Dissoanaliz ve Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı: İnkar Travması ve Dissosiyatif Yansıtımlı Kimlik Geçişi

Dissoanalysis and the Theory of Psychosocial Consciousness Alliance: Denial Trauma and Dissociative Projective Identity Transition

Erdinç ÖZTÜRK[a]

[a]İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü,
Sosyal Bilimler ABD,
İstanbul, Türkiye

Yazışma Adresi/*Correspondence:*
Erdinç ÖZTÜRK
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü,
Sosyal Bilimler ABD,
İstanbul, Türkiye
erdincerdinc@hotmail.com

ÖZET Bilinç; gerçek zamanlı ve spontan ya da tasarlanmış zihinsel eylemlerin, normatif ve yapılandırılmış entegratif içsel ve dışsal değerlendirmeler yoluyla hem geçmiş hem de gelecekteki olası durumlara göre içinde yaşanan an odaklı optimize edilmesiyle deneyimlenerek kontrol edilebilen çok bileşenli psikojen bir fenomendir. Öznel ve nesnel harmonisiyle kişiye özgü bir deneyim olan bilincin tekilliği, deneysel açıdan doğrulanabilecek bir fenomen değildir. Bilincin bir "tekillik yaşantısı" sayılmasına ilişkin bütün kısıtlamalar ve eleştiriler karşısında "çoklu bilinç sistemi" merkezli "Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı"nın inşası bir zorundalık haline gelerek bu konuda yakınsak ve bütünsel bir metodoloji ile birlikte "derin bilinç" kavramını da içeren alternatif bir yaklaşım olarak Öztürk tarafından önerilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada Öztürk, "Dissosiyatif Yansıtımlı Kimlik Geçişi Kuramı" ile "İnkar Travması" ve "Travma Dikotimisi" fenomenlerini yapılandırmıştır. Dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi, kişinin kendi kimliğinin özvarlanışındaki reddettiği parçalarının bir başkasının kimliğine zorla empoze edilmesi arzusunu bir "gerçeklik içbilişsel çarpıtması" ekseninde eyleme dönüşmesidir. Travmatik yaşam deneyimlerinin yok farz edilmesinin yarattığı dissosiyatif kuşatmanın bireyi mutlak gerçekliğin idrakinden uzaklaştırarak farklı ve çoklu gerçekliklere hapsetmesi, inkar travmasının ta kendisidir! İnkar kadar bireyleri ve toplumları hem gerçeklikten, hem bilinçlerinden hem de kendilerinden uzaklaştıran bir şey daha yoktur ki hatta inkar bir gerçeklik katliamıdır. Gerçeklik fenomenine hissizleşmek ise, düşünce ve davranışlardaki psikovital duygu varlanışından vazgeçmek demektir. Travma dikotomisi, karşılaşılan en sarsıcı olumsuz örselenme ihtimalinin varlanışı esnasında ya da hemen sonrasında bireylerin tekil olduğu varsayılan bilinçlerinin "dual bilinç sistemi"ne geçiş yapması süreci ve dissosiyojen bir yaşam deneyimidir. "Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı" ya da diğer ismiyle "Travmatik Anılardan Uzaklaştırıcı Olağan Yaşam Deneyimleri Kuramı" ülkemizin ilk dissoanalisti olan ve beş binin üzerinde dissosiyatif bozukluk vakalarının psikoterapilerini yüksek bir başarı ortalaması ve kesinleşmiş pozitif tedavi sonuçlarıyla tamamlayan Öztürk tarafından 2017-2022 yılları arasında geliştirilmiştir. Bilinç kavramına ve travmatik yaşantılarla eşlenik çoklu bilinç sistemi fenomenine dair bireysel ve toplumsal her ögeyle en yakın etkileşimsel dinamiğe sahip bir eksende yapılandırılan "Dissoanaliz Kuramı", bir travma terapisti, bir psikotarihçi ve bir dissoanalist olan Öztürk'ün uzun dönemli dissoanalitik yönelimli klinik ve teorik çalışmalarından bilimsel köken almıştır. Bu kuramdaki ana kavramlar Öztürk tarafından yine kendi geliştirdiği "Dissoanaliz Kuramı" yönelimindeki paradigma ve modaliteler ışığında yaratıcı, yansıtıcı ve hem ıraksak hem de yakınsak bir düşünme stili odağında tanımlanmış olup bu kuramla ilişkili ikincil kavramlar ise, hermenötik ve entegratif bir yaklaşımla yeniden analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dissoanaliz kuramı; psiktoplumsal bilinç alyansı; dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi; dissosiyasyon; psikotravmatoloji; inkar travması; psikokomünal dissosiyasyon; sosyal dissosiyasyon; toplumsal dissosiyasyon; çoklu bilinç sistemi; travma dikotomisi; hipotetik inkar; kitlesel dissosiyasyon; psikotoplumsal terapi

ABSTRACT Consciousness is a multi-component psychological phenomenon that can be experienced and controlled by optimizing real-time and spontaneous or designed mental actions through normative and structured integrative internal and external evaluations, focusing on the present, according to both past and future possible situations. The singularity of consciousness, which is a personal experience with its subjective and objective harmony, is not a phenomenon that can be verified experimentally. In the face of all the restrictions and criticisms regarding consciousness as a "singularity experience", the construction of the "Theory of Psychosocial Consciousness Alliance" based on "multiple consciousness system" has become a necessity; and an alternative approach, which includes the concept of "deep consciousness" along with a convergent and holistic methodology, has been proposed by Öztürk. The "Theory of Dissociative Projective Identity Transition", "denial trauma" and "trauma dichotomy" were also structured by Öztürk. Dissociative projective identity transition refers to the transformation of the desire of one person to impose the parts that they reject in their own identity to another's by force into action, on the axis of an "internal cognitive distortion of reality". The dissociative siege created by the ignoring the traumatic life experiences, keeping the individual away from the realization of absolute reality and imprisoning them in different and multiple realities, is the denial trauma itself. There is nothing that distances individuals and societies from reality, their consciousness and themselves as much as denial. Denial is a massacre of reality. To become numb to the phenomenon of reality, on the other hand, means to give up the psychovital emotional presence in thoughts and behaviors. Trauma dichotomy is a dissociative life experience and the process of transition of individuals' supposedly singular consciousness to the "dual consciousness system" during or immediately after the most shocking possibility of trauma encountered. The "Theory of Psychosocial Consciousness Alliance" or the "Theory of Traumatic Memory Repellent Ordinary Life Experiences" was developed by Öztürk between 2017-2022, the first dissoanalyst of our country, who completed the psychotherapy of over five thousand dissociative disorder cases with a high success average and definite positive treatment results. The "Theory of Dissoanalysis", structured on the axis that has the closest interactional dynamic with every individual and social element regarding the concept of consciousness and the phenomenon of the multiple consciousness system conjugated with traumatic experiences, has a scientific origin from the long-term dissoanalytically oriented clinical and theoretical studies of Öztürk, a trauma therapist, psychohistorian, and dissoanalyst. The main concepts in this theory were defined by Öztürk in a creative, reflective and both divergent and convergent thinking style in the light of the paradigms and modalities in his "Theory of Dissoanalysis", and the secondary concepts related to this theory were theorized and reanalyzed with a hermeneutic and integrative approach.

Keywords: Theory of dissoanalysis; psychosocial consciousness alliance; dissociative projective identity transition; dissociation; psychotraumatology; denial trauma; psychocommunal dissociation; social dissociation; societal dissociation; multiple consciousness system; trauma dichotomy; hypothetical denial; mass dissociation; psychosocial therapy

KAYNAK GÖSTERMEK İÇİN:
Öztürk E. Dissoanaliz ve psikotoplumsal bilinç alyansı kuramı: İnkar travması ve dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi. Öztürk E, editör. Psikotravmatoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2022. p.1-40.

DİSSONALİZ KURAMI: PSİKOTOPLUMSAL TERAPİ

Bilinç kavramına ve travmatik yaşantılarla eşlenik *"çoklu bilinç sistemi"* fenomenine dair bireysel ve toplumsal her ögeyle en yakın etkileşimsel dinamiğe sahip bir eksende yapılandırılan *"Dissoanaliz Kuramı",* bir travma terapisti, bir psikotarihçi ve bir dissoanalist olan Öztürk'ün uzun dönemli dissoanalitik yönelimli klinik ve teorik çalışmalarından bilimsel köken almıştır. *"Dissoanalistler",* psikotravmatoloji ve suisidoloji konularında profesyonel yetkinliği ve yeterliliği bulunan, travma ile ilişkili psikiyatrik hastalıkların, özellikle dissosiyatif bozuklukların tedavisini üstlenen, yürüten ve yüksek bir başarı oranı ile tamamlayan *"travma psikoterapistleri"* olarak tanımlanmaktadır. Dissoanalistler, birer psikotravmatolog olarak travma ve dissosiyasyon alanında hem orijinal bilimsel çalışmalar, hem etkin tedavi modelleri, hem de yenilikçi kuramlar geliştirirler. Travmatize bireylerin ve toplumların dissoanalizleri gerçekleştirilemediği sürece hiçbir ulus, şiddet odaklı borderline bileşenlerinden kurtulamaz hatta gelişimsel ve entegratif bir yaşam örgütlenmesine doğru bir yönelim kazanamaz. Bu bağlamda Öztürk'ün geliştirdiği *"dissoanaliz kuramı",* öz bir tanımla *"psikotoplumsal terapi"*nin ta kendisidir!... Dissoanalizin ana amacı gelişime açık entegratif bireyler ve toplumlar yaratmaktır. Dissoanaliz, bireysel ve toplumsal travmaların mümkün olan en kısa sürede hem tedavi edilmesi hem de sonlandırılması adına önleme stratejileri odaklı psikotoplumsal kuramların geliştirilmesi ve erken yaşta başlayan kronik çocukluk çağı travmalarıyla en yakın ilişkiyi gösteren dissosiyatif bozukluklar konusunda psikotravmatoloji ve psikotarih perspektifli klinik kökenli modern psikoterapi yöntemlerinin yapılandırılması ile bu bireysel ve toplumsal travmaların altında yatan temel dissosiyojenik bileşenlerin holistik bir yönelimle nötralize edilmesidir. Kuşaklararası geçiş göstererek nesiller boyu ruhsal izlerini sürdüren çocukluk çağı travmalarının kolektif anamnezi ve dissosiyatif öyküsü yöneliminde gerçekleştirilen bireysel ve toplumsal travmatik yaşantıların dissoanalizi, günümüzde var olan psikopatolojiyi, şiddeti, savaşları ve terörizmi, daha da önemlisi hala neden yanlış çocuk yetiştirme stillerini uygulayarak çocuklarımızı travmatize ve dissosiye ettiğimizi net olarak hem anlamamızı hem de fark etmemizi kolaylaştırmaktadır.[1-6]

ÇOKLU BİLİNÇ SİSTEMİ: TRAVMA DİKOTOMİSİ VE DİSSOSİYOJENİK BİR YAŞAM DENEYİMİ

Travmatik anılardan uzaklaştırıcı yaşam deneyimleri olan dissosiyojen savunmaların psikotoplumsal varlanışları, hem uyumu hem de psikopatolojiyi içerisinde barındıran bir dikotomidir hatta bir dualite eylemselliğinde psikojen devinim gösteren oldukça olağan reaksiyonlardır. Çocukluk çağı travmaları ve örselenme yaşantıları kadar psikotoplumsal baskılar da bireylerin yaşamlarını ikiye böler. Artık adeta bir milat gibi bireylerin *"psikovital bütünseli"* kesintiye uğramış hatta birbirine maksimal dışsal bir yönelimde kendi psikojen parçalarına ayrılmıştır. Bu dissosiyojen yaşam deneyimini, *"travma dikotomisi*: *trauma dichotomy"* olarak tanımlayabiliriz ki artık bireyin aktüel yaşamı, travmadan önceki ve travmadan sonraki parçalar olmak üzere ikileşir ya da dualleşir. Bu dualleşme fenomeni, travmatize ve dissosiye bireyin sağlıklı ve sağlıksız psikojen parçalarının eşzamanlı ya da birbirine inkar odaklı veya birbirine fobik bir şekilde fonksiyon göstermesidir. *"Travma dikotomisi",* olumsuz yaşam deneyimleri esnasında veya sonrasında psikovital bir bütünün dönüşümlü yahut birbirinin yerine geçebilen (*"interchangeable part" & "interreversible part")* ya da tersine çevrilebilen *("reversible part")* kendi iki parçasına bölünmesidir. Travma dikotomisi, karşılaşılan en sarsıcı olumsuz örselenme ihtimalinin varlanışı esnasında ya da hemen sonrasında bireylerin tekil olduğu varsayılan bilinçlerinin *"dual bilinç sistemi"*ne geçiş yapması süreci ile eşlenik dissosiyojen bir fenomendir. *"Travma ikilemi"* şeklinde de kavramlaştırılarak anlam bulan *"travma dikotomisi",* olumsuz yaşam olayları esnasında ya da hemen sonrasında aktüel yaşamı ikiye bölünen (*"travmatik deneyim öncesi yaşam & travmatik deneyim ardısı yaşam")* dissosiyatif öznenin, varlığını duyumsadığı veya sezdiği ya da varlığını duyumsayamadığı veya sezemediği birbirinden farklılaşım gösteren *"çifte gerçeklik"* hatta *"çifte bellek"* kökenli psikojen ögelerinin aynı anda hiçbir parçaya ait olmadığı bir *"dual bilinç sistemi"* ile ruhsal tepkiler vermeye başlamasıdır. *"Travmatik girdaplar: kuşaklararası travma geçişleri ve kuşaklararası psikopatoloji aktarımları"* ise, dissosiye bireyleri ve toplumları dual bilinç sistemi odağından uzaklaştırarak *"çoklu bilinç sistemi"* odağına hapseder. Öztürk, kronik travmatik yaşam deneyimlerinin çoklu belleklerin varlanışlarını, çoklu belleklerin ise çoklu bilinçlerin varlanışlarını olanaklı kıldığını önemle vurgulamaktadır. Bilinç sistemi; travmatik yaşantıların şiddeti, sıklığı ve süresiyle paralel olarak tekil odaktan dual odağa, dual odaktan ise çoğul odağa kayma yönelimli uyumsal bir psikojen fonksiyon görmektedir.[1,2]

Eğer bireyler travmatik yaşantılara entegratif düzeyde bir tepki verebilmek için yeterli bir zihinsel donanıma ya da psikojen yapılanmaya sahipse dissosiye olmadan yaşamına devam edebilme imkanını kendisinde barındırabilmektedir. Bu barındırabilme imkanı, bireysel tekamülün orijinal

sürecinde onu, tekil bir kimlik algısının temelini oluşturan kompleks ve progresif bir uyumsal sürece yöneltebilmektedir. Genelsel psikotravmatolojik bir perspektifte ise, akut ve kronik travmatik yaşantılarla empati kesintili ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri esnasında ya da sonrasında bireylerin kimlikleri üzerindeki kontrollerini kaybetmeleri neticesinde dissosiyatif reaksiyonlar ve dissosiyatif yaşantılar, dissosiyatif bozukluğa hatta bir topluluk ya da toplumda *"kitlesel bilinç tutulması"* ekseninde *"psikokomünal dissosiyasyon"* döngülerine evrilebilmektedir. "*Psikokomünal dissosiyasyon: psychocommunal dissociation"* ile *"kitlesel dissosiyasyon: mass dissociation"*, Öztürk tarafından birbirine identik doğada kavramlaştırılmış olup, bu kuşatıcı fenomenin maksimal insan bütüngüleri yöneliminde yaşantılanması halinde ise, *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* tanımlanmasıyla kullanılması önerilmiştir. *"Psikotoplumsal dissosiyasyon"* döngülerinin travmatik ve dissosiyatif zaman algısına sahip olan bireyler için geçmiş ve geleceğin birleşip şimdi olduğu tek bir zaman algısı vardır ki bu tekleşmiş *"travmatik ve dissosiyatif zaman algısı",* onun korumaya aldığı kendisini hem *"çoklu bilinç sistemi"*ne hem de *"çoklu iç gerçeklik"* dünyasına hapseder. Artık günümüzün travma ve dissosiyasyon merkezli modern psikotravmatoloji ve psikoterapi yaklaşımlarında hatta kişilik kuramlarında dual ya da çoklu paradigma ve modaliteler hakim olmaya başlamıştır. Aslında *"çoklu bilinç sistemi"* herkeste var olan bir durumdur ancak kronik travmatizasyon sonrası devreye giren inkar fenomeni yöneliminde bu çoklu bilinç sisteminin uyumsallığı ve işlevselliği bozularak bir psikiyatrik tanının: dissosiyatif bozuklukların ortaya çıkışı olanaklı kılınır. Öztürk, modern psikotravmatoloji paradigmaları ve modaliteleri açısından bu dissopatojen varlanışı şöyle tanımlamıştır[1-3]: "*Dissosiyasyon, bireyin tekil olan bilincinin psikotoplumsal baskılar, travmatik olaylar ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri esnasında ya da sonrasında farklılaşarak bir uyum sağlama çabası yöneliminde oluşumuna tanıklık ettiği travmatik anılardan uzaklaştırıcı olağan hayat deneyimlerinin ve kuşatıcı savunmalarının psikojen etkisiyle çoklu bilinç sistemi sürecine dönüşüm yaşantılarıdır."*

TRAVMA MERKEZLİ ALYANS MODEL TERAPİ

"Çoklu Bilinç Sistemi" kökenli olarak Öztürk tarafından 2018 yılında geliştirilen *"Travma Merkezli Alyans Model Terapi (TMAMT)";* dissosiyatif kimlik bozukluğundaki evsahibi kişilik ve alter kişiliklerin *"alyansı"* ya da *"terapötik karşılılıklığı"* sonrasında travmanın nötralize edilmesine odaklı klinik bir yönelimde travma merkezli ve stratejik doğalı olarak yapılandırılmış kısa dönemli hem bir krize müdahale hem de entegratif bir psikoterapi yöntemidir. Dissosiyatif kimlik bozukluğu başta gelmek üzere travma ile ilişkili psikiyatrik hastalıklara özgü olan TMAMT, özellikle dissosiyatif kimlik bozukluğunun tedavi süresini kısaltmak amacıyla 25 yıldır bu psikiyatrik tanı grubu ile ilgili yoğun bir şekilde *"travma terapisti"* ve *"travma teorisyeni"* olarak çalışan Öztürk'ün klinik tecrübelerine dayandırılarak yapılandırılmıştır. TMAMT, genel olarak dissosiyatif kimlik bozukluğunda *"ev sahibi: host kişilik"* ve *"alter kişiliklerin"* alyansı sonrasında travmanın proses ve nötralize edilmesine odaklı kısa dönemli bir *"krize müdahale psikoterapisi"* yöntemidir. TMAMT, *"çok odaklı terapötik alyans","kısa süreli ve etkin travma çalışması", "krizlere entegre edici müdahale ve kontrol", "host ve alter kişiliklerin misyonları ve stratejik işlevleri","güvensiz bağlanma ve patojen aile dinamiklerine çözüm odaklı yaklaşımlar", "ev sahibi ve alter kişiliklerin farklı zaman algısı ve bilişsel çarpıtmalarının düzeltilmesi","entegrasyon; ev sahibi üzerinden yapılan birleşmeler"* ve *"entegrasyon sonrası kendileşme psikoterapisi"* olmak üzere birbiriyle bağlantılı sekiz ana faz: evre üzerine kurulmuştur. Her ana evre yaklaşık üç haftalık periyotlardan oluşur ve bir dissoanalist tarafından dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarının psikoterapileri ortalama altı ayda tamamlanarak *"kimlik bütüngüsü"* sağlanır.[1-4]

PSİKOTOPLUMSAL BİLİNÇ ALYANSI KURAMI

"Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı" ya da diğer ismiyle *"Travmatik Anılardan Uzaklaştırıcı Olağan Yaşam Deneyimleri Kuramı",* ülkemizin ilk dissoanalisti olarak 5000'in üzerinde dissosiyatif bozukluk vakası ile 3000'in üzerinde travma sonrası stres bozukluğu vakasının psikoterapilerini yüksek bir başarı ortalaması ve kesinleşmiş pozitif tedavi sonuçlarıyla kısa dönemli ve krize müdahale edici bilimsel bir klinik yöntem: TMAMT odağında tamamlayan Öztürk tarafından 2017-2022 yılları arasındaki psikotravmatoloji ve psikotarih çalışmaları temel alınarak geliştirilmiştir. Bu kuramdaki ana kavramlar Öztürk tarafından yine kendi geliştirdiği *"Dissoanaliz Kuramı"* yönelimindeki paradigma ve modaliteler ışığında yaratıcı, yansıtıcı ve hem ıraksak hem de yakınsak bir düşünce stili odağında tanımlanmış olup kuramla ilişkili ikincil kavramlar ise, entegratif bir yaklaşımın yanı sıra hermenötik bir yöntemle de hem yeniden değerlendirilmiş hem de yeniden yapılandırılmıştır. Travmatik deneyimlerin etkisiyle, parçalara ayrılmış olan kimlik, bilinç, bellek ve çevreyi algılama işlevlerinin reentegrasyonunu sağlamak için birey hem kendisine hem de dünyaya ilişkin daha *"bütüncül"* bir perspektife ve daha *"dinamik"* bir dengeye kuvvetle sahip

olmaya çalışmaktadır. Öztürk'e göre dissosiyasyon, bölünmüş çoklu bilinç sisteminin aşırı ve yoğun entegrasyon çabasıdır ki aslında kuşatıcı psikojen bir süreç olarak dissosiyasyon, bölünmeden öte kuvvetli bir bütünleşme ya da birleşme isteğinin ve mücadelesinin ta kendisidir! Aktüel hayatta minimal travmatik olaylara verilen dissosiyatif reaksiyonlar, empati kesintili ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri karşısında gelişen dissosiyatif yaşantılar ve erken yaşta başlayan yineleyici örselenme olayları sonucunda meydana gelen dissosiyatif bozukluklar; insanlık tarihinden bugüne kadar olan geniş bir uzamsalda birbirine dışsal hem uyumsal hem de psikopatojen etkilerini komplike, devinimsel ve süreğen bir yönelimde göstermeye devam eden son derece olağan yaşam deneyimleridir.[1-8]

Öztürk'e göre travmatik anılardan uzaklaştırıcı olağan yaşam deneyimleri olarak fonksiyon gören dissosiyasyon; bireylerin travmalar karşısında kendi kimliklerine olan sahiplik veya aidiyet duygularını yitirerek bu bireylerin hem kendilerine hem çevrelerine hem de zamana yabancılaşması sonrasında travmatik kendiliklerine odaklanarak mutlak gerçeklik ile tam bağını koparmadan iç ve çoklu gerçeklikleri kadar çoklu kendilikleriyle de temas kurma yaşantılarıdır. Yeniden vurgulanmak istendiği üzere dissosiyasyon, süreğen baskılar, travmatik olaylar ve yanlış çocuk yetiştirme stilleri karşısında bireyin tekil olan bilincinin, farklılaşarak bir uyum sağlama çabası yöneliminde oluşumuna tanıklık ettiği travmatik anılardan uzaklaştırıcı olağan hayat deneyimlerinin ve kuşatıcı savunmalarının psikopatolojik etkisiyle çoklu bilinç sistemi sürecine dönüşüm yaşantılarıdır. Öztürk'ün *"Travmatik Anılardan Uzaklaştırıcı Olağan Yaşam Deneyimleri Kuramı: Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı"; "kimlik geçişleri", "eşbilinçlilik geçişleri", "eşzaman geçişleri", "eşkontrol geçişleri", "eşrealite geçişleri"* ve *"psikotoplumsal bilinç alyansı"* üzerine yapılandırılmıştır. Kişiler normallikten subklinik ve kliniğe giden psikojen çemberde dönüşümlü çoklu bilinç ve çoklu realite yaşantılarını hem deneyimleyerek hem de bu yaşantıları bir alyans odağında optimize ederek varlanışlarını sürdürmektedirler. Bu kuramda bireylerde *"empati kesintileri"* ve *"özduyuş noksanlığı"* aracılığıyla farklı *"bilinç kopyaları"* yaratarak gerçeklik algısını çoğaltan ögeler; süreğen psikotoplumsal baskılar, travmatik yaşantılar ve özellikle şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleridir. Bireylerin psikotoplumsal bilinçlerinde ve realite algılarında ne kadar alyans ya da ittifak varsa kendilerine o kadar entegredirler. Bu doğrultuda Öztürk'ün *"çoklu zihinsel işlevler harmonisi"* olarak tanımladığı *"kimlik bütüngüsü"*, aslında entegrasyonun ta kendisidir! Bireylerin ve toplulukların çoklu bilinç sistemleri, *"psikolojik ve toplumsal karşılıklılık"* ya da *"psikolojik ve toplumsal alyans"* yöneliminde uyumsal ve anlayışsal bir fonksiyon görmelidir ki hem bireysel hem de toplumsal *"bilinç alyansı"* entegrasyonun en temel koşuludur. Çoklu bilinç sistemleri, gerçekliğin farklı açılardan test edilebilmesini olanaklı kılmakta olup tekil bilinç, bir *"yanılsamalı bilinçtir"* ve bir *"tek odaklı farkındalık"*tır. Bu görüş yöneliminde bilincin, realitenin ve zaman algısının hatta kimliğin tekliği hipotezi de büyük bir yanılsamadır!.. Öztürk, "*travmatik anılardan uzaklaştırıcı hipnotik aktüel süreçler"* olarak tanımladığı olağan yaşam deneyimlerindeki absorbsiyonun dikkat odağının daralması, dissosiyasyonun ise dikkat odağının içbilişsel bir odağa kaydırılması yöneliminde fonksiyon gördüğünü vurgulamaktadır. Hipnotik aktüel süreçler ve dijital iletişim ağları, psikotoplumsal bilinç alyansı üzerinde dissosiyojen psikovital etkiler yaratmaktadır ki bilinç, ancak ve ancak hem psikolojik hem de toplumsal odaklı harmonik iş birliğiyle bir *"optimize doğrulum"* kazanabilmektedir. Absorbsiyon ve dissosiyasyon yaşantıları ile assosiyasyon yaşantıları, maksimal oranda birbirlerine fobik olarak deneyimlenirler. Artık günümüz toplumunda bireyler, çoklu bilinçleri, çoklu realiteleri, çoklu zaman algıları ve çoklu kimlikleri ile süreğen baskılardan ve travmatik yaşam deneyimlerinden uzaklaştırıcı bir yaşam sürmeye, kendi yarattıkları yeni bir *"psikotoplumsal bilinç alyansı"* ekseninde adapte olabilmeyi başarmak üzerelerdir. Psikotoplumsal bilinç alyansı, bireyler ve toplumlar adına assosiyatif ya da entegre edici düşünce, duygu ve eylemlerin üst düzey bir hem farkındalık hem de kavrayışlılıkla deneyimlenmesini olanaklı kılar. Gelişim odaklı, empatik ve yaratıcı bireyler ile kitleler, psikotoplumsal bilinç alyansını yaşantılayabilmeleri koşuluyla uzun soluklu orijinal bir *"kuşaklararası varlanış"* gösterebilmektedirler. Öztürk'e göre, kuşatıcı baskılar altında yaşayan ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleriyle büyütülen travmatize insanların aynı andaki hem bilinçli, hem çok bilinçli hem de bilinçsiz ya da bilinç kesintili olabilme deneyimleri ile yine aynı andaki çoklu gerçeklik algıları ve çoklu kendilik varlanışları dissosiyasyonun ta kendisidir!..[1-3,6-9]

Çoğu an dijital ayak izlerini bırakan bütün bireylerin içinde varlandığı ancak oldukça hızlı başkalaşım ya da farklılaşım gösteren kültürel, toplumsal ve siber düzene *"alyans: karşılıklılık"* odaklı hem mobil bir uyum çabası hem de *"özmesafe"* ve *"özsınır"* koyabilme eylemselliğinde hatta düşünselliğinde görünürde daha fonksiyonel ve daha gerçek bir yaşam deneyimine olan aşkın özlemlerini ve sürdürülebilir motivasyonlarını psikotoplumsal yönelimde sahip olduğu kendiliklerine yeni bir harmonik yapı-

lanma ile adapte edebilmek psikovital zorundalık halini çoktan almıştır. Günümüzün dijital çağında artık bireyler güdümsel bir *"siber dissosiyasyon"* yaşantısıyla eşlenik olan *"siber alter egolar"* aracılığı ile görünürde fonksiyonel hale gelebilmenin *"ütopik"* çabasını prekarca vermektedirler. Dijital çağ, bu görünürde daha fonksiyonel ve daha gerçek bir yaşam deneyimi illüzyonuyla bireylere *"bölünerek uyum sağlamayı"* empoze etmekte hatta dayatmaktadır. Bu bölünerek uyum sağlama çabası, bireylerin *"çoklu belleklerini", "çoklu kendiliklerini", "çoklu bilinçlerini"*, *"çoklu gerçekliklerini" ve "çoklu hayatlarını"* beraberinde getirerek var olan geleneksel toplum yapısını dissosiyojen bir zeminde siber toplum yapısına transforme ettirmiştir. Şimdiki an toplumundaki bireyler artık gerçek kimlikleri ile adeta bir alter egoya dönüşmüş olan siber kimliklerini entegre etmek zorundadırlar. Bu entegrasyon ya da *"kimlik bütüngüsü"* süreci; dijital olarak izlenebilir, yedeklenebilir ve kontrol edilebilir hatta travmatize edilebilir bir doğadaki kendi yaşamlarına uyum sağlamak hatta bir anlam katmak zorunda kalan bireyler adına oldukça güçtür. Bireyler; travmatik yaşantılar, süreğen baskılar, eziyetler, işkenceler, kimlik geçişleri, kimlik nüfuzları, kimlik yayılımları, kuşaklararası psikopatoloji aktarımları, postmodern köleleştirme politikaları, objeleştirme kapanları, kontrol dayatmaları, kültürel zehirlemeler, beyin yıkama teknikleri, moda ya da trendlerin ruhsal toksikasyonları, itaat ettirici modaliteler, psikotoplumsal bağımlı kılma stratejileri, yanlış çocuk yetiştirme stilleri, uyaran azlığı, uyaran fazlalığı, optimal bilgi ve iletişim yoksunluğu esnasında ya da sonrasında deneyimlenebilen dissosiyatif süreçlerin etkisiyle ortaya çıkan çoklu bilinçler, çoklu bellekler, çoklu realite algıları, çoklu içbilişler ve çoklu kendilikler odağında uyumsal bir alyans kurarak aktüel ve sosyal yaşamlarına devam etmek zorundadırlar ki bu *"devinimli harmonik varlanış",* psikotoplumsal bilinç alyansının ta kendisidir![1-5,7,9,10]

GERÇEKLİK KAVRAMI VE DİSSOSİYATİF İNKAR FENOMENİ

İnsanlığın psikotoplumsal anamnezi, travma ve dissosiyatif bozukluklara olan amnezik dönemlerle yüklüdür ve adeta gerçekliğe saldırı niteliğinde fonksiyon gören bu amnezik dönemler aynı zamanda travmatik gerçekliğin inkarına da yönelik öyle bir yüktür ki bu yük insanların, ruh sağlığı uzmanlarının ve toplumların merhametsizliği ile yüzleşememelerinden dolayı artık bir psikotoksikojen kambura dönüşerek etik ihlaller eşliğinde hem ruhsal hem toplumsal hem de bilimsel bir duruş bozukluğu haline gelmiştir. Travmatik gerçekliğin inkarı, *"toplumsal bilinç kesintisi"* odağında varlanış gösteren çağ dışı zihniyetin ürettiği ivedilikle yok edilmesi gereken bir hezeyandır. Bu toplumsal bilinç kesintisi doğrultusunda inkar, realitenin hem kavranmasında hem de algılanmasında travma ve dissosiyasyon süreçleri ile yakından ilişkili olarak fundamental bir fonksiyon görmektedir.[2,4,5] Gerçeklik, en genelsel anlamıyla farkına varılabilir veya idrak edilebilir olsun ya da olmasın her unsuru kendi içerisinde barındırabilmektedir ki bu bağlamda gerçeklik; sadece varlık buluş ile daraltılmadan hem *"varlanışı"* hem de *"yoklanışı"* geniş bir perspektifte içermelidir.[1-5,11] Gerçeklik, varlanışla ve yoklanışla ilgili ögelerin bütününü ifade eden bir kavramdır. İnkar ise, tanımlanması zor bir kavram olarak birçok farklı disiplindeki temel konseptlerle yakın ilişki yönelimde yapılandırılmıştır. İnkarın ifade edilmesi ve tanımlanması sürecindeki en önemli güçlük, bireyler olarak her birimizin bu fenomeni belirli açılardan farklılaşan yapıtaşlarına oturtmamızdan gelmektedir. Goldberger, inkarın operasyonel tanımını kapsayıcı ve anlaşılır bir şekilde yaparak bu kavramı yeniden alanyazına kazandırmıştır:[11]

"İnkar, dışarıdan gelen uyaranlara, özellikle de realitenin ruhsal açıdan bazı acı verici yönlerine karşı yöneltilen tüm savunma çabalarına verilen isimdir. Başka bir ifadeyle inkar, travmatik algının gerçekliğini yok saymak ya da reddetmektir. İnkar direkt ve bilinçli bir şekilde gerçekleşebilmesinin yanı sıra bilinçdışı olarak da ortaya çıkabilmektedir. İnkar aracılığı ile bazı durumlar maskelenerek desteklenmekte ya da sürdürülmektedir ki zaten inkarın farklı psikolojik bileşenleri ve fonksiyonları bulunmaktadır."

Özsel olarak inkar, gerçekliğin doğru algılanmasına müdahale eden maladaptif bir savunma mekanizması olarak işlev görmektedir ki psikoloji, psikotarih ve psikiyatri disiplinlerinin uzun süredir geçerliliğini koruyan ana varsayımı, ruhsal açıdan normalliğin en önemli göstergesinin gerçeğin doğru bir şekilde algılanması ve kavranması temellidir. Bu doğrultuda psikoloji, psikotarih ve psikiyatri uygulamaları, gerçekliğin doğru algılanmasının, olumsuz yaşam olaylarıyla matür başa çıkma stratejileri kullanılmasında pozitif bir etken olduğunu önemle vurgulamaktadır.[2,4,11] Lazarus'a göre bireylerdeki yoğun ve şiddetli öz-aldatma: inkar ya da öz-kandırma davranışlarının kullanımı, psikiyatrik bir bozukluğa işaret etmektedir.[12] Özellikle geçmiş onlu yıllarda psikiyatristler ve klinik psikologlar, psikotik bozukluk tanısı alan vakaların inkarı maksimal düzeyde kullandığını, hatta inkarın bu vakaların önemli bir özelliği olduğunu ifade etmektedirler. Bu görüşü destekler nitelikte inkarın, psikopatolojinin altında yatan temel bir etiyolojik faktör olduğu vurgulanmakta-

dır.[13,14] İnkar psikotik bozukluklarda daha yapısal patolojik bir eksende yaşantılanırken nevrotik bozukluklarda ise daha fonksiyonel bir eksende yaşantılanmaktadır. Öztürk inkarın, kronik çocukluk çağı travmaları ile en yakından ilişki gösteren dissosiyatif bozukluk vakaları için bu travmatik anılardan uzaklaştırıcı olağan yaşam deneyimlerinin varlanışlarını imkanlı kıldığını bildirmektedir. Travmatik anılardan uzaklaştırıcı olağan yaşam deneyimleri, başlangıçta dissosiye öznenin işlevselliğini ve ruh sağlığını koruma yöneliminde etken bir ajan olarak devreye girmektedir. Ancak *"dissosiyatif inkar fenomeni"*nin sıklığı, şiddeti ve süresi arttıkça hem travmatize öznenin işlevselliği kaybolmaya hem de bu travmatize öznede çoklu bir bilinç sistemi varlanış göstermeye başlar. Öztürk'e göre *"dissosiyatif inkar fenomeni",* kronik ve kümülatif travmatik yaşantılar sonrasında bireyin işlevselliğini kaybederek tekil bilinçten çoklu bilinç sistemine geçme deneyimidir. Kuşatıcı süreğen baskılar ise *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* ile *"kitlesel dissosiyatif inkar fenomeni"* deneyimlerini imkanlı kılmaktadır.[2]

İnkar, psikotravmatolojik eksende dışsal gerçeklik ile içsel gerçeklik arasındaki uyuşmazlıklarda ya da çatışmalarda kendisini göstermektedir. Kişinin doktoru tarafından özellikle söylendikten sonra dahi korkunç bir hastalığa yakalandığını inkar etmesi veya bu doğrultuda ölümün ciddi bir ihtimal olduğunu yok sayması, bir psikopatolojinin temel göstergesidir. Gerçeklik algısı bozulmamış kişiler, travmayı inkar eden kişileri uyarırlar ve bu bireylerin çevresel uyaranları optimal bir şekilde değerlendirebilmelerini olanaklı kılmak için inkar sürecini sonlandırmaya çalışırlar. Bununla birlikte, travmaları inkar edenlerin içsel gerçekliği -algıları, anıları, çıkarımları ve davranışları yönlendiren kavramsal sistemleri-, büyük oranda dışsal gerçeklikle ya da realitesi bozulmamış kişilerle ortaklaşmasa da, inkarcının kendisi tarafından *"gerçek"* olarak algılanmaktadır.[2,15-18] Travma inkarcılarının sözleri ve eylemleri, içsel gerçeklikleriyle belirli ölçüde eşleşmesi nedeniyle tuhaf ya da patolojik görünmeyebilmektedir. Bu içsel gerçeklik, travmatik olaydan önceki yıllar boyunca bozulmadan korunur ve kişinin ruh sağlığının stabilizasyonunun sağlanması hususunda önemli bir rol oynar. Nötralize veya proses edilemeyen her şiddetli travmatik yaşantı esnasında ya da sonrasında bireyin içsel gerçekliği, inkar yönelimde bir değişim gösterebilmekte ve özne mutlak gerçeklikten biraz daha uzaklaşabilmektedir.[2,18,19]

Psikoterapötik açıdan oldukça önemli bir yapıtaşı olan *"travmanın nötralize edilmesi"* ile *"travma sonrası büyüme"* ve *"reviktimizasyon"* arasındaki dissosiyojen dinamikler günümüzde çok sayıdaki klinik araştırmalara konu olmaktadır.[20-25] Öztürk, *"travmanın nötralize edilme"* sürecini, maruz kalınan olumsuz yaşam olayları karşısında bireyin verdiği dissosiyatif reaksiyonlar karşısında *"sağlıklı tarafı"* ile aktüel hayatına olabildiğince fonksiyonel bir şekilde devam edebilmesine imkan tanıyan psikoterapötik bir işlem olarak tanımlamaktadır. Travma dikotomisinin; travmatize ve dissosiye bireyin sağlıklı ve sağlıksız psikojen parçalarının eşzamanlı ancak eşbilinçsiz ya da birbirine inkar odaklı veya birbirine fobik bir şekilde fonksiyon göstermesinin sonlandırılması, psikoterapilerde travmanın nötralize edilmesi koşuluyla sağlanabilmektedir.[1-3] Öztürk'e göre psikoterapi seanslarında travma vakalarının hem psikotoplumsal işlevselliklerini optimal ölçüde koruyabilmek ve ruhsal çöküşlerini engelleyebilmek hem de bu vakalardaki *"holistik istikrar"* ve *"empatik sürekliliği"* imkanlı kılabilmek için inkar fenomeniyle ilişkili değişim süreci mutlaka kademeli bir şekilde ve destekleyici bir yöntemle gerçekleşmelidir. Travma merkezli yöntemler kullanılmadan, çoklu bilinç sistemlerinin farkına varılmadan, insanların en sık kullandığı dissosiyatif reaksiyonlar ve savunmalar analiz edilmeden hiçbir psikoterapi yöntemi pozitif bir değişim ve ruhsal entegrasyon yaratamaz![2] Bilinci susturan ya da kesintiye uğratan hatta değişken oranlarda aktive/deaktive etmeye yönelten tutarsız ve sembolik yönelimli yaklaşımlar ya da psikotravmatolojiye dışsal kişisel gelişim önerilerinin ötesine geçemeyen sözde kuramlar bilimsel değildir. Günümüzde uzun dönemli, travmatik yaşantılara inkar odaklı ve tartışmalı doğalı durağan psikoterapi yöntemleri artık hem fonksiyonlarını yitirmişler hem de çağ dışı kalarak kendi yerlerini kısa dönemli travma merkezli psikoterapi yöntemlerine devretmişlerdir.[1,2]

Değişim süreci, kişinin gerçeklik algısı ile ilgili en temel kavramsal varsayımlarını içermesiyle doğru orantılı olarak dirence maruz kalmakta hatta o dirence maruz kalma oranında yavaş bir yönelimde gerçekleşmektedir. İnsanların varsayımsal dünyasındaki temel çıkarımlarına zarar veren ya da karşı çıkan negatif değişimler; bireylerin dış dünyanın gerçekleriyle yavaş ve kademeli olarak yüzleşmesini imkanlı kılan ve kişilerin kendi iç dünyasına bu realiteyi dahil etmelerine belirli ölçüde izin veren inkar fenomeni -özellikle *"dissosiyatif inkar fenomeni"*- tarafından kontrol edilmektedir.[2,19] Şiddetli ve kronik travmatik yaşantılar, büyük oranda kişinin varsayımsal dünyasının ruhsal açıdan zarar verici bu travmatik olayları kolayca entegre edememesiyle ilişkilendirilmektedir. İçsel ve dışsal gerçekliği tanıyan ve algılayan komplike bilinç sistemimiz, çocukluğumuzdan yetişkinliğimize uzanan geniş ve önemli bir yaşam deneyimi üzerine inşa edilmiş olup bizlere maksimal oranda pozitif temelli bir hizmet etmektedir. Komplike bilinç sistemi, dış gerçekliğin ruhsal açıdan acı verici

yanlarına karşı istikrar ve tutarlılık ihtiyaçlarının sağlanmasına önemli ölçüde destek olmaktadır. Bu doğrultuda inkar, bir *"kaçınma stratejisi"* olarak ele alınmaktadır çünkü inkar, kişinin bilinçli farkındalığını en aza indirerek veya tamamen ortadan kaldırarak bireylerin travmatik stresöre dikkatini vermesini ve bu travmatik stresöre karşı psikolojik reaksiyonlar geliştirmesini engellemektedir. İnkarın psikiyatrik açıdan anormal bir süreçten ziyade, ruhsal stabilitenin sürdürülmesinde önemli bir parametre olduğu ifade edilmektedir. İnsanlar travmatik olaylarla karşı karşıya kaldıklarında, varsayımsal dünyaları -travmatik olay anına kadar bu kişilere pozitif yönde hizmet etmektedir- önemli ölçüde tehdit altına girmektedir, çünkü varsayımsal dünyalar ve realiteler, travmatik deneyimi yeterince iyi açıklayamamakta ve olumsuz yaşam olaylarını kolay bir şekilde proses edememektedir. Bireylerin, dünyanın iyilikseverliği ve anlamlılığı ile benliğin dokunulmazlığı ve değerliliği hakkındaki temel düşünceleri artık eski önemini kaybetmiştir hatta bu pozitif inançlar, ruhsal stabiliteyi sürdürmek konusunda yetersiz ya da eksik kalmıştır. Travmatik yaşantıların etkisiyle varsayımsal dünyaları adeta yıkılan bireyler, tam bir dezorganize psikojen yapı tarafından kontrol edilmektedir ki bu süreçte inkarın rolü değerlendirilirken dikkate alınması gereken temel nokta, mağdurun içsel ya da psişik gerçekliğidir. İnkar, dış gerçekliğin toplumun önemli bir bölümü tarafından benimsendiği durumlarda patolojik ve olağandışı bir savunma mekanizması olarak algılanmaktayken, kişinin bilişsel ve ruhsal açıdan en az seviyede etkilenmesine imkan vermesi açısından ise adaptif, pozitif ve olağan bir savunma mekanizması olarak değerlendirilmektedir.[2,4,5,19,25]

MAKSİMAL BİR İNKAR YAŞANTISI OLARAK DİSSOSİYE BENLİKLER

Bireysel ve toplumsal travmatik yaşantılara katlanabilmenin en olağan yolu inkardır. "*Dissosiye benlikler",* hem mağdurları hem de istismarcıları, travmatik yaşantıların çaresizliğinden ya da suçluluğundan ve utancından maksimal düzeyde korumaktadır. Öztürk, istismarcıların yaptıkları zalimlikler karşısında hem bir depresyon yaşamamak hem de kendi kendisiyle yüzleşmemek adına inkar ve dissosiyasyonu deneyimlediklerini ifade etmektedir. Dissosiyasyon fenomeni ile yakın ilişki dinamikleri ve fonksiyon geçişleri olan inkar da dissosiyasyon gibi uyumsal bir uzamdan psikopatojen bir uzama doğru genişleyen bir devinimde varlık göstermektedir. Dissosiye benlikler, bir inkarı da içlerinde barındırarak hem uyumsal hem de psikopatojen uzamlarda bireylerin çok eksenli psikojen varlanışlarının psikotoplumsal etkileşimlerini olanaklı kılmaktadır.[2,5,7,9] Fark etmek ya da farkında olmak ile görmezden gelmek veya inkar etmek, doğası gereği birbirinden keskin bir şekilde ayrılan kavramlar olmamakla birlikte bu fenomenler sadece kişisel yargılara yani subjektif dinamiklere dayanmamaktadır. Bu iki farklı fenomen neredeyse her zaman, dikkat ve iletişimi içeren belirli sosyal normlara sahip toplumun üyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Aslında, dikkatimizi neye yönelteceğimizi ve nasıl sürdüreceğimizi çoğu zaman, kişisel olmayan sosyal kurallar ve paylaşımlar belirlemektedir. Bu doğrultuda bir ulusun vatandaşları olarak sosyal normlar, neyi fark edeceğimiz ya da neyi görmezden geleceğimiz üzerinde temel bir rol oynamaktadır. Örneğin, yirmi birinci yüzyılda emlak işi yapan bir kişinin, müşterilerinin etnik kökenini ve dini inançlarını görmezden gelmesi beklenirken, savaşlarla ile ilişkili bazı kayıpların: kadınların ve çocukların; genel olarak sivillerin, diğer olaylardan daha fazla *"ahlaki değer"* içermesi ve sosyal açıdan daha fazla nüfuz edici olması sebebiyle insanlar tarafından fark edilmesi beklenmektedir.[26]

İNKARIN SESSİZ PSİKOJEN ÇIĞLIKLARI VE ADAPTİF İNKAR

Ailenin varlanış gösterdiği dünyanın bütün zamanlarında savaş, afet, deprem veya diğer akut tehlike durumlarını içeren travmatik tehdit süreçlerinde anne ve babalar çocuklarını, bu travmatik tehdidi inkar ederek veya önemsiz göstermeye çalışarak ruhsal açıdan onları korumaya çalışmaktadırlar. Sadece bu yolla inkarın sessiz çığlıklarının psikopatojen etkilerinden korunmak olanaklı kılınmaktadır.[5,27] Körfez Savaşı sırasında İsrail'e yönelik scud füzesi saldırıları sırasında kapalı odalarda kalan çocukların savaşın travmatik bir tehdit olarak algılanmasını inkar ettikleri ve dikkatlerinin başka bir yöne çekildiği durumlarda bu savaştan sonra çok daha az bir oranda travma ile ilişkili stres reaksiyonlarının ortaya çıktığı belirlenmiştir.[27] Rigamer, Amerikan büyükelçisinin suikastı sırasında Kabil'deki Amerikalı ebeveynler tarafından kullanılan *"inkar stratejileri"* hakkında; *"Ebeveynler yaşanan travmatik durumun çocuklarını korkutacağı ve onların bu travmatik durumun ne kadar tehlikeli olduğunu hissedebilecekleri sebebiyle kendilerine fark ettirilmemesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Aynı zamanda bu ebeveynler, çocuklarını gerçek tehlikeden korumak kadar travmatik korkudan korumanın da önemli olduğunu algılamışlardır."* şeklinde kapsamlı bir açıklama yapmıştır.[28] Bu reaksiyon, kronik bir fiziksel veya psikiyatrik hastalığı olan çocukların ebeveynleri tarafından kullanılan *"adaptif inkar: adaptive denial"* fenomenine oldukça benzemektedir. Adaptif inkar; pozitif gelecek algısının sürdürülmesini, aktüel hayatın somut ve zararsız meşguliyetlerine odaklanılmasını, mevcut hastalık düşüncesinden kaçınılmasını ve şiddetli bir tehdit edici faktör

olan fiziksel rahatsızlık durumunda dahi bir yaşam mücadelesi yöneliminde bireylerin kendisine yönelik ideal ya da sağlıklı psikojen inancını içermektedir.[29]

Travmatik yaşantıların inkar edilmesi, kendi içerisinde önemli bir psikopatojen riski de barındırmaktadır. İnkar, *"blöf stratejisi"* ile belirli açıdan benzerlik göstermektedir ki blöf, kimse gerçeği ya da gerçekliği talep etmediği sürece fonksiyonelliğini sürdürmektedir ancak inkar stratejisi, savaşların; silahlı saldırılar, düşman askerleri veya bombalar şeklinde gerçekleşmediği durumlarda işe yarayabilmektedir. Aynı zamanda travmatik yaşantılar, çocuğun ruh sağlığını koruyucu bir yaklaşımı benimseyen optimal ebeveyn kalkanını aşarsa, uygulanan inkar stratejisi bozulabilmekte ve hem çocuklar hem de anne ve babalar, kendilerini akut bir kuşatıcı kriz içerisinde bulabilmektedir. Bu doğrultuda aile üyeleri sadece akut fiziksel tehlike yaşantılamamaktadır, aynı zamanda bu aile bireylerinin hem kendilerine hem de diğer insanlara ilişkin benlik algıları da kesintiye uğramakta ya da bozulmakta hatta özneler dissosiye olmaktadır. Olumsuz yaşam olaylarının çocukların temel güven duygusunu zedelemesi ve bu olumsuz yaşam olaylarının kronik bir şekilde gerçekleşmesi sonrasında neredeyse her durum bir travmatik tehdit olarak algılanmaktadır ki artık çocuk çoğu an deneyimlediği korkularıyla adeta kuşatılmakta ve ruhsal sığınak olarak gördüğü ebeveynlerine sarılmaktadır.[2,5,30]

Dünyanın bütün zamanlarında ve dünyanın bütün toplumlarında disfonksiyonel aileler, hem kendi öz çocuklarını travmatize ederler hem de onları aile dışından gelen diğer travmatik yaşantılardan ve olumsuz yaşam deneyimlerinden koruyamazlar. Psikopatolojinin oluşumunda disfonksiyonel aile yapısı ve dinamikleri, "*en yıkıcı iç sistemler"* olarak devreye girmektedir. Buradaki temel gerçeklik, hem psikopatolojinin aile yapısını bozması hem de ailenin varoluşsal açıdan disfonksiyonel bir yapıda olmasıdır. Öztürk, kendi geliştirdiği *"doğal ve rehber ebeveynlik" stili"*nde mantıklarını ve duygularını optimal bir düzeyde harmanlayan ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili gerçeklikleri kavrayabilen sezgileri kadar bu gerçekliklere dair ön tahminlerini de doğru bir şekilde kullanmaları gerektiğini önemle vurgular. Doğal ve rehber ebeveynlik stili; psikososyolojik eksende hem sağlıklı ebeveynlerin ve çocukların hem de gelişim odaklı toplumların varlık göstermesine ket vuran; şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerine, disfonksiyonel aile dinamiklerine, çocukluk çağı travmalarına, travma ile ilişkili psikopatolojilere -dissosiyatif bozukluklar ve travma sonrası stres bozukluğu- ve toplumsal şiddet olaylarına karşı kısa ve uzun dönemli bir önleme stratejisi olarak işlev görmektedir.[2,5]

Ebeveyn ve çocuk ilişkilerinde, travmatik olaylar esnasında ya da hemen sonrasında sessiz kalmak ve öznedeki travma sonrası stres bozukluğu belirtileri ile dissosiyatif reaksiyonları inkar etmek oldukça yaygın görülen ihmal kökenli dinamiklerdir. Ebeveyn-çocuk ilişkilerindeki dissosiyojen paternler başlangıçta, travmatik durumlarla başa çıkma ve bireylerin olumsuz yaşam olayları karşısında hayatta kalma kapasitelerini destekleyen adaptif bir savunma olarak fonksiyon görebilmektedir. Ebeveynler, hem çocuklarının psişik güvenlik duygularını koruyabildikleri hem de onları dışarıdan gelebilecek olumsuz yaşam deneyimlerinden uzaklaştırabildikleri ölçüde kendi evlatları, ruhsal travma yaşantılayabilme ihtimalinden uzaklaşabilmektedirler. Ancak ebeveynler ve çocuklar akut bir travmaya maruz kaldığında, annelerinin ve babalarının zorlayıcı yaşam olayları karşısında sessizliğini korumaları ile doğru orantılı olarak inkar stratejisinin ya da fenomeninin olumsuz etkileri artmaktadır. Yetersiz ve maladaptif ebeveyn desteği alan çocuklar, proses edilmeyen travmatik yaşantıların etkileriyle tek bir özne olarak başa çıkmakta zorlanacaklardır ki bu başarısız başa çıkma durumu, onların ruhsal gelişimini zedeleyecek ve yeni uyaranlara karşı optimal bir uyum gösterebilme kapasitelerine ket vuracaktır.[2,5,31] İnkar fenomeni ile fonksiyon geçişleri olan bir diğer temel husus ise komünal dissosiyasyondur. *"Komünal dissosiyasyon",* belirli ölçüde kolektif, sosyal ve toplumsal dissosiyasyon ile eşlenik olsa da bu kavramlarla tamamen identik değildir. Komünal dissosiyasyon, literatürde son yıllarda psikotarih, psikotravmatoloji, psikiyatri ve klinik psikoloji disiplinleri tarafından sıkça çalışılan odak konulardan biri haline gelmeye başlamıştır.[2,4,5,32]

PSİKOTOPLUMSAL DİSSOSİYASYON

Dissosiyatif reaksiyonlar, savunmalar ve yaşantılarla eşlenik olan dissosiyasyon fenomeni; *"aktüel hayatın dissosiyasyonu", "klinik: psikolojik dissosiyasyon", toplumsal: sosyal dissosiyasyon"* ve *"siber: güdümsel/güdümlü dissosiyasyon"* olmak üzere dört ana grupta ele alınmaktadır. Dissosiyatif yaşantıların subklinik bir seviyede olduğu aktüel hayatın dissosiyasyonu, psikotoplumsal uyuma yöneliktir. Klinik, toplumsal ve siber dissosiyasyonlar ise majör oranda tedavi ve sağaltım gerektiren ileri düzeydeki psikotoplumsal patolojik süreçlerdir.[2,4] Topluluk ve toplumla ilişkili dissosiyasyon ise temel olarak; toplumsal, kolektif, sosyal ve komünal dissosiyasyon olmak üzere bir *"dörtlem"* ekseninde hem kavramsallaştırılarak hem de ayrıksılaştırılarak tanımlanmıştır. Öztürk'e göre, topluluk ve toplumla ilişkili bütün dissosiyasyonlar özde psikojen varlanışlardır. Dissosiyatif süreçler, tek tek bireylerde oluş-

masına benzer bir psikopatojen yönelimle bu bireylerin meydana getirdiği topluluklar ve toplumlarda da kitlesel bir şekilde ortaya çıkmaktadır.[1-5,32] "*Psikokomünal dissosiyasyon: psychocommunal dissociation"* ile *"kitlesel dissosiyasyon: mass dissociation"*, yeniden vurgulanmak istendiği üzere Öztürk tarafından birbirine identik doğada kavramlaştırılmış olup, bu kuşatıcı fenomenin maksimal insan bütüngüleri yöneliminde yaşantılanması halinde ise, *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* tanımlanmasıyla kullanılması önerilmiştir. Toplumsal, kolektif, sosyal, komünal ve psikokomünal dissosiyasyon, Öztürk tarafından tanımlanan *"psikotoplumsal dissosiyasyon"*un alt kümelerini oluşturan bir beşlemdir.[1-6,32]

KOMÜNAL DİSSOSİYASYON: PSİKOSOSYAL TRAVMATİK YAŞANTILARIN YANSITIMI

Psikiyatri ve klinik psikoloji disiplinleri dissosiyasyonun daha çok *"bireysel: klinik"* yönüne odaklanmışken, özellikle bu fenomene orijinal bir toplumsal bakış açısı kazandırmak isteyen bilim insanları, intrapsişik açıdan ruhsallığın sosyal bir yapısının bulunduğunu ve bireylerin kişilerarası ilişkilerinde, sosyal etkileşimlerinde, kültürel dinamiklerinde ve çevresel özelliklerinde *"psikososyal travmatik yaşantılar"* ile eşlenik olan *"toplumsal dissosiyasyon"*un önemli bir role sahip olduğunu ifade etmektedirler. Dissosiyasyonun *"genişletilmiş modeli"* olarak adlandırılan *"komünal dissosiyasyon: communal dissociation",* bireylerin herhangi bir bağlamda ya da herhangi bir anda aktüel hayatının işlevselliğini sürdürmesine büyük oranda destek olabilmektedir. Bir diğer ifade ile sosyal ve bireysel dinamikler hem birbirini desteklemekte hem de birbirlerinden beslenmektedir. Bu doğrultuda bireyin dışsal kaynaklı fiziksel çevresi ya da şartları, bu dışsal kaynaklı fiziksel çevresi ya da şartları ile ilişkili ortaya çıkan olaylara dönük olarak kendi bilincini ve farkındalığını etkin bir şekilde kullanabilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dışsal kaynaklı olaylar, duyusal uyaranlara dönüşmektedir ki bu süreç, bireylerin intrapsişik yapılarında psikotoplumsal açıdan öğrenilmesi gereken, genelleşmiş duyguların, düşüncelerin ve davranışların içselleştirmesini sağlamaktadır. Kişilerarası ilişkiler, kendisini bir başka bağlamda bilince ve optimal farkındalığa katkı sağlarken gösterebilmektedir. Yani tek bir ilişki veya paylaşım ya da iletişim, sadece bir bağlamda varlanışını sürdürmez hatta farklı zamanlarda ve farklı bağlamlarda yine yeniden ortaya çıkmaktadır ki bazı kişilerarası ilişkiler bazen disfonksiyonel dinamikleri gereği travmatik olabilmektedir. İnsanların sosyo-kültürel çevreleri, ön yargılar yöneliminde travmatik olaylarla ilişkili "*komünal çatışmaları*" ya da "*komünal açmazları*" sahneleyebilmektedir. Karmaşık komünal çatışma ve açmazlardaki önyargılarla ilişkili belirsizlikleri muhakeme edebilmek adına sezgiye ve deneyime dayalı "*höristik: heuristik yaklaşımlar"* belirli oranlarda kullanılabilmektedir. [2,4,5,32]

Bireylerin belirli zamanlarda bilinçli olmasını ve farkında kalmasını sağlayan dışarıdan gelen uyaranları değerlendiren bir *"dissosiyatif filtresi"* bulunmaktadır. Dışarıdan gelen uyaranlar ya da olaylar bazen farklı bir şekilde işlenebilmektedir ki bu durum, hem ilgili uyaranın veya olayın doğasına hem de geçmişte meydana gelmiş benzer yönelimli durumların proses edilip edilmemesine göre değişim göstermektedir. Bireylerin bilinçlerinin sürekliliğinde dalgalanmalar görülebilmektedir ki bu aslında beklendik, hatta normal bir durumdur çünkü benlik statik bir yapıya sahip değildir. Spesifik olarak sosyo-kültürel değerler kökeninde hüküm süren dualiteler, bireylerin aktüel hayatlarında birden fazla dünyada uzlaşmalar ya da çatışmalar yaşamalarına neden olabilmektedir. Örneğin, bir birey; kendi *"I. dünyası"* ekseninde profesyonel yaşamında bağımsız bir kariyer elde etmek için çaba sarf ederken aynı anda kendi *"II. dünyası"* ekseninde ailesi içerisindeki anne ya da babalık rollerini yerine getirmek için çaba sarf ederek varlanışını sürdürmektedir. Benzer yönelimde Afrika kökenli bir Amerikalı, hem kendi siyahi dünyasında hem de kendi etnik kökeninden olmayan insanlarla iletişime geçtiği beyaz dünyasında psikojen bir dualitenin gitgellerinde dolaşıp durmaktadır. Bu süreçte zihin, *"I. dünya"* ile *"II. dünya"* arasında doğru zamanda ve doğru yerde var olmayı belirli ölçüde öğrenmiştir. Aynı anda hem iyi kariyerli bir kadın hem de iyi bir anne ya da eş olma üzerine yaşantılanan cinsiyet rolü çatışmaları, ataerkil toplumlarda sık bir şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bu uzlaşma ya da çatışma durumlarına karşı bireyler; farklı *"persona/maske/kimlik"* geliştirerek başa çıkmaya çalışmaktadır. İki zıt durumdaki çatışmayı kolaylaştırmak ya da etkisini *"görünürde rahatlatmak"* için bireyler, benliklerini bölmeye zorlanmaktadır ki bu doğrultuda artık dissosiye özne, *"fragmente bir kendilik"* olarak varlanışını sürdürmeye devam edecektir.[2,4,5,32-34]

Ataerkil toplumlarda yaşayan kadınlarda, fragmente kendiliklerle varlanış gösteren dissosiyatif yaşantıların oldukça yaygın olduğu Gilligan tarafından önemle vurgulanmaktadır.[35] Bu dissosiyasyon, bir *"ilişkisel paradoks"* tarafından adeta dayatılmaktadır ki bu dayatım, kadınların disfonksiyonel ilişkilerini sürdürmeleri hatta bu ilişkide takılı kalmaları yönünde gerçekleşmektedir. Travmatik yaşantılar ve çatışmalar, hem bireysel hem de komünal düzeyde ortaya çıkabilmektedir. Ataerkil toplumlarda ka-

dınların cinsiyet rolleri ile ilgili yaşadığı çatışmalar hem intrapsişik hem de sosyal bağlam ekseninde konumlanan bir fenomendir. İntrapsişik fenomeninin sosyal bir bağlamı olmasına benzer yönelimde dissosiyasyon da bireyden topluma genişleyen yayılımcı bir örüntüde varlanışını sürdürmektedir. Bazı paylaşılan ve ortaklaşan intrapsişik dissosiyatif reaksiyonlar, kuvvetle kolektif dissosiyasyona dönüşüm gösterme eğilimindedir.[4,32,36]

Güney Afrika gibi kolonizasyonun fazla olduğu toplumlarda, bir Afrika vatandaşı iki ayrı dünyaya sahip olarak hayatını devam ettirmek durumundadır. Bu iki dünya arasında dolaşıp duran Afrikalı vatandaşlar, *"Beyaz Batı Dünyasının Normları"* ile etkileşime girdiklerinde kendilerinin "*İkinci Sınıf Bir İnsan*" olduğu mesajını ya da hissini deneyimlemektedirler. Ancak "*Geleneksel Afrikalı Dünya*"da ise vatandaşlar diğer dünyada iken aldıkları mesajları bir nevi onaylayacak hayat şartlarına sahip olduklarını fark etmektedirler. Bu ikili veya dual dünyada yaşayan kişilerin dissosiyatif filtreleri aracılığıyla *"çift bilinçlilik"* durumu oluşturan *"kültürel dayatmalar"* ve *"ideoloji çatışmaları",* kimliğin farklı bölümlere ayrılmasını imkanlı kılmaktadır. Kültürel dayatmalar ve ideoloji çatışmaları belirgin bir uyuşmazlık yarattığında ya da çözülemediğinde, fragmente bir kolektif kimlik yaratılmaktadır ki bu kimlik, çevresel şartlar ve durumlara göre çeşitli şekillerde kendini göstermektedir.[2,7,32] Öztürk, fragmente kolektif kimliklerin dikotomik varlanışlarının tüm ayrıklığına rağmen bütünsel psikososyal bilinç ekseninde bir fonksiyon gösterme çabasında olduğunu vurgulamaktadır. Dünyanın bütün toplumlarında deneyimlenen *"kültür dualitesi",* yine çoklu bilinç sistemlerinin, çoklu belleklerin, çoklu gerçekliklerin ve çoklu kimliklerin varlanışlarını imkanlı kılmaktadır.[2]

Güney Afrika'daki bu "*İki Ayrı Dünya*" ile ilişkili dissopatojen süreçler, zaman içerisinde bambaşka bağlamlarda ya da ortamlarda da kendini gösterebilmektedir ki kültürel dünyaların yanı sıra, bireylerin zenginlik ve fakirliği içeren aktüel ve iş yaşamlarında da farklılaşımlar ve dualiteler mevcuttur. Komünal dissosiyasyon ile ilişkili psikopatolojilerin tedavisinde geleneksel yaklaşımların yanı sıra tıbbi, psikiyatrik ve psikoterapötik yöntemler de kullanılmaktadır. Batı paradigmaları ile harmanlanan intrapsişik dissosiyasyonun tedavisinde daha lokal ve geleneksel yöntemler bazı uyuşmazlıklar yaratabilmektedir ki bu uyuşmazlıklara bir çözüm arayışı olarak *"komünal dissosiyasyon"* terimi ortaya çıkmıştır. Komünal dissosiyasyon, bireyin intrapsişik doğasının yanı sıra kişilerarası, sosyo-kültürel ve spiritüel bağlamlarına da önem vermektedir. Krüger ve arkadaşlarına göre, çok çeşitli bilgi içeren uyarana karşı bireyin komünal kimliği ile kendilik algısı arasındaki normal yapılanma sürecinde dissosiyasyon, merkezi bir konumda bulunmaktadır.[32] Benzer yönelimde Beahrs, normal ve patolojik süreklilikteki çokluluğun ya da çeşitliliğin, dissosiye benliklerin ve kendiliklerin ruhsal izleri olduğunu vurgulamaktadır.[37]

Öztürk'e göre, dissosiyasyon; pusulasını kaybeden öznenin fobik olduğu mutlak gerçekliğe ve travmatik yaşantıların ardında saklı orijinal kendiliğine çoklu gerçeklikler, çoklu bellekler ve çoklu bilinçler aracılığıyla ulaşabilmek adına zaman içinde deneyimlediği olağan psikojen ossilasyonlarıdır.[2] Dissosiyasyon fenomeni, bireylere ve toplumun küçük bir bölümüne ya da komüne birbiriyle zıtlaşan mesajların yarattığı devinimli çatışmalara ve psikopatojen sürekliliğe karşı mücadele etme imkanı sağlamaktadır ki bu devinimli çatışmalar ve psikopatojen süreklilik, doğası gereği kişilerarası/kültürel/sosyal bir yapıya sahiptir. Dissosiyasyon, toplumda öznelik durumunu içeren varlanış sürecinde uyumsal bir ruhsal denge aracı olarak fonksiyon görebilmektedir. Ancak bireyler, kendi bilincini ve farkındalığını etkileyen sosyokültürel koşullar ve çevresinden gelen bilgilerin optimal bir dengesini kurabildiğinde bu fonksiyon sağlanabilmektedir. Bu ruhsal denge sürecinde dissosiyasyon, adeta bir madalyonun iki yüzü -bireylerin toplumla kendi benlikleri- arasındaki harmonizasyonu sağlayan temel bir yapıtaşı olarak rol oynamaktadır. Hem zorlayıcı dissosiyojen toplumsal şartlar ve koşullara olan uyum çabası hem de kronik travmatik yaşantılar ve çatışımlı değerler, komünal dissosiyasyona yol açabilmektedir.[1,2,32]

KOMÜNAL DİSSOSİYASYON VE SOSYAL İYİLEŞME

Güney Afika'da Xhosa, Zyly ve Tswana dillerini konuşan yerel halkta ortaya çıkan ve bir tradisyonel sağlık profesyoneli tarafından *"amafufunyana"* olarak tanımlanan fenomen, yaygın bir şekilde deneyimlenen psikiyatrik bir sendromun lokal ifadesidir. Bu fenomen kültürle ilişkili psikiyatrik bir sendrom olmasına rağmen DSM-IV'de sınıflandırılmamıştır. Amafufunyana, Xhosa toplumunda psikiyatrik problemler ve olağandışı davranışlarla kendini gösteren şeytani doğalı posesyon yaşantılarıdır. Hatta, Güney Afrika'da bu fenomen, *"şeytani ruhlar"* anlamına gelmektedir. Bu sendrom genellikle, sosyal geri çekilme gibi duygusal rahatsızlıklar ile başlamakta olup zamanla; kilo kaybı, kayıtsızlık, sızlanma ya da homurdanma ve agresif davranışlarla ortaya çıkabilmektedir. Bu fenomenle ilişkili davranışsal sorunların yaygın olduğu dönemde bireylerde *"değişen (switching)"* davranışlar görülebilmekteyken sonraki süreçte ise *"amafufunyana konuşması"* adı verilen sözlü anlatım, baskın bir şekilde kendini göstere-

bilmektedir ki bu sesler, başka bir dilde ve farklı bir cinsiyetteki birine ait olabilmektedir. Bu davranış değişikliğinin görüldüğü süreçte vakalar, farklı bilinç durumlarına geçiş yapmakta ve davranış değişikliğinin yaşantılandığı ana amnezik olabilmektedir. Amafufunyana sendromu vakaları ile günümüzdeki dissosiyatif kimlik bozukluğu vakaları önemli ölçüde benzeşim göstermektedir ki bu fenomen, klinik görünümde dissosiyatif bozukluklar ile maksimal oranda şizofreniyle ise minimal oranda örtüşmektedir. Kültüre bağlı sendromlar genel olarak, psikiyatriye önemli bilimsel katkılar sağlamasına rağmen daha çok Avrupa merkezli kültürlerde görülen psikopatojen durumlar üzerine odaklanılması sebebiyle bu sendromların kapsayıcılığı yeterince güçlü değildir.[38,39]

Yerli Güney Afrikalı bir toplum olan Nomthandazo'larda görülen bireysel psikiyatrik semptomlar, toplumsal problemin dissosiyatif bir yansıması şeklinde yorumlanmaktadır. Bazı bağlamsal çatışmalar ya da uzlaşmazlıklar, küçük gruplarda komünal dissosiyasyon yaratmaktadır ki Nomthandazo toplumunda da bu durum, kitledeki dissosiyatif bir problemin bireyde vuku bulduğu ya da ifade edildiği yöneliminde algılanmaktadır. Martinez-Taboas, birçok psikiyatrik hastalığın sadece bireysel faktörler tarafından şekillenmediğini, aynı zamanda direkt olarak kültür, tarih ve toplum içerisinde de oluştuğunu önemle vurgulamaktadır. Dissosiyasyonun bağlamsal modeli çerçevesinde ele alınabilen Nomthandazo toplumunda görülen amafufunyana sorunu, toplumsal temelli bir *"sosyal iyileşme/travmaları önleme programı"* ile çözüme kavuşturulabilmektedir. Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (The Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders): DSM tanı sistemi, belirli sınırlılıkları içerisinde barındırmaktadır ki bunlar; *"tanımlayıcı: açıklayıcı olmayan"* ve *"intrapsişik: komünal olmayan"* bir yönelimde psikiyatrik değerlendirme yapılmasıdır. Batı toplumlarında dissosiyasyonun açıklayıcı modelleri bulunmasına rağmen bu model ise, Güney Afrika bağlamındaki dissosiyasyonun komünal boyutları ile yeterli düzeyde uyum gösterememektedir. Dissosiyasyonun öncül bağlamsal modeli, halihazırda var olan Batı kökenli modellerin yanı sıra; açıklayıcı, çok odaklı ve kolektif bir yapıyı kapsayan kullanışlı bir yaklaşımdır.[32,36]

Öztürk'e göre komünal dissosiyasyon, bilinç ve bellek kadar kimlikle de ilişkili farklı psikojen komponentleri kesintiye uğratan hatta çoklu bir dünya algısı yaratan etken bir ajan olarak devreye girmektedir. Öztürk, *"kuşaklararası travma geçişleri"* ve *"kuşaklararası psikopatoloji aktarımları"* ile *"kuşaklararası gelişim geçişleri"* ve *"kuşaklararası deneyim aktarımları"* ile identik bir varlanış olarak kavramlaştırdığı *"psikotoplumsal hafıza"*nın da süreğen baskılarla dissosiye edilerek kitlesel bir kontrol sağlandığını önemle vurgulamaktadır ki bu süreçte ana hedef güdümlü insan kitleleri, profilleri ve kimlikleri yaratmaktır. Ancak dissosiye edilen psikotoplumsal hafıza, belirli bir zaman donuk kaldıktan sonra özlemle beklenen pozitif doğalı bir *"psikotoplumsal devrim"*in en etken ajanı olarak fonksiyon görmeye başlar. Psikotoplumsal hafızanın güdümsel ve kuşatıcı baskılarla kesintiye uğradığı ya da donduğu dissosiyatif dönemlerde adaletsizlikler ve eşitsizlikler ile bireysel ve kitlesel şiddet döngüleri maksimal düzeylerde yaşantılanır ki bu *"kitlesel dissosiyasyon"* ancak ve ancak psikotoplumsal devrimlerle bir gelişim odağına kaydırabilmektedir. Geleneksel toplumlarda bir insanın kimliği durağan, sürekli, aynılığa fikse ve etkileşime içsel bir nitelikteyken, modern toplumlarda ise kimlik oldukça devingen, kesintili, yeniliğe açık ve etkileşime dışsaldır. Kimliğin günümüzde hala görece sınırları çizilmiş olmakla birlikte eski dönemlere nazaran katı halden daha kırılgan, çoklu oluşumlu, dissosiyojen doğalı ve esnek bir hale gelmiştir. Öztürk, eşitliliğe hatta renkliliğe tahammülü olmayan her türlü bireysel ve toplumsal farklılığı yok etmeye güdümlü baskıcı sistemlerin ve sosyal yapıların *"aynılaştırma travması"* yarattığını önemle vurgulamaktadır.[2,4,5,36]

Krüger ve arkadaşlarına göre dissosiyasyon maksimal oranda normal ya da olağan bir fenomenken minimal oranda ise bir ruhsal bozukluğun kendisidir. Dissosiyasyon, bireysel ve komünal kimliklerin normal veya beklendik yapılanmaları sürecinde merkezi bir konumda bulunmaktadır ki bu kimlikler çeşitli bağlamlarda farklı özellikleri yerine getirmesi açısından majör bir önem teşkil etmektedir. Dissosiyasyon, öznenin çatışma ya da uzlaşma süreçlerinde yaşanan ya da ortaya çıkan psikotoplumsal sorunlarla baş edebilmesini belirli ölçüde kolaylaştırmaktadır. Özellikle bu çatışmaların kişilerarası/kültürel/toplumsal boyutları hakimiyet kazandığında intrapsişik dissosiyasyondan ziyade komünal dissosiyasyon devreye girmektedir. Komünal düzeyde yapısal dissosiyasyon, komünal yeniden deneyimleme (dissosiyatif bağlantılılık) ile komünal gerçekleşmeme ve hissizleşme (dissosiyatif kopukluk) arasındaki döngünün, sosyal kimlikleri bulunan bireylerin *"toplumsal bilinçleri"* ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir. Topluluklar proses edilmemiş travmatik yaşantılarının acılarıyla dissosiyatif bir zeminde bağlantı kurduklarında, sosyal kimliklerine ilişkin farklılıklarını ya da benzersizliklerini savunmacı ve kuşatıcı bir şekilde adeta uyandırmaktadırlar. Kitleler dissosiyojen bir şekilde birbirleriyle bağlantılarını kopardıklarında, toplumsal bilinç bağlamında sosyal kimliklerine ilişkin farklılıklar daha az düzeyde ortaya çıkmaktadır.[1,2,4,5,32,40]

YAYILIMCI/NÜFUZ EDEN DİSSOSİYASYON: PERVASIVE DISSOCIATION

Modern psikotravmatoloji yönelimli aktüel klinik ve teorik çalışmalarda *"yayılımcı veya nüfuz eden dissosiyasyon: pervasive dissociation"* kavramı, odak bir konu olarak ön plana çıkmaktadır. Bireyden topluma genişleme eğilimi olan travmatik yaşantılarla ilişkili dissosiyasyon sürecinin psikotoplumsal temel bileşenleri ve dinamikleri fark edilmeden etkin önleme ve müdahale stratejileri geliştirilemez.[2,5,41] Dell, dissosiyatif kimlik bozukluğu tanı kategorisinin yerine *"majör dissosiyatif bozukluk"* ismiyle farklı betimsel kriterleri kapsayan yeni bir terim önermiştir. Dell'e göre dissosiyatif kimlik bozukluğu ile ilgili; a) *yayılımcı/nüfuz eden dissosiyasyon* (hafıza sorunları, depersonalizasyon, derealizasyon, flaşbekler, somatoform dissosiyasyon ve dissosiyatif trans yaşantıları); b) *bir alter kişiliğin kısmi dissosiyatif belirtileri* (çocuk sesleri; içsel ya da psişik mücadeleler; persekütör sesler; kısmi dissosiyatif içsel konuşmalar; düşünceler, duygular, dürtüler ve eylemler; geçici bir süreliğine yok sayılmış bilgiler/beceriler; beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan kaygı verici kendilik değişimleri ve öz belirsizlik/öz karmaşa yaşantıları (self-puzzlement); ve c) *bir alter kişiliğin tam dissosiyatif belirtileri* (anlamlandırılamayan zaman kayıpları, dissosiyatif füg ler, unutulmuş davranışların aniden hatırlanması, bireyin alter kişilikleri arasında hem açıklayamadığı yeni nesneler hem de bu alter kişiliklerin varlığına ilişkin kanıtlar bulması) olmak üzere üç temel tanı kriteri bulunmaktadır. Tüm dissosiyatif bozukluklar arasında en pervasif ya da en çok yayılım gösteren psikiyatrik tanı olan dissosiyatif kimlik bozukluğu tanı spektrumunun kısmi temsilleri; dissosiyatif amnezi, depersonalizasyon bozukluğu, eşik altı dissosiyatif kimlik bozukluğu, dissosiyatif trans, akut dissosiyatif bozukluklar ve opresyon maruziyeti sebebiyle ortaya çıkan kimlik belirsizlikleri ya da kimlik karmaşaları gibi diğer tanımlanmış dissosiyatif bozukluklardır.[16,41,42]

DİSSOSİYATİF ANGUAZ VE DİSSOSİYATİF NARSİSİZM

Öztürk, kendi tanımladığı *"dissosiyatif narsisizm"* ile *"dissosiyatif anguaz"*ın özellikle dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarının alter kişiliklerinde bir *"patolojik süreklilik"* olarak görüldüğünü belirtmektedir.[1] Travma ile ilişkili dissosiyatif bozukluk vakalarındaki yürek darlığı, yoğun iç sıkıntısı ve bunalma ile karakterize olan dissosiyatif anguaz (angoisse), majör depresyona kuvvetli dönüşüm ihtimali taşıdığından dolayı dissosiye bireydeki kendine zarar verme davranışlarından intihar girişimlerine kadar uzanan bütün kriz yaşantılarını tetiklemektedir. Klinik psikoloji ve psikiyatri uygulamalarında çoğu zaman anguaz, kaygı (anksiyete) ile karışabilmektedir. Angoisse, kaygıdan çok daha yoğun boyutlarda yaşanan, genellikle vakanın nedenlerini kestiremediği ve aniden şiddetle ortaya çıkan bir iç daralması, endişe ve ızdırap haliyle karakterizedir. *"Dissosiyatif anguaz",* vakanın intihar girişiminden önceki son klinik görünümü olarak travma terapistlerinin karşısına çıkmaktadır. Dissosiyatif angoisse, çoklu bilinç sistemine sahip travmatize bir bireyin reviktimizasyon sürecine olan yoğun bir karşı çıkma tepkisi ve yardım çağrısıdır. Dissosiyatif anguazın başlangıç aşamasında optimal bir düzeyde olması, travmatize vakanın psikojen yönelimli korunmasına, ruhsal sağlığı açısından doğru kararlar alabilmesine ve psikolojik yardım talep edebilmesine hizmet eder. Ancak dissosiyatif anguaz, erken yaşta başlayan kronik çocukluk çağı travmalarını kompanse etme çabası olan dissosiyatif narsisizm gibi uzun sürelerde ortaya çıktığında travmatize bireyin reviktimizasyonu daha fazla yaşantılamasını sağlayarak deviktimize edici bir misyon gören travma sonrası büyümeyi ve gelişimi engeller. Dissosiyatif narsisizm, travmatik olaylar esnasında ya da sonrasında oluşan normal narsisizm ile patolojik narsisizm arasında yer alan bir durumdur ki bu durum, her an patolojik narsisizme dönüşme ihtimali taşır. Travmatik yaşantılar sonrasında özne, bir an önce kendi ruhsal yaralarını sarmaya çalışarak onarmak istediği kendisine kuvvetle bağlanır. Bu bağlanma, dissosiyatif bir zeminde ve narsisistik bir psikopatolojik süreçte gelişim göstererek dissosiyatif narsisizme dönüşür. *"Dissosiyatif narsisizm"* ile *"dissosiyatif anguaz"* birbirine fobik ve birbirine dışsal fenomenlerdir. Travmatize ve dissosiye bireylerde dissosiyatif angoisse arttıkça dissosiyatif narsisizm görece azalsa da bazen her iki fenomen aynı anda bulunabilmektedir. Toplumsal dissosiyasyonun oluşumunda *"dissosiyatif narsisistik"* dominant liderler maksimal bir rol oynarlar. Psikolojik dissosiyasyon klinik olarak bilinç kesintileri, "dissosiyatif narsisizm", "dissosiyatif angoisse", kendine zarar verme davranışları ve intihar girişimleri ile karakterizeyken toplumsal dissosiyasyon ise içinde yaşanılan baskıcı: istismarcı sisteme itaat etme ve meydan okuma arasındaki gitgeller ve kitlesel şiddet olayları: savaşlar ve terörizm ile karakterizedir.[2-6]

TOPLUMSAL DİSSOSİYASYON

Çocukluktan yetişkinliğe uzanan geniş bir dönemde kronik travmatik yaşantılar, dissosiyasyonun birçok farklı seviyesinin kendini aynı ya da ardışık zamanlarda göstermesine neden olmaktadır. Özellikle *"toplumsal dissosiyasyon: societal dissociation"*, kültürel travma ile ilişkili disfonksiyonel dinamiklerden sonra ortaya çıkabilmektedir. Avustralya'daki Maori toplumunun kolonizasyonuyla yakın

ilişki gösteren toplumsal dissosiyasyon ile bireysel travmalar sonucunda mağdurlarda gelişen *"istismarcıyla identifikasyon"* benzer doğalı fenomenlerdir. Maori halkı, toplumsal dissosiyasyon reaksiyonlarının da etkisiyle hızla Batılı kıyafetleri benimsemiş ve çocuklarının okulda İngilizce öğrenmelerini sağlamıştır. Ayrıca Maorililer, Avrupalılar için önemli olan ve kendilerinin kolay bir şekilde elde edebildikleri malları satmanın faydalarını görerek ticarete başlamışlardır. Toplumsal dissosiyatif yaşantıların yaygın görülmeye başladığı ilk dönemlerde Maori halkı, kırsal alanlarda Avrupalı gruplardan ayrı yaşamakta olup onlarla sadece ticari amaçla iletişime girmişlerdir. Maori halkı, Avrupalı tüccarların vatanlarına gelişinden önce mevcut olmayan bazı fonksiyonel aletlerin yanı sıra silahları da ticaret kapsamında onlardan istemiştir. Maorilerin yöresel gıda kaynaklarına erişimi zorlaştıkça ve Avrupa malları daha değerli hale geldikçe, özellikle genç Maori vatandaşları, daha geleneksel yaşamdan kentsel yerleşime doğru göç etmeye başlamıştır.[43]

Maori'lerde olduğu gibi tüm uluslar da toplumsal dissosiyasyonu farklı oranlarda deneyimleyebilmektedir. Özellikle Avustralya'da toplumsal dissosiyasyon ile fonksiyon geçişleri olan *"kültürel travma"*nın büyük oranda yaşantılanması nedeniyle *"iki kültürlü farkındalığı"* artırmak için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. *"İzole edilmiş"* ya da *"açığa çıkarılmamış toplumsal değişiklikler"* eksenindeki farkındalığı arttırmaya yönelik her çaba, *"toplumsal dissosiyasyon terapisi (societal dissociative therapy)"*nin önemli bir unsuru olarak fonksiyon görmektedir. Kültürlerarası antlaşma ve uzlaşı ile ilgili akademik dersler ve eğitimler artık okullar, üniversiteler ve sağlık hizmetleri gibi birçok kurumda zorunlu hale getirilmiştir çünkü toplumsal dissosiyasyon kültürel travmaların yıkıcı etkilerinin belirli oranda kontrol edilmesini ve bireylerin işlevselliğinin kısmi ölçüde korunmasını sağlayabilmektedir. Özellikle iki toplum arasında var olan kültürel çatışmaların ve travmatik deneyimlerin nötralize edilmesi daha önce azınlık konumunda yer alan kendi ritüellerini ve anlayışlarını yaşatmakta zorluk çeken sosyal kitlelerin, ruhsal açıdan daha rahat ve huzurlu olmalarına önemli ölçüde katkılar sağlamaktadır.[36,43,44]

KOLEKTİF DİSSOSİYASYON

Bir kitle ya da bir toplumda var olmak ya da varlanmak, bu kitleye ait parçaların ya da alt bölümlerin hiçbirinin birbirine bağlanamadığı veya entegre olamadığı bir "yığın" içerisinde yaşamaya benzemektedir. Kitle kurumlarındaki metalaşmanın ve teknolojik inovasyonların; toplumsal dinamiklerin ve değerlerin parçalanması ile insanların bu değerler ekseninde bütünleşme arzusu arasında deneyimlenen yoğun ve şiddetli gerilimlerin çözülmesi ya da hafifletilmesi sürecinde önemli bir rol oynadığı ifade edilmektedir. Bu kitlesel süreçlerle karakterize olan gerilimler, alanyazında genelde örtük bir şekilde ele alınmasına rağmen Churchill bu gerilime ya da çatışmaya *"kolektif dissosiyasyon: collective dissociation"* ismini vermiştir. Kolektif dissosiyasyon fenomeni, bir grup ya da kitle bütün olarak değerlendirildiğinde bu grup ya da kitlenin parçalara ayrılması, bireylerin birbirine yabancılaşması ve kopukluk hissi deneyimlemeleri olarak tanımlanmaktadır. Kolektif dissosiyasyon sürecinde kitle içerisinde bütünlüğe ve beraberliğe yönelik toplumsal farkındalık çalışmaları yürütülmesine rağmen bireylerin ruhsal açıdan ait olduğu toplumdan kopmaları söz konusudur. Bu doğrultuda bireyin, benliği ya da selfi ile toplum arasında ortaya çıkan bölünme, kendi benliğinin de parçalara ayrılmasına sebep olabilmektedir. Yani birey, ruhsal bir parçalanma deneyimleyebilmektedir. Kişi, kitle toplumunun yoğun kalabalığına dalarak benliği ile toplum arasındaki bağı yeniden güçlendirmeye başlasa dahi hissedilen derin yalnızlık ve parçalanmışlık, negatif ruhsal etkisini sürdürmeye devam etme eğilimindedir.[45]

Churchill kolektif dissosiyasyonun, kitle toplumu ile postmodern paradigmalar arasında köprü oluşturduğuna ve belirli açıdan bireyler ve toplumsal dinamikler arasındaki bütünlüğü yeniden tesis etmeye yönelik bir kavram olduğuna vurgu yapmaktadır. Kolektif dissosiyasyon aynı zamanda, dünyanın parçalanmasına yönelik bir çözümün bulunmadığı, hatta bu parçalanmayı durduracak nitelikte hiçbir şeyin yapılamayacağını öğütleyen postmodern yaklaşımların karamsar görüşlerine bir meydan okuma misyonu görmektedir. Kamuoyunun ya da bireylerin bir bütün olarak hareket edebilme yetisinin, hem herhangi bir konu hakkında kanaat oluşturma hem de bunu siyasi bir politika ve eyleme dönüştürmedeki rolünün ortadan kaldırılması, kolektif dissosiyasyonun en önemli göstergesidir. Kitle içindeki bireylerin entegrasyonu, realiteden kopuk yanıltıcı sonuçların yayımlandığı bir *"kamoyu yoklaması"* ile halkın genel kabulüymüş gibi manipülatif bir doğada içerik üreten ana akım medya tarafından bozulabilmektedir. İnsanlar ya bu bakış açılarının kendi tutumlarını temsil ettiğine inanmayı ya da kitle iletişim araçları tarafından yayılan fikirleri görmezden gelmeyi tercih edebilirler. Bu doğrultuda her iki durumda da kişi, temel olarak yok sayıldığı ya da dissosiye edildiği kolektif bir sürece, kitle kurumları tarafından istemsiz bir şekilde dahil edilebilir.[45] Modern toplumların mobil dinamikleri, kolektif dissosiyasyon kadar Öztürk'ün tanımladığı *"siber: güdümlü/güdümsel dissosiyasyon"* fenomeninin de deneyimlenmesini kolaylaştırmaktadır ki bu süreçte dijital iletişim ağları dissosiyojen bir ajan olarak fonksiyon görmektedir.[2,4]

Sanatta, felsefede, bilimde ve dinde tüm dünya geleneklerini ve ritüellerini birbirine entegre eden *"hümanist bağ"*a karşı oluşturduğu radikal tehdit nedeniyle, kolektif dissosiyasyona yol açan krizi çözümlemek insanlığın en temel görevleri arasında yer almalıdır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar, özgürlük fenomeni genel olarak günümüze oranla daha kısıtlı bir şekilde deneyimlenmiş olsa da kolektif dissosiyasyona yol açan ve parçalanmanın sebeplerini örten kurumsal metalaşma ya da insani değerlerden uzaklaşım, saklanarak ve güçlenerek varlanışını sürdürmüştür ve sürdürmeye de devam etmektedir. İronik bir biçimde, akıl ve bilim yoluyla daha fazla insanın özgürlüğü için aydınlanma arayışı neticesinde ortaya çıkan *"Sanayi Devrimi"* ile hızla ilerleyen endüstriyel ve iletişim teknolojilerinin birleşimi, hümanist geleneklerin ve değerlerin yerini anti-hümanist veya *"sözde hümanist"* geleneklerin ve disfonksiyonel değerlerin almasına neden olmuştur. Kolektif dissosiyasyonu, günümüzün sosyal psikolojik salgını haline getiren şey, kitlesel kurumların ya da resmi yapılanmaların, maladaptif bir yönelimde bireyler ve toplumsal değerler arasındaki bağı koparmasıdır.[45] *"Kitlesel çözülme"* anlamında kullanılan "*kolektif dissosiyasyon"* ile Öztürk tarafından tanımlanan psikokomünal dissosiyasyon, aynı fenomenler değildir hatta kolektif dissosiyasyon, psikomünal dissosiyasyonun bir alt boyutudur.[2]

SOSYAL DİSSOSİYASYON

Dissosiyasyonun, disfonksiyonel aile dinamikleri ile yakın bir ilişki göstermesi sebebiyle hem psikometri hem de nörofizyoloji tarafından değerlendirilecek ve keşfedilebilecek birçok boyutu bulunmaktadır. Genel olarak dissosiyatif fenomenlerin ve dissosiyasyon türlerinin en genel özelliği, bireylerin işlevselliklerini ve selfin sosyal representasyonunu belirli ölçüde etkilemesidir. Birbirinden farklı işlevlerin ve fonksiyonların birçok entegrasyon çeşidi olması sebebiyle birden fazla dissosiyasyon türü de ortaya çıkabilmektedir. Benzer yönelimde, her bir dissosiyatif yaşantı türü, çoklu bireysel ve toplumsal dinamiklerle yakın ilişki göstermektedir. Bireysel ve toplumsal dinamikler; kişilerin duygusal, bilişsel ve sosyal süreçlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu eksende yapılandırılan bir teorik model, hipnoz sürecinde dissosiyasyonun çeşitli açılardan farklılaşabildiğini göstermektedir. Klinik yönelimli dissosiyatif yaşantılardaki sosyal faktörlerin rolünü ana hatlarıyla belirleyebilmek için bütünleştirici bir perspektiften bakılması önemle önerilmektedir.[1,3,5,46-50]

Komplike ve devinimli bir fenomen olan dissosiyatif yaşantılar, sosyal bir zeminde yapılanmakta, zamanla dalgalanmalar sergilemekte ve genellikle tek, ayrı ve belirli oranda kalıcı bir zihinsel durum veya fizyolojik süreçten meydana gelmektedir. Bu doğrultuda özellikle posesyon yaşantılarının yoğun görüldüğü kültürel oluşumlarda ve sosyal kültlerde, şamanistik veya spiritüel tedavi yöntemlerinde, *"sosyal dissosiyasyon: social dissociation"* sık bir şekilde ortaya çıkabilmektedir.[51-53] Ancak dissosiyatif kimlik bozukluğundaki alter kişilikler, travmatik yaşantılarla ilişkili psikopatojen bireysel dinamiklerin disfonksiyonel sosyal dinamiklerle etkileşimi sonrasında ortaya çıkmaktadır.[1-3] Dissosiyatif kimlik bozukluğu, klinik belirtilerinin yanısıra belirgin ölçülerde sosyal bir zeminde yapılandırılmış bir psikiyatrik hastalıktır.[45] Klinik çıktılarla belirginleşen dissosiyatif fenomenler, aktüel hayatın psikolojik dinamikleriyle yakından ilişki göstermekte olup bu fenomenlerin sosyal bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin gerekliliği veya elzemliği çoğu çalışmada ısrarla belirtilmektedir.[2,39,46] Spiegel'e göre dissosiyatif fenomenler genellikle hemen göze çarpmayan ya da algılanamayan bir doğada olup bilişsel ve sosyal süreçlerin etkileşimini içermektedir.[54] Travma ile ilişkili psikiyatrik tanıların en uç formu olan dissosiyatif kimlik bozukluğu sosyal dissosiyasyondan önemli ölçüde etkilenmekteyken, travmatik yaşantıların toplumsal bir zeminde ve yineleyen bir şekilde gerçekleşmesi ise, hem dissosiyatif kimlik bozukluğunda hem de diğer bütün tanılarda dissosiyojen psikopatolojinin şiddetlenmesini imkanlı kılmaktadır. Öztürk, dissosiyatif kimlik bozukluğunun klinik görünümlerinin, sosyal dissosiyasyon üzerinde belirli oranda *"kitlesel yansımaları"* olduğunu önemle vurgulamaktadır.[1-2] Bu kitlesel yansımalar, modern psikotravmatoloji odaklı çoğu klinik ve teorik çalışma için bir referans niteliği taşımaktadır.[7,9,55-59] Psikopatolojinin şiddetlenmesine sebep olan diğer odakların başında ise *"grup şiddetinin inkarı"* ve *"dissosiyasyonun gizilliği"* gelmektedir. Psikotoplumsal açıdan baskıya ve grup şiddetine maruz kalan bireyler ya da bazı küçük topluluklar, bu duygusal ve psikolojik şiddeti inkar ederek hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır ki, şiddetin yoğunluğunun az olduğu durumlarda da dissosiyasyon belirli ölçüde uyumsal ya da koruyucu bir görev üstlenebilmektedir. Öztürk, *"saklı travmatik yaşantılar"* kadar *"gizil dissosiyatif deneyimler"*in de bireyden topluma genişleyen hem şiddet eğilimini hem de disfonksiyonel nesillerin varlanışını son derece imkanlı kıldığını önemle ifade etmektedir.[1-5]

DİSFONKSİYONEL NESİLLER VE NARSİSİZM KÜLTÜRÜ

Postmodern yönelimli ebeveynler, artık çocukları adına rol model olmaktan çıkmışlar hatta onlar üzerindeki bulunması temel bir gereklilik teşkil eden optimal seviyedeki kontrollerini kaybetmişlerdir. Çocukların anne ve babalarını model alabilmeleri ve sağlıklı iletişim kurabilmeleri için onlardan bir şeyler öğrenmeye devam etmeleri şarttır. Dün-

yanın her toplumunda model alınan anne ve babalar, çocuklarına doğru bir rehber olmayı başarmış ve kendilerini hem geliştirebilmiş hem de gerçekleştirebilmiş anne ve babalardır. Evlatlarına dürüstlüğü, adaleti, sevgiyi, nezaketi, üretmeyi, güveni ve kendini geliştirebilmeyi öğretebilen ebeveynler şüphesiz ki iyi bir nesil yetiştirirler. Artık büyük oranda bir hayat felsefesi, bir ahlaki değeri, bir inancı ya da geleneği olmayan insanlar öteki insanları adeta bir obje gibi algılayarak kullanabilmekte, dövebilmekte, yaralayabilmekte hatta öldürebilmektedir. Narsisizm kültürü; rekabetçi, duyarsız, tatminsiz ve özpusulasız bir insan kitlesi yaratmıştır. Günümüzün disfonksiyonel nesillerinde haset, merhametsizlik, teşhircilik, kıskançlık, egoistlik ve nezaketsizlik bir disfonksiyonel aile dinamiği olarak işlev görmektedir. Maksimal orandaki ve her türlü sosyoekonomik seviyedeki gençler ve yetişkinler, hem pasif agresif yönelimleri hem de *"dönebilen"* ya da *"tersine çevrilebilen: reversible"* psikopatojen kimlikleriyle ve *"şımartılmışlıklarının narsisizmleriyle"*, teşekkür etmeyi ve özür dilemeyi bilmeden yaşamlarını bir kıskançlık ve haset sarmalında nezaketsizce aynı hataları tekrarlayarak hatta daha da yoğunlaştırarak görünürde idame ettirmektedirler. Bu bireylerde aynı kendi disfonksiyonel ebeveynlerinde olduğu gibi çoklu bir bilinç ekseninde varlanış kazanan büyüme paniği, değer bilmeme, görevlerini başkasına yaptırtma, kendini sabote etme, verdiği sözü tutmama, dedikodu yapma, vefasızlık gösterme, bilgi saklama, yalan söyleme, gerçekliği çarpıtma ve etik dışı davranışlarda bulunma oldukça hakimdir.[2-6]

"Disfonksiyonel nesil: dysfunctional generation" olarak Öztürk tarafından tanımlanan bu tutarsız genç kitle, psikopatojen özellikleri kadar kriminojen yapılanmalarıyla da ön plana çıkmaktadır. *"Disfonksiyonel nesil"* kavramındaki *"disfonksiyonel"* kelimesi, bu genç kitlenin hem bir disfonksiyonel aile içerisinde yetişmesi hem de bu ailedeki ebeveynlerin var olan psikopatolojik örüntülerini kendi çocuklarına aktarması sebebiyle tercih edilmiştir. Dünyanın bütün toplumlarında ve zamanlarında narsisistik doğalı disfonksiyonel aileler olduğu sürece bu *"disfonksiyonel nesil"* de hüküm sürmeye artan oranlarda devam edecektir. Borderline kişilik yapısı komponentlerinden ve *"zayıf"* ya da *"bozuk"* ego fonksiyonlarından dolayı disfonksiyonel nesilin üyeleri, doğru ve yanlışı ayırt edemeden her türlü güçle ittifak ederler. Disfonksiyonel nesiller, güç karşısında kabul görmek adına sahip olduğu her türlü değer ve inançtan ödün verebilirler. Nefretle anılmalarına ve kötü ruhlu doğalarına rağmen diğer insanlardan sevgi, onay ve takdir görme arzusu içerisinde olup bir statü ve kariyer elde edebilmek adına kendisinden hem üst hem de alt düzeydeki insanları kullanma çabaları: *"simetrik ve asimetrik istismar sistemi",* onların asıl psikopatojen dinamiğini oluşturmaktadır.[2-5]

Çoğu masum insan bu patolojik kitle ve bireylerle baş edebilme yeteneğinden maalesef ki yoksundur hatta kendileri, bu bireylerin hedef kişileri ya da kurbanları haline gelmektedir. Bu doğrultuda toplumsal psikopatoloji yayılım göstermekte ve psikopatoloji, çoğu insan tarafından model alınmaktadır. Çünkü ortalama bir çocuk veya genç gözünden psikopatoloji güç ya da iktidar olarak hem algılanmakta hem de benimsenmektedir. Bu nedenle çocuklar veya gençler küçümsenemeyecek bir oranda psikopatolojik olan ebeveynlerini ya da yakınlarını ya model alırlar ya da taklit ederek bir kimlik geçişi yöneliminde ona dönüşürler. Şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerini kullanan ve çocuklarını şımartan ebeveynler günümüzün katillerini, dominant liderlerini, istismarcılarını ve merhametsiz insanlarını maalesef ki yetiştirmeye devam etmektedirler. Üretkenliği olmayan, bir felsefesi bulunmayan ve travmatize edilmiş ya da şımartılmış narsisistik bir nesile adaleti, insanlığı ve merhameti asla öğretemezsiniz! Dissosiyojen dijital çağ dinamiklerinden dolayı anne ve babalar çocukları üzerindeki kontrollerini kaybetmişler hatta kendi çocukları tarafından kontrol edilen bir konuma gelmişlerdir. Aileler salt kendi huzurları kaçmasın diye çocuklarına olması gereken sınırları ve mesafeyi öğretememekte ve bu çocukların önemli bir oranı da, internet, oyun ve madde bağımlısı olarak hayatlarını devam ettirmektedirler. Öztürk, "*aşırı izin verme ve hoşgörünün en uç formu olarak şımartılmanın hem çocuk ve ergenlerin ruhsal entegrasyonları üzerinde kesintilere ve dissosiyatif reaksiyonlara hem de çocuktan ebeveyne yönelik şiddete neden olduğunu"* önemle vurgulamaktadır. Şımartılma ve gereksiz hoşgörü kadar günümüz postmodern toplumunun çocukla ebeveyni aynı statüye getirerek ev içerisinde iletişim kaosları yaratan *"dijital aile modeli dinamikleri"* de çocuktan ebeveyne hatta ebeveynden topluma olan şiddet zincirinin ana unsurlarındandır ki bu eksende anormalliğin, adeta normalleştirildiği yeni dünya düzeni bir *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* ekseninde hızla yapılanmaya başlamıştır. Psikotoplumsal çözülmenin etkisiyle kişilik bozukluğu bulunan büyüklenmeci tavırlı ve megaloman bireyler, kendi kompleksli tutumlarını ve telafisiz yetersizliklerini ruhsal açıdan normal ve masum insanlara yönelterek travmatik hayatlarının intikamını onlardan almaktadırlar. Psikotoplumsal dissosiyasyon yaşantılarında bir histerik körlük kuşatmasında akıl dışı kararlar alan yetersiz kişiler idareci ve yönetici olurken ya da terfi ettirilirken mantık yönelimli yetenekli ve yaratıcı kişiler ise daha ikincil ve pasifize görevlere konumlandırılırlar ki bu süreç bütün sistem ve gruplarda her türlü kitlesel krizlerin ve yineleyen açmazların ana kaynağını oluşturur.[1-5]

DİSSOSİYOJEN BİR VARLANIŞ OLARAK DİJİTAL İLETİŞİM AĞLARI VE TOPLUMSAL BİLİNÇ TUTULMASI

Dijital çağ, yeniden vurgulanmak istendiği üzere görünürde daha fonksiyonel ve daha arzu edilir bir yaşam deneyimi vaadiyle bireylere, bölünerek uyum sağlamayı hem dayatmakta hem de yaşatmaktadır. Bu bölünerek uyum sağlama çabası, bireylerin çoklu kendiliklerini, çoklu hayatlarını ve çoklu gerçekliklerini beraberinde getirerek var olan geleneksel toplum yapısını dissosiyojen bir zeminde siber toplum yapısına transforme ettirmiştir. Bireylerin ve toplumların değişim ve dönüşümleri tarih boyunca oldukça yavaş bir seyir izlemiştir. Ancak son dönemlerde bireyler tarafından artan sıklık, şiddet ve sürelerde kullanılmaya devam edilen dijital iletişim ağları, bu değişim ve dönüşümü oldukça hızlandırmıştır. Kendine özgü kuralları ve iletişim şekilleri olan siber topluluk ya da toplumların bir üyesi olmak neredeyse her birey için vazgeçilmez bir öncelik kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda dissosiyojen doğalı dijital iletişim ağları veya teknoloji araçlı iletişimler; günümüz toplumunda bireylerin psikolojik, sosyolojik ve politik boyutlarında majör psikososyopolitik değişim ve dönüşümlere hatta gelişimlere neden olmakta ve yeni insan profillerini ortaya çıkararak *"toplumsal çözülmeyi"* ve özellikle *"toplumsal bilinç tutulmasını"* hem normlaştırmakta hem de normalleştirmektedir. Öztürk, dijital ağ platformlarının siber toplumlar adına *"realite değişimi"*, *"siber alter kişilik oluşumu"* ve *"realite çoğulluğu"* yarattığını önemle vurgulamaktadır.[2-6]

Kişinin fiziksel sınırlarını aşabilme ve çoğunlukla alternatif olarak algılanan kurgusal evrenleri ziyaret edebilme deneyimi şeklinde tanımlanan *"gerçekliğin değişimi",* dijital ağ platformlarında birçok kişi tarafından yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bir *"Gerçekliğin Değişimi"* forumu*,* 40.000'den fazla üyeye sahip olabilmekte ve bazı sosyal medya platformlarındaki gerçekliğin değişimi videoları ise, 1,7 milyardan fazla izlenebilmektedir. Gerçekliğin değişimi; gevşeme, konsantrasyon ve kendi kendine telkin etmeyi içeren birtakım özel psikolojik temelli yöntemlerle daha kolay bir şekilde deneyimlenebilmektedir. Gerçekliğin değişimini deneyimleyen bazı kişiler, psişik açıdan geçiş yaptıkları alternatif dünyanın mevcudiyetine inandıklarını ve bu alternatif dünyada arzu ettikleri realiteleri güçlü bir şekilde hissettiklerini belirtmişlerdir. Gerçekliğin değişimi ile ilgili en popüler alternatif evrenlerin başında Harry Potter kitapları ve filmleri gelmektedir. Gerçekliğin değişimiyle yakın bir ilişki gösteren ve bir akıl hastalığı olmasa da *"tulpamancy: kapalı bir hayali arkadaş hobisi topluluğu",* dissosiyatif kimlik bozukluğu ile büyük benzerlikleri kendisinde taşır ki, her iki durumda da kendilikler arasındaki iletişim, her bir kişiliğin başka bir kişi olduğu fikrine dayanır. Gerçekliğin değişimi; hipnoz, tulpamancy, dissosiyasyon, maladaptif dalıp gitme ya da ayakta uyuma ve kontrol edilebilir rüya ile yakın ilişki dinamikleri olan bir fenomendir.[60]

Gerçekliğin değişimi ile ilgili bir sosyal medya platformunun moderatörü şu ifadeleri kullanmıştır:[60] "*Bilincinizi diğer gerçekliklere gönderin. İki boyutlu ya da üç boyutlu istediğiniz gerçekliğe gidebilirsiniz. Gerçekliğin değişimi deneyiminin sınır ötesi bir deneyim olduğuna dair çoklu evren teorisi gibi birçok farklı açıklama bulunmaktadır. Hangi açıklamalara inanırsanız inanın farklı gerçekliklerin olduğu dünyalar var*." Gerçekliğin değişimini deneyimleyen başka bir kişi ise; "*Gerçekliği değiştirebilmek oldukça garip bir deneyim. Bu deneyim, hem son derece canlı bir rüya hem de şimdiye kadar gördüğüm tüm rüyalardan çok daha gerçek. Değişmeyi planlamadan önce, telefonumdaki notlar uygulamasında kendime bir senaryo yazarım ve bu senaryoda, arzuladığım gerçeklikte tam anlamıyla ne olacağını planlarım ki bu hazırlık süreci, aslında ne olmak istediğimi net bir şekilde zihinselleştirmemi kolaylaştırıyor."*

POSTMODERN TOPLUMLARDA SİBER GERÇEKLİĞİN MUTLAK GERÇEKLİĞE TRANSFORMASYONU

Dissosiyojen bir ajan olarak dijital iletişim ağları, yakın geçmişteki bireylere oranla günümüz toplumundaki bireylerin hem bilinç sistemlerini oldukça farklılaştırarak hem de yeni insan profillerini ortaya çıkararak, dissosiyasyonu özellikle klinik dissosiyasyon ile aktüel hayatın dissosiyasyonu arasında köprü kuran ve bir *"çift taraflı psikojen geçişi"* olanaklı kılan siber dissosiyasyonu maksimal düzeyde normlaştırmakta hatta normalleştirmektedir.[2,4] Dijital iletişimler, tıpkı dissosiyatif bir yaşantının psikojen doğası gibi kesintilerle devam eder. Bir diğer ifade ile psikojen doğası bakımından dijital iletişimler, dissosiyatif yaşantılarla identiktir. Bugün, yaşadığımız dijital çağın bir gerekliliği olarak bölünerek uyum sağlamayı ve daha fonksiyonel olabilmeyi öğrenmek durumundayız. Bölünerek uyum ise bizi mutlak realiteden uzaklaştırıp çoklu realitelerle kuşatmaya devam etmektedir. Bu kuşatma da özellikle dijital ağ toplumlarında çoklu kendilikleri, çoklu hayatları, çoklu bellekleri, çoklu bilinçleri ve çoklu gerçeklikleri beraberinde getirmektedir.[4,7]

Dijital iletişim ağlarında insanların dijital dolanımları, sibernetik bir sistem tarafından kaydedilmekte, yönlendirilmekte, yönetilmekte ve hatta kontrol edilmektedir. Bu doğrultuda Öztürk, siber dissosiyasyonu *"güdümlü/güdümsel dissosiyasyon"* olarak kavramlaştırmıştır. Siber dis-

sosiyatif yaşantılar, bu dijital çağın narsisistik, teşhirci, izleyici, rekabetçi ve merhametsiz doğasında bireylerin ruhsal yapılarını koruyan bir psikojen savunma olarak devreye girer ve zamanla siber dissosiyasyona dönüşür. Artık bireylerin diğerine dışsal ya da içsel bir siber hayatı bir de gerçek hayatı bulunmaktadır. Birey, adeta *"uyaran ve yenilik arayışı bağımlısı"* ruhsal yapısıyla siber hayatı ile gerçek hayatı arasında gitgeller yaşamaya başlar. Bir gitgel dayatmasındaki birey, hem çocukluk çağı travmalarının hem de yakın zamanlarda yaşadığı aktüel ve siber travmalarının etkisiyle bu iki yaşamı birbirinden fobikleştirmeye ve dissosiye etmeye başlar. Diğer bir ifadeyle birey, siber hayatı ile gerçek hayatını entegre edemez ve adeta bir *"siber bölünme"* deneyimler. Artık bireyin tamamiyete erdirmek istediği kendi asıl kimliği ile tek ve orijinal yaşamı, *"siber kimlik"* ve *"gerçek kimlik"* olarak ikileşir hatta birey içerisine hapsolduğu klinik dissosiyasyonun psikiyatrik dehlizinde amnezi, öfke patlamaları, kimlik değişimleri, kendine zarar verme davranışları, bilinç kesintileri, anlam fluditeleri ve kontrol kayıpları yaşamaya başlar. Sonuç olarak dijital iletişim ağları ve sosyal medya uygulamaları dissosiyojen bir ajan olarak siber toplum bireylerinde siber dissosiyasyonu yaratmış olur. Artık birey için siber gerçeklik tıpkı siber alter kişilik gibi bir sanal simülasyon değildir, gerçekten daha gerçektir ve hatta mutlak gerçekliğin kendisi artık siber gerçekliğe transforme olmuştur. Diğer bir ifadeyle mutlak gerçeklik ile siber gerçeklik aynılaşmıştır yani siber gerçeklik, mutlak gerçekliğin *"identik ikizi"* konumuna gelmiştir.[1,2,4,8,36]

UMUDA KARŞI GERÇEKTEN UZAK OPTİMİZM, İNKAR VE ÖZ-KANDIRMA

Umut ile inkar, hem birbirini besleyen hem de patolojikleştiren bir etkileşim dinamiğindedir. Öztürk, inkarı maksimal oranlarda deneyimleyen bireylerin *"patolojik umut"* açmazlarında hayal kırıklığı yaşadıklarını ve gerçeklikten uzaklaştıklarını önemle vurgulamaktadır. Patolojik umut, frustrasyon, anksiyete ve belirsizlik toleranslarını düşürerek gerçeklik algısında ve bilinç sisteminde hem kesintilere neden olmakta hem de bu iki ögeyi çoğullaştırmaktadır. İnkar, patolojik umudun abartılarak yaşantılanmasına, patolojik umut da inkarın abartılarak deneyimlenmesine neden olurken birbiriyle iç içe geçmiş bu iki fenomen, insanları hem farklı hem de çoklu gerçeklik ve bilinç sistemlerine adeta hapsetmektedir.[2,4] Genelsel bir ifadeyle umut, bireyin kişisel yaşamındaki psikojen öğelerle ilgili olumlu çıkarımlar ihtimaline dair duygusal inancı olarak tanımlanabilir. Umut, hem kişinin belirli bir sonuç ya da çıktı için gerçekleşmesini istediği arzusunun olması hem de bu sonucun ortaya çıkmasının olasılık dahilinde yer alması durumunda; temennide bulunduğu, dua ettiği, düşündüğü veya hayal kurduğu anlarda ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda umut bazı teorik yaklaşımlara göre; istenen sonuca nasıl ulaşılacağına dair *"yol düşünceleri (pathway thoughts)"* ile bu aşılması beklenen *"yolları"* geçmeyi ya da başarmayı işaret eden *"eylemlilik düşünceleri (agency thoughts)"*ni kapsamaktadır.[61] "*Gerçekten uzak optimizm",* bireyin belirli bir istemine yönelik arzusu bulunmasına rağmen bu istemin gerçekleşme imkanının mevcut durumundan fazla olduğu düşünüldüğünde ya da öngörüldüğünde ortaya çıkmaktadır. İnkar, kişinin yoğun bir şekilde ortaya çıkmasını beklediği bir sonucun aslında gerçekleşme ihtimalinin hem istenmediği hem de olmadığı durumlarla yüzleşmedeki başarısızlığı ile karakterize bir fenomendir. Öz-kandırma ise, kişinin belirli bir amaç için isteği olduğunda, bu isteğinin daha da abartılmış haliyle ilgili kendine yalanlar söylemesi hatta talebinin gerçekleşmeyeceğine dair aktüel kanıtların bulunmasına rağmen bir *"aşkın arzuya"* dönüşen bu abartılmış isteği doğrultusunda *"hikayeler uydurmaya"* devam etmesiyle kendini göstermektedir.[62] Filozof Adam Kadlac, gerçekten uzak optimizmin, realitenin: gerçekliğin ya da doğruluğun inkarını içerdiğini büyük bir hassasiyetle ifade etmektedir.[63]

HİPOTETİK İNKAR, YARATIMSAL DİSSOSİYASYON VE OTANTİK GERÇEKLİK

"Hipotetik İnkar: Hypothetical Denial" çoklu bilinç sistemleriyle ilişkili temel bir fenomen olarak Öztürk tarafından kavramlaştırılmıştır. Hipotetik inkar, *"yaratımsal dissosiyasyon"* ile identik olarak bir varlanış gösterir. *"Yaratımsal dissosiyasyon",* belirli bilimsel, sanatsal veya teorik bir hedefe odaklanarak yeni bir yaklaşım ortaya koymak adına kişinin bilinçli bir şekilde ve belirli bir sürede kendinden, kimliğinden ve yargılarından uzaklaşma yaşantısıdır. Hipotetik: varsayımsal inkar; yaratıcı düşünme stillerine, alternatif deneyimsel edinimlere, yeni nesnelerin tanımlamalarına, entegratif mental süreçlere ve özgün kökenli duyumlara, bir sezgi ve mantık harmonisinin sistematiği yöneliminde mutlak gerçekliğin inkar edilmesiyle otantik gerçekliğe ulaşılmasıdır. Hipotetik inkar, bir ihtimal dahilindeki gerçekliğin reddi karşısında daha esas, daha orijinal ve daha işlevsel bir gerçekliği hem kavrayabilmek hem kurgulayabilmek hem de tanımlayabilmektir. Hipotetik inkar aslında *"belirli bir amaç: yeni bir gerçeklik deneyimi"* adına yapılandırılmış bilinçli bir dissosiyasyonun yaratımsal deneyimidir. Öztürk, dissosiyatif kimlik bozukluğundaki alter kişiliklerin varlanış gösterme sürecinde travmatik yaşantılar esnasında ya da hemen sonrasında ortaya çıkan *"psikopatojen hipotetik inkar"* dinamiklerinin etken bir ajan olduğunu öne sürmektedir. Psikopatojen hipotetik inkar top-

lumsal dissosiyasyon süreçlerinde de devreye girmektedir. Hipotetik inkar fenomeni, planlanmış kısa süreli bir *"assosiyatif dissosiyasyon"* yaşantısıdır ki günümüz toplumu adına daha çok tercih edilebilir yaratıcı bir düşünce stili odağında yayılımını sürdürmeye hızla devam etmektedir. İşlevselliğini kaybeden her gerçeklik, transforme olmaya, inkarı deneyimlemeye ya da reddedilmeye hatta yok sayılmaya mahkumdur!

İNKAR KARŞISINDA İNKARCILIK: YENİ BİR GERÇEKLİĞİN İNŞAASI

Psikolojik açıdan *"realiteyi görmezden gelmek ya da reddetmek",* psişik gerçekliğin yanlış temsillerine ve çarpıklıklarına yol açmaktadır ancak Steiner, bunun psikotik gerçekliğin inkarı olmadığını önemle vurgulamaktadır. Steiner'a göre gerçeği gözlemleme kapasitesi sağlamken, gerçekliğin kendisi bireyler tarafından çarpık olarak yorumlanabilmektedir ki bu yorumlanma sürecinde *"inkar fenomeni"* ortaya çıkmaktadır. Steiner ayrıca inkarın, *"gerçekliğin sınırda ya da borderline bir durumu"* olduğunu ifade etmektedir. Gerçekliğin inkarını içeren yanlış temsiller ile gerçeklik algısını çeşitli şekillerde etkileyen, çarpıtan ve realitenin ihlaliyle sonuçlanan savunma mekanizmaları arasında fonksiyon geçişleri bulunmaktadır.[64] Hem bir travma terapisti hem bir psikotarihçi hem de bir dissoanalist olan Öztürk, psikotarihsel perspektifte, tıpkı kitlesel travmatik yaşantılar gibi baskıcı her türlü sistemin de *"toplumsal inkar"* ve *"toplumsal dissosiyasyon"* yaratması ve bireyleri olumsuz açıdan etkilemesi nedeniyle klinik açıdan dissosiyatif bozukluklarla ilgili yeni psikiyatrik tanıların ve tanı kriterlerinin oluşturulması gerektiğini ivedilikle savunmaktadır.[1-5]

Sosyal psikolog Peter Ditto'nun önemle vurguladığı üzere, umutlarımızın ve korkularımızın yargılarımız üzerindeki *"yaygın etkisi"*nin, hem zihinsel hem de psikolojik açıdan, optimal bir insan tarafından ampirik açıdan doğrulanmasının gerekliliği oldukça açık ve net bir realitedir".[65] Öztürk'e göre, gerçeklik kalabalıkta ve yalnızlıkta yok olur ki asıl realite deneyimleri ancak ve ancak *"eşdeş ikili iletişimler"* aracılığıyla aynalanarak yaşanır.[2] Gerçekliğin bireysel boyutuna ilişkin inançlar, genellikle ihtimallerin otonom bir değerlendirmesinden ziyade daha çok *"inkar"* olarak adlandırılan oldukça olağan ve sık yaşantılanan psikolojik fenomen aracılığı ile ortaya çıkmaktadır. İnkar, güçlü kanıtlar bulunan gerçek bir iddianın ya da olgunun, duygusal açıdan motive edilmiş yönelimde reddedilmesini içermektedir. Aktüel hayatın olağan inkar deneyimleri arasında; bir kişinin eşini aldattığına dair yeterli kanıt bulunmasına karşın onun sadakatsiz olduğunu kabul etmemesi, tıbbi boyutlarını bilmesine karşı kişinin hastalığının ölümcül boyutunu reddetmesi ve hem sosyal hem de psikolojik açıdan şiddetli yıkıcı sonuçları bulunmasına rağmen bireyin alkolik durumunu yok farzetmesi yer almaktadır. Bu tarz self-sabotatif yönelimli psikopatoloji ile karakterize bireyler "*inkar konumunda ya da inanmayı reddetme durumunda (in denial)*" kalmaktadır. İnkar, pozitif durumdan ziyade inanmama/reddetme ile yönelim kazanan bir fenomen olup, gerçeğin yanlış yorumlanması ve sunulması açısından ise, ya doğru durumun reddedilmesi ya da yanlış bir şeyin onaylanması şeklinde konumlanabilmektedir.[66]

"*Motive edilmiş biliş*" ile yakın ilişki dinamikleri ve fonksiyon geçişleri olan inkar, bireylerin inançlarının doğru bir zeminde yapılandırılması ve dış kökenli bir amaca ya da hedefe uygun bir yönelimde bilgiyi işlemeye dair bilinçdışı eğilim olarak ifade edilebilmektedir. "*Perde arkasında gerçekleşen*" motive edilmiş biliş, güdülenme ya da harekete geçirilme ile oluşturulan bu inançların rasyonelleştirilmesi ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda rasyonelleştirme, motive edilmiş biliş için bir tür ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Motive olmuş bilişten farklı şekilde açık rasyonalizasyon, daha çok bilinçli ve iradi bir sürece işaret etmekte, yaptığımız işle meşgul olduğumuzda ise bu bilincin ve iradenin farkına varma sürecinde kopukluklar yaşanabilmektedir.[67] Motive edilmiş biliş ve rasyonalizasyonlarla belirli ölçüde açıklanabilen inkar, olmasının istenilmediği gerçeklere maruziyet ile temelden bağlantılı bu isteklere karşı verilen negatif reaksiyonların aslında ta kendisidir! İnkar ile fonksiyon geçişleri olan özkandırma ise, bireyin bir durumun olduğuna ya da gerçekleşeceğine yönelik kanıtlarının bulunmasına rağmen başka bir kişiye bu kanıtların zıttı bir yönelimde yalan söylemesi veya kasıtlı olarak kanıtları yanlış sunması ve manipüle etmesi ile karakterizedir. Öz-aldatma ile ilgili, petrol şirketinin zehirli bir sızıntıdan sorumlu olduğunu bilen bireyin, iradi bir şekilde bu sorumluluğunu inkar ederek kamuoyuna karşı kendini *"aklamaya"* çalışması örnek verilebilmektedir.[68]

İnkar konumunda ya da inanmayı reddetme durumunda olmak ile "*hüsnükuruntu/yoğun düşüncelilik (wishful thinking)*" birbirlerinden belirli açıdan benzerlikleri ve farklılıkları bulunan kavramlardır. Yoğun düşünceliliğin inkarla ortak yanı, bu iki kavramın da bireyin duygusal ihtiyaçlarını kısmi oranda karşılamasıdır. Yoğun düşüncelilikte, istenilen bir sonuca varmak için sağlam ve somut olmayan kanıtların bulunması gerekmektedir. Örneğin, konu hakkında net ve açık bir belirti olmamasına rağmen, tanıdığınız bireyin sizinle romantik bir yönelimde ilgilendiğine içtenlikle inanabilirsiniz. Bu realiteden kopuk inanç,

sevdiğiniz kişinin bir başkasıyla romantik bir ilişki içinde olduğu ya da farklı bir cinsiyetten birisiyle ilgilendiği durumlarda sürdürülüyorsa inkardan bahsedilebilir, aksi durumlarda yoğun düşüncelilik, yani hüsnükuruntu vardır. İnkar kökenli inançlardan farklı bir yönelimde yoğun düşüncelilik ile ilişkili inançlar, filozof Neil Van Leeuven'in "*kendini gerçekleştiren inançlar (self-fulfilling beliefs)"* olarak ifade ettiği durumla eşleniktir. Örneğin, sportif bir başarı elde etmesine ya da ideal bir romantik ilişkide bulunmasına dair kişinin realiteden kopuk nitelikteki güven ve inancı, bazen bu beklentilerin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilmektedir.[69] Kendini gerçekleştiren inançlar, aynı zamanda "*olumlu yanılsamalar (positive illusions)*" kavramıyla da kullanılabilmektedir ki, bu pozitif bakış açısı ile ilişkili süreç, gerçekleştirilmesine engel teşkil eden katı ve engelleyici inançların kırılması doğrultusunda bireyi cesaretlendirerek kendi çabasını ve odaklanmasını optimal düzeyde sergilemesi konusunda itici bir güç olabilmektedir.[70] Olumsuz duygular ve durumlar, bireylerin aslında yeterli olan kapasitelerini kullanamamasına sebep olurken pozitif yönelimdeki duygu ve durumlar ise bu kapasiteleri aktive eder. Psikolog Timothy Wilson bu doğrultuda insanların "*olumsuz bilginin demotive edici etkisini nötralize eden, rasyonelleştiren, yeniden yorumlayan, pozitife çeviren ve sahne arkasında sürekli işleyen güçlü psikolojik savunmalarla donatıldığını*" önemle vurgulamıştır ki Wilson bu yapıyı "*psikolojik immün sistemi*" olarak terimleştirmiştir.[71] Gerçeklikten uzak olumlu bir öz değerlendirme eğilimi, bireyin üstesinden gelemeyecekleri zorlukları aşabilme sürecinde kendisine çabayı ve odaklanmayı sağlayabilecek ve sürdürebilecek güveni tesis edebilmektedir. Herhangi bir dış kaynaklı tehditle karşı karşıya kalındığında aleyhte olan olasılıkların bireyi travmatize etmeden objektif bir şekilde değerlendirilmesi, bu tehdidin yaratabileceği psişik açıdan adeta felç edici korkudan kişinin kendisini uzaklaştırarak daha üretken ve yapıcı bir yanıtı hızlı bir şekilde verebilmesini sağlamaktadır. Yüksek bir iyilikseverlik ve pozitif bakış açısına sahip inanç, kişilerin sosyal etkileşimlerini sağlamlaştırabilir veya kişi açısından önem teşkil eden insanların olası kaybına katlanmak için ihtiyaç duyduğu desteğin alınmasını mümkün kılabilir. İstenilen ya da beklenilen olguya ilişkin kanıtlar kişinin aleyhine döndüğünde ise yoğun düşüncelilik, kolaylıkla inkara dönüşebilmekte ve bu psikopatojen zeminde realiteden kopuk davranmak ruhsal açıdan kişisel, toplumsal veya küresel ölçekte yıkıcı bir fonksiyon görebilmektedir.[67]

"Sanrısal/delüzyonel" ifadesi, bazen yoğun bir şekilde önyargılı düşündüğünü fark ettiğimiz insanlar için belirli oranda stigmatize edici bir terim olarak kullanılsa da inkar ile sanrı arasında bazı temel farklılıklar bulunmaktadır. Sanrılar, duygusal bir kökenden ziyade büyük oranda psikiyatrik bir bozukluktan (şizofreni gibi) veya fiziksel bir yaralanmadan (örneğin fantom ekstremite sendromu) kaynaklanmaktadır.[72] Bu alandaki bilimsel çalışmalarıyla ön plana çıkan Nörolog Robert Burton; Cotard sendromu (kişinin ölmüş olduğuna dair yıkılması güç ve dirençli bir inanç geliştirmesi) veya Capgras sendromu (sevilen birinin yerini kılık değiştiren bir sahtekarın aldığına dair kuvvetli inanca sahip bulunma) gibi sanrılarla ilişkili psikopatolojik olguları tanımlamıştır ki bu olgular, genellikle doğrudan inme ya da viral menenjit gibi beyinle ilgili akut travmatik olaylardan kaynaklanmaktadır.[73] Sanrı olağandışı, anormal ve patolojik bir durumken, inkar ise halk arasında oldukça yaygındır, şiddeti fazla olmadığı ölçüde normaldir ve belirli oranda herhangi bir psikiyatrik bozukluğu ya da disfonksiyonelliği beraberinde getirmez.[67] Öztürk, inkarın etiyolojisinde psikotoplumsal baskıların, çocukluk çağı travmalarının, şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin ve disfonksiyonel aile dinamiklerinin olduğunu ifade etmektedir ki ona göre, gerçeklikten maksimal ölçüde uzaklaşan *"patolojik inkar"* belirtileri, zorlayıcı deneyimlerle yakından ilişkili bir psikiyatrik hastalığı: dissosiyatif bozukluğu majör ölçüde yordamaktadır.[1-5]

İnkar, hem bireysel hem de toplumsal perspektifte yayılım gösteren bir dissosiyojen fenomendir. Bireysel ve toplumsal inkarlar psikotoplumsal dissosiyasyonun oluşumunda en majör ajanlardır. Öztürk'e göre psikotoplumsal dissosiyasyon, kitlelerin bir gelişim reddi odağında çağ dışı bir fosilleşimin varlanışını imkanlı kılar hatta bireyden topluma genişleyen bütün bilinç tutulmalarıyla eşlenik olan şiddet dolanımlarının tarihsel tekrarlarının sahnelenmesini sağlar. Psikotoplumsal dissosiyasyon dünyadaki bütün ulusların holistik hafızalarını dissosiye ederek hem itaat etmeye gönüllü hem de savaşlar çıkarmaya meyilli merhametsiz insan profillerini yaratır.[2] Kadere veya şansa, doğaüstü güçlere, kişinin eşinin sadakatine ve otomobil tamiri yaparken kendi yetkinliğine ve kalifikasyonuna inanmak, inkar ile belirli fonksiyon geçişleri olan belirgin örneklerdir. Sosyolog Keith Kahn-Harris, "*inkar (denial)*" ve "*inkarcılık (denialism)*" arasındaki detaylı ve yapılandırılmış farklılıkları şu şekilde ifade etmektedir:[74]

"İnkarcılık, inkarın etki ve nüfuz alanının genişlemesi ya da yoğunlaşmasıdır. Temelde inkar ve inkarcılık, insanların hem başkalarını hem de kendilerini kandırmaları ya da manipüle etmek için geliştirmiş oldukları birçok yolun ya da stratejinin bir alt grubudur. İnkar etmek, bir kişinin doğru söylediği şeyi kabul etmeyi reddetmek kadar basit olabilmektedir. İnkar aynı zamanda, kendi zayıflıklarımızı

ve gizli arzularımızı ya da isteklerimizi kabul etmekten kaçındığımız birçok durum kadar anlaşılmaz ve komplike doğalı olabilmektedir. İnkarcılık ise hem kendimizi hem de başkalarını kandırmalarımızın ya da manipüle etmelerimizin yapısal unsurlarından çok daha fazlasıdır. İnkarcılık, aktüel inkar pratiğinin dünyayı yepyeni bir "yanılsamalı görme ya da algılama" biçimine ve en önemlisi de kolektif bir başarıya ulaşılacağına ilişkin realiteden uzak algıyı temsil etmektedir. İnkar sinsi ve rutin; inkarcılık ise mücadeleci ve olağandışı durumlarla eşleniktir. İnkar hakikatten ve realiteden gizlenmekteyken, inkarcılık ise sanrısal eksende görünürde daha iyi bir yeni hakikat ve realite inşa etmektedir."

İnkarcılık, işlevselliği bozan ve aktüel hayatın normlarını sekteye uğratan gerçeklerin inkarından ya da dissosiyasyonundan kaynaklı *"bozuk ya da çarpık durumları"* destekleyen bir kolektif dünya görüşünün ve realitesinin inşasıdır. İnkarcılığın, kamusal politikalar ve stratejiler açısından bazı olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Örneğin; doğuştan gelen bir ırksal üstünlük inancı, yıkıcı otoriter politikaların etkinliği ve antropojenik küresel ısınmayı reddeden kişilerin inkarcılığı, psikotoksikojen kitlelerin ulusal ve uluslararası kamusal platformlarda nüfuz potansiyellerini arttırabilmektedir. Bu inkarcılık stilleri, tipik olarak inanan bireylerin ideolojileri veya ideolojik dünya görüşleriyle identiktir.[67] Düşük özgüvenli ve yetersiz bireyler, kendilerinin bu yanlarını inkar eden bir bilinç tutulması yöneliminde dominant bir liderle hayali ambivalan bir bağ kurarak hem ondan çekinmekte hem onu sevdiğini sanmakta hem de onun kontrolüne girmektedir. Bu düşük özgüvenli ve yetersiz bireyler narsisistik bir psikopatojen kuşatma içerisinde yaşadıkları için ancak kendisi gibi kendisinden ve halkından nefret eden bir dominant liderle kurduğu hayali bağla yabancılaştığı toplumuna tutunabilme hissini deneyimlemektedir.[2-5]

TOPLUM, KÜLTÜR, TRAVMA VE DİSSOSİYASYON

Toplumların *"mozaikli kültürel"* ve *"ardışık psikotarihsel"* dinamikleri, travmatik deneyimlerin ve dissosiyatif yaşantıların psikotoplumsal yansımalarının ana belirleyicileridir. Öztürk toplum ve toplulukların sahip olduğu ve aktardıkları kültürün, travmatik deneyimler ile dissosiyatif yaşantıların objektif tarafına dışsal yönelimde fonksiyon gören subjektif tarafı varlanışlı kıldığını önemle vurgulamaktadır.[2,5,6] Psikotarih, sosyoloji ve antropoloji temelli kültürel çalışmalarda bir toplumda gözlemlenebilen kültürel yapının idealize edildiği gibi yekpare ve homojen olmadığı, farklı psikososyojen dinamiklerle hiyerarşik bir yapı izlediği anlaşılmaktadır. Bu farklı yapılar zamanla birbirlerinin yerine geçebilir yani alt kültür kabul edilen bir akım zamanla hakim kültür haline gelebilir ya da hakim kültürel yapı giderek gözden düşüp alt ya da karşı kültüre dönüşebilir. Bu bilimsel görüş doğrultusunda üç temel kültürel yapıdan söz edebilmek mümkündür:[75-78]

"Baskın kültür"; toplumun büyük çoğunluğunun benimsediği ve adeta standart bir sistem haline gelen kültürdür ki bireyler bu standart kültür sistemi üzerinden kendi normlarını, değerlerini ve tercihlerini belirler.

"Alt kültür"; grupların baskın kültürle bağlantısını koparmadan ancak önemli noktalarda bu baskın kültürden ayrılarak geliştirdikleri bir kültürdür ki bireyler bu alt kültür sistemi üzerinden kendi normlarını, değerlerini ve tercihlerini belirler.

"Karşı kültür": insanların bir toplumda kabul gören genel kültürün karşıtı bir kültürdür ki bu karşı kültürü benimseyenler kabul görmüş olana zıt bir yönelimde kendi normlarını, değerlerini ve tercihlerini belirler.

Travma ve dissosiyasyon, *"kültür"* ve *"kültüre bağlı psikotoplumsal dinamiklerin"* psikiyatrik vakalardaki klinik görünümleri ya da yansımalarında en sık karşılaşılan bilimsel fenomenler arasında yer almaktadır. Uluslararası göç ve bu göç süreci ile ilişkili belirli oranlarda deneyimlenebilen travmatik yaşantıları konu edinen bilimsel çalışmalar, kültürün insanların olumsuz yaşam olaylarına verdikleri tepkiler ile ilgili farkındalıklarının artmasını olanaklı kılmıştır. Bu doğrultuda "*travma ile ilişkili dissosiyasyon ve kültür eksenli"* birçok bilimsel çalışma yapılmıştır ve yapılmaya da devam etmektedir. Özellikle, kültürlerarası karşılaştırma odaklı hem bilimsel açıdan oldukça önemli hem de bir yandan son derece hassas boyutları olan akademik ve klinik araştırmalar günümüzde yoğun bir ilgi görmeye başlamıştır. Kültür, travma ve dissosiyasyon zemininde yapılandırılan bilimsel çalışmaların önemli bir bölümü, farklı ülke, toplum ve topluluk kültürlerindeki dissosiyatif bozukluk vakaları ile gerçekleştirilmişken diğer bölümü ise, farklı kültürlerdeki normatif dissosiyasyonun: aktüel hayatın dissosiyasyonu prevalansını tespit etmek amacıyla klinik olmayan popülasyon grubuyla yapılmıştır.[79-84]

Dissosiyasyon, dissosiyatif bozukluklar ve posesyon yaşantılarının kültürel yansımaları ve karakteristikleri odaklı klinik örneklemli birçok çalışma literatürde bulunmaktadır. Bu çalışmaların yapıldığı ülkeler arasında; Arjantin, Brezilya, Çin, Kanada, Hong Kong, Hindistan, Nepal, Filipinler, Güney Afrika, Türkiye ve Uganda yer almaktadır.[84] Dorahy ve arkadaşları dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarındaki kültürel dinamiklerin bilimsel yönden açıklanması

sürecinde önemli eksiklikler olduğunu ifade etmektedir.[85] Dissosiyatif kimlik bozukluğunun, belirli ölçülerde kültürel olarak inşa edilen self ve kişilik deneyimleriyle yakın ilişki dinamikleri bulunmaktadır. Kimlik fenomenin farklı kültürlerde değişen ya da farklılaşan bir doğası bulunması sebebiyle özellikle *"kimlik"* temelli klinik örneklemlerle yapılan birçok kültürlerarası bilimsel araştırma yapılmaktadır. Bu doğrultuda dissosiyatif kimlik bozukluğu vakaları ile yapılan çalışmalarda; kültürün travmalara verilen psikolojik reaksiyonlar üzerindeki belirleyici etkisi temel odak olarak belirlenmiştir. Klinik olmayan: normal popülasyon ile yapılan çalışmalarda da kültürün bireylerin travmatik yaşantıları algılaması ve onlar üzerindeki psikolojik izleri, ana araştırma odaklarıdır ki normal popülasyonda *"normatif dissosiyasyon",* klinik grupta ise *"patolojik dissosiyasyon"* temel savunma mekanizması olarak kullanılmaktadır.[2,84,85]

TRAVMATİK YAŞANTILARIN VE DİSSOSİYATİF REAKSİYONLARIN KÜLTÜREL DİNAMİKLERİ

Kültürel dinamikler, bireylerin ve toplumların kuşatıcı baskılar ve kronik travmatik yaşantılar karşısında deneyimledikleri psikotoplumsal dissosiyasyon fenomeninin etken ajanlardır.[2,6] Auerbach, Mirvis, Stern ve Schwartz; kültürel dinamikler, travmatik yaşantılar ve dissosiyasyon arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için nitel metodoloji kullanarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan II. Dünya Savaşı'na katılmış 20 Holokost mağduru ile bilimsel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. İlgili çalışmada travmatik anıların dissosiyasyonunun, Holokost mağdurlarının savaştan sonra ruhsal açıdan *"normal"* bir yaşamı sürdürmelerine önemli ölçüde destek olduğu ortaya çıkmıştır. *"Soykırım travması"* ile başa çıkmayı büyük oranda başarabilmiş mağdurların, bu travmatik geçmişlerini entegre ederek ruhsal stabilitelerini ve işlevselliklerini koruyabildikleri *"optimal"* bir yaşama sahip oldukları belirlenmiştir.[86] Finklestein ve Solomon ise, üç ayrı dalgada İsrail'e göç eden 478 Yahudi Etiyopyalı (klinik olmayan popülasyon) mülteci: *"Musa Göçmenleri", "Solomon Göçmenleri"* ve *"Aile Birleşimi Göçmenleri"* üzerinde kültür, travma ve dissosiyasyonu araştırmıştır. Bu üç grup, dini karakteristikler ve politik ideoloji ekseninde belirgin farklılıklar göstermesi sebebiyle oluşturulmuştur. Aynı çalışmada kümülatif travmanın, travma sonrası stres bozukluğu semptomlarıyla önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuşken, dissosiyasyon ile ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Ancak farklı mülteci gruplarındaki göç öncesi/göç esnası/göç sonrası süreçlerinde deneyimlenen uyumsal zorluk seviyelerinin dissosiyatif yaşantılar üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır ki Etiyopyalı göçmenler arasında dissosiyasyon, kültürel, fonksiyonel ve öğrenilmiş bir psikolojik savunma mekanizmasına işaret etmektedir.[87]

Amerika Birleşik Devletleri'nde Anglin ve arkadaşları, kültürel çeşitliliğin travma, disossiyasyon ve prodromal psikoz arasındaki ilişkideki aracı rolünü, çoğunlukla etnik azınlık gruplarından gelen New York'ta yaşayan 549 üniversite öğrencisi ile psikometrik ölçme araçları kullanarak araştırmıştır. Yürütülen bu çalışmada dissosiyasyonun özellikle siyahi öğrencilerde, travmatik yaşam olayları ile zayıflatılmış ya da silik pozitif psikotik semptomlar arasındaki ilişkiye aracılık ettiği saptanmıştır. Aynı çalışma, travmatik yaşantılara verilen dissosiyatif reaksiyonların, subklinik psikotik deneyimleri olan siyahi genç yetişkinler arasında daha yaygın olabileceğine işaret etmektedir.[79] Amerika Birleşik Devletleri'nde Connecticut'da yaşayan 317 üniversite öğrencisinde dissosiyasyon, depresyon, kaygı ve travmatik yaşam olayları üzerinde etnisitenin rolünün incelendiği bir çalışmada katılımcılardan; beyaz, asyalı amerikalı, siyahi, latin ya da melez seçenekleri arasından kendi etnisitelerini belirlemeleri istenmiştir. İlgili çalışmada depresyon, kaygı ve travmatik yaşantıların etnisiteye göre farklılık göstermediği ortaya çıkmışken, Afrikalı ve Asyalı Amerikalı öğrencilerin diğer etnisitedeki öğrencilere kıyasla daha yüksek düzeyde dissosiyatif reaksiyonlar verdikleri belirlenmiştir. Bu bulgularla ilgili olarak Douglas, dissosiyasyonun özellikle siyahi öğrenciler için psikolojik açmazlara karşı koruyucu bir savunma mekanizması olarak fonksiyon gördüğünü vurgulamaktadır.[88]

Irk ve etnisite, klinik psikoloji ve psikiyatri temelli gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda özellikle *"kültürel bağlam"* dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir ki, bazı araştırmalar, ırkın majör bir değişken olarak kullanılmasının önemli psikotoplumsal sorunlara yol açabileceğini göstermektedir. Güney Afrika'da gerçekleştirilen güncel iki özgün araştırmada, ırklarla ilgili değişkenlerin çalışmanın sonuçlarını belirgin bir nitelikte etkilediği tespit edilmiştir. Stellenbosch Üniversitesi'nde yapılan bir çalışmada siyahi olmayan Güney Afrikalı kadınlarda bilişsel işlevlere odaklanılmıştır.[89] Aynı çalışmada ırksal önyargıların, belirli ırk gruplarının diğerlerinden daha az seviyede bilişsel yeteneğe sahip olduğuna dair olası bir kalıplaşmış algıya işaret ettiği ortaya çıkmıştır. Cape Town Üniversitesi'nde gerçekleştirilen ikinci çalışma ise Afrika'daki istihbarat ve köle ihracatına odaklanmıştır.[90] Bu çalışma, Afrikalıları *"patolojikleştirmenin"* yani bu lokalizasyondaki ülkelerin bütün vatandaşlarının bilişsel yeteneği veya zekası hakkındaki kusurlu/hatalı varsayıma işaret etmesini olanaklı kılması nedeniyle eleştirilmiştir.[91] Kültür odaklı çalışan

bazı bilim insanlarının, iktidarın ve politik dinamiklerin bireylerin bilinçliliği ve muhakeme düzeylerine olan negatif etkileri için ırkçı bir ifade olsa bile hala *"siyahi"* ya da *"marjinal"* kelimesini kullandıkları belirtilmektedir.[84]

ÇİFT BİLİNÇLİLİK, GELİŞİMSEL GÖÇ, KÜLTÜREL DİNAMİKLER VE YARATIMSAL DİSSOSİYASYON

"Çift bilinçlilik" ya da *"çifte bilinçlilik",* başkalarının sizi; *"olumsuz"* nasıl gördüğü ile sizin kendinizi; *"olumlu"* nasıl gördüğünüz ve değerlendirdiğiniz arasındaki farkla karakterizedir. Bu fark, belirli bir süre sonra, iki alternatif ayrı görüşün içselleştirilmesiyle kendini göstermektedir. Hintli psikiyatrist ve politik filozof Frantz Fanon (1925-1961) ve Güney Afrikalı ırkçılık karşıtı bir aktivist olan Steve Biko (1946-1977), çifte bilinçlilik kavramını daha da geliştirerek, bu fenomeni *"siyah bilinçlilik: siyahi bilinçlilik"* terimiyle bilimsel literatürde kullanmaya başlamıştır. Siyahi bilinçlilik, pozitif bir öz-özgürleşme felsefesinin etkin kılınması ve ırksal yönelimli öz-nefretin aşılması ya da nötralize edilmesiyle eşleniktir.[92,93] Bu öncü bilim insanlarının siyahi bilinçlilik ve siyahi psikoloji alanındaki çalışmaları, evrensel bir psikiyatrik gerçekliğin bulunmadığını ve psikolojik bilgi ve uygulama açısından tek odaklı bakış açısının insanların kültürel dinamiklerinin ihmal edilmesine sebep olduğunu göstermektedir.[94,95]

Göç ve bilinçlilik üzerine bilimsel çalışmaları bulunan Werbner, göçmenlerin çift bilinçlilik deneyimlerinin kendi anavatanlarına dönseler dahi devam edeceğini önemle vurgulamaktadır.[96] Amerika Birleşik Devletleri'nin orta bölgesindeki çoğunlukla beyaz öğrencilerin ve akademisyenlerin bulunduğu bir üniversitede çalışan ve Güney Afrikalı bir göçmen olan Mensah, *"çift bilinçlilik"* fenomenini bir psikoterapistin bakış açısıyla araştırmıştır. Bu bakış açısı ile bireylerin kendi çift bilinçliliklerine yönelik farkındalık kapasiteleri ve yetenekleri ile karakterize selflerini, *"melez benlik (hybrid me-ness)"* olarak tanımlamıştır. Mensah'ın çift bilinçlilik görüşündeki bilinç kavramı, ırktan ziyade psikojen açıdan görece esnekliği bulunmayan bir kültürel çevrede *"yabancı"* olarak varlanma durumu ile identiktir.[97] Bu çift bilinçlilik sürecinde aslında, çeşitli psikotoplumsal kontekstler ya da bakış açılarıyla varlanan farklı benliklerin/selflerin entegrasyonunun sağlanmasına dönük mücadele söz konusudur.[84] Öztürk, kişinin içinde yaşadığı olumsuz dinamiklerden kurtulmasını sağlayacak yöndeki bireyin pozitif bir yeniden yapılanmasına hizmet eden onun potansiyellerini kullanabilmesine imkan tanıyan kalıcı şehir ya da ülke değişimini *"gelişimsel göç"* olarak tanımlamıştır. Öztürk'e göre, gelişimsel göçlerde ruhsal entegrasyona sahip bireyler adına çift bilinçlilikten öte *"yaratımsal dissosiyasyon"* deneyimlenmektedir. Yaratıcılık, meydan okuyucu ve uyumsal bir dissosiyojen yaşantı yöneliminde gelişimsel göçlerin en üst kazanımı olarak varlanışını kuvvetle sürdürmektedir. Gelişimsel göçler, kaotik olumsuz yaşam deneyimleri ve kronik travmatik yaşantı döngülerinin kırılmasını sağlayan en kalıcı psikotoplumsal dinamiklerdir. Öztürk, göç sürecinin temel motivasyonunun bireyin hem kendi ailesinin hem de kendi toplumunun uyguladığı psikopatolojik, ilkel ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerinden bir kaçma veya kurtulma çabası olduğunu ifade etmektedir ki bu sürecin ardından bireylerin kuşaklararası düzeyde daha insani bir yaşama ulaşması da zaten deMause'un tanımladığı göçün *"psikojen pompa etkisi"*nin ta kendisidir![2,6,77,78]

Psikoeğitimsel açıda Brannon, Markus ve Taylor, çift bilinçliliği; ana akım Amerikan kültürüne bağlı bağımsız bir benlik şeması ve Afrika kökenli Amerikan kültürü ile anavatana ait kültürel değerlerin entegrasyonu ile karakterize benlik şeması olmak üzere iki kategoride ele almaktadır. Aynı çalışma, Afrika kökenli Amerikan kültürü ile eşlenik psikoeğitimsel dinamiklerin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitim-öğretim müfredatına dahil edilmesinin, öğrencilerin kendi değerleri ile özdeşim kurmalarını kolaylaştırması açısından olumlu akademik yansımaları olacağı öngörülmektedir. Afrika kökenli Amerikan kültürü ile anavatana ait kültürel değerlerin entegrasyonu ile karakterize benlik şemasını harekete geçirmek, Afrikalı-Amerikalı öğrencilerin yeni durumlara uyum kapasitelerini, kimliklerinin assosiyatif yanlarını ve akademik performanslarını hem iyileştirebilmekte hem de geliştirebilmektedir.[98] Benzer yönelimde Okech ve Harrington, 120 Afrikalı-Amerikalı erkek üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdikleri çalışmada, siyahi bilinçlilik ile akademik özyeterlik ve benlik saygısı arasında doğru orantılı bir ilişki bulunduğu saptanmış olup, bu sonuç siyahi bilinçliliğin pozitif değerine işaret etmektedir.[99]

Kültürün travma ve dissosiyasyon üzerindeki etkisini en iyi şekilde ortaya çıkarabilmek adına *"çift bilinçlilik"* ve *"kültürel kimlik değişimi"* gibi psikotoplumsal kavramların ilgili çalışmalara daha fazla dahil edilmesi önerilmektedir. Bu kapsamdaki yapılandırılacak çalışmaların, çift bilinçliliğin hem ruhsal açıdan normal olma durumuna hem de psikopatolojik yönlerine odaklanması bilimsel açıdan en doğru ve en geçerli çıktıların ortaya çıkmasını olanaklı hale getirebilecektir.[84] Öztürk, çifte bilinçlilik ve çoklu bilinçliliğin bireysel ve toplumsal inkar dinamiklerinde lokomotif birer ajan olduğunu önemle vurgulamaktadır ki *"patolojik inkar",* bireylerin ve toplumların kendilerini mutlak gerçeklikten soyutlayan *"yanılsamalı bilinç sistemleri"* oluş-

turmalarını imkanlı kılmaktadır.[7-10] Ancak tekil bir bilinç sisteminin radikal bir savunucusu ya da esiri olmak da hem bireyleri hem de toplumları mutlak gerçekliğin algılanmasından daha da uzaklaştırmaktadır. Bu doğrultuda geçmişten günümüze olan uzamdaki bütün psikovital varlanışlar adına her sahip olunan çifte bilinç hatta çoklu bilinç sisteminin mutlak gerçekliği daha kolay kavrayabilmesi ancak ve ancak *"psikotoplumsal bilinç alyansı"* ile mümkündür.

PSİKOTOPLUMSAL KONTROL KURMA VE İTAAT ETTİRME AJANI OLARAK TRAVMA VE DİSSOSİYASYON

Dünyanın bütün zamanlarında ve dünyanın bütün toplumlarında *"insanlığın travmatik ve dissosiyojenik tarihi"*; psikotoplumsal eksende adeta bir karabasan niteliğindeki distopik semboller, işaretler, metonimiler ve kurguların disharmonik bir dinamizminde birbirlerine dışsal ya da teğetsel olan uyum ve uyumsuzluk deneyimleri dualitesinde tekrarlanan *"gerçeklik inkarları"* hatta *"inkar travmaları"* aracılığı ile fonksiyon görmeye devam etmektedir. Gerçekliği olağan haliyle veya varlandığı gibi kabul etmek çoğu birey ve toplum için oldukça zordur hatta bu birey ve toplumlar, gerçekliği kendi odağında evirerek ya da değiştirerek hatta çoğullaştırarak kabul etmeye daha eğilimlidirler ki bu nedenle psikososyopolitik platformlarda mutlak gerçeklik hiçbir zaman kendi orijinal halinde ve tekilliğinde hem varlanamaz hem de algılanamaz! Baskılar, yanlış çocuk yetiştirme stilleri, çocukluk çağı travmaları, uyaran azlığı, uyaran fazlalığı, optimal bilgi ve tecrübe yoksunluğu "*psikotoplumsal bilinç"* ve *"mutlak gerçekliğin farkındalığı"* üzerinde başkalaşımlara ve inkarlara neden olur. Psikotoplumsal bir dönüşüm geçiren günümüz insanı artık içinde varlandığı sistemler tarafından hem bireysel hem de kitlesel olarak kontrol edilebilir, izlenebilir, kaydedilebilir, yedeklenebilir hatta travmatize edilebilir bir yapıdadır ki bu *"dışsal yönetilirlik"* onu ciddi ölçüde inciterek travmatize ve dissosiye etmektedir. Postmodern toplumlarda baskı ve kontrolün neden olduğu "travmatizasyon" ve "yabancılaşma" süreçleri karşısında yaşanan hem *"bireysel dissosiyasyon"* hem de *"toplumsal dissosiyasyon"* kökenli psikopatojen dinamikler, kitlesel şiddet döngülerinin varlanışlarını imkanlı kılmaktadır. Öztürk, ulus ve toplulukların içine hapsoldukları baskıcı sistemler tarafından *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* yaratılarak *"kontrol edildiğini"*, *"yönetildiğini"* hatta "*itaat ettirildiğini"* büyük bir önemle vurgulamaktadır.[2-5]

Majör oranda bir cezalandırma aracı olarak fonksiyon gören ya da *"yarı bilinçli"* veya *"kesintili bilinçli"* olarak dissosiyojen bir aile atmosferinde yaşantılanan çocukluk çağı travmaları, empatiden uzak şiddet odaklı çocuk yetiştirme stilleri ve disfonksiyonel iletişim dinamikleriyle büyütülen ilkel bir neslin hem kendilerine hem de liderlerine merhamet ve adalet duyguları asla öğretilemez ki zaten merhamet ve adalet duygularından yoksun biri gerçek bir lider olamaz hatta kendi toplumunu *"kuşaklararası fosilleşim"* sürecine sürükler. Öztürk, "*fosilleşim"* kavramını yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimseyen ailelerdeki *çocuk ve kadın düşmanlığının,* hem eşlenik bir primitif eksende varlanması hem de bireylerden topluma yayılım göstermesi sonrasında ortaya çıkan bütünleşik ve geçişken *"şiddet dolanımı"* olarak tanımlamıştır. Öztürk'e göre, *"kuşaklararası fosilleşim";* yanlış çocuk yetiştirme stillerini hem benimseyen hem de uygulayan disfonksiyonel ailelerin, bir *"çağ ve insanlık dışı bilinç birliği"* yaratarak şiddet odaklı ve gelişim karşıtı vandalist toplumlara transforme olması ve bu hem şiddet odaklı hem de gelişim karşıtı vandalist toplumların kuşaklararası eksende hüküm sürmesidir. İnsanlığın bütün zamanlarında fosilleşim süreçlerindeki toplumlarda; metanet, bilim, sanat ve medeniyet kadar adalet, masumiyet, merhamet ve sadakat de yokluk göstermeye başlar ki bu toplumların kendi içinden yetişen ileri bir kesimin ortalamayı aşarak gelişim odaklı bir kırılma yaratabilmesi ancak ve ancak devir aşımları sonrasında ortaya çıkan haklı savaşlar, yenilikçi devrimler ya da gelişimsel göçler yoluyla gerçekleşebilir.[1-6]

Toplumsal devingenliğin ve sosyal mobilitenin bir gelişim hatta bir *"dönüşüm deneyimi"* olarak fonksiyon görmesinin ardında yatan en öncül ve fundamental etken ailelerdir. Öztürk'e göre aileler, bir ulusun entegrasyonunun, dinamizminin ya da durağanlığının hem ana özelliğini hem de varlanış biçimini belirleyen hatta o çağdaki kitlesel ruhla eşlenik psikotoplumsal süreçlerin her hareketinden sorumlu olan en küçük ve en eksiksiz bütünün ta kendisidir. Fonksiyonel ailelerin bütünselinde büyük oranlarda varlanış gösteren pozitif iletişim dinamikleri ve empati odaklı doğru çocuk yetiştirme stilleri, o toplumun bütün bireyleri adına hem ulusal hem de uluslararası platformlardaki barışı, gelişimi ve huzuru beraberinde getirmektedir. Savaşların ve terörizmin varlanışında ise, "*şiddet odaklı ve gelişim karşıtı disfonksiyonel aileler"* ile *"kuşaklararası fosilleşim"* süreci etken bir rol oynar. *Aile içi istismar döngülerindeki dinamikler, savaş ve terörizm süreçlerinde de toplumsal olarak yeniden eylem bulur.* Bu yeniden eylemler ise, psikotravmatoloji ve psikotarih açısından savaş ve terörizm yanlısı insanların aile psikopatolojilerinin ve çocukluk çağı ruhsal travmalarının en net göstergeleridir. Çünkü sadece bir *"gelişimsel bilinç birliği"* odağında; ruhsal açıdan sağlıklı ve entegre olan bireyler ya da toplumlar; kuşaklararası süreçte kendi

çocuklarına öncelikle gerçekliği, empatiyi, doğayı sevmeyi, merhametli ve adil olmayı öğreterek barış temelli yeni bir dünya yaratabilirler!..[2,4-6]

Toplumsal bir varlanış sisteminde, yenilenmenin ve yenilenerek artık işe yaramayan psikososyal baş etme stratejilerinin ve yanlış çocuk yetiştirme stillerinin, geçmişte ya da önceki yaşanılan yerde bırakılabilmesini, ancak büyük devrimler ve dramatik göçler sağlayabilmektedir. Psikotoplumsal travmatik yaşantılar ve baskılar ancak ve ancak bir devrimin gelişimsel eylemleriyle yok edilebilir. Günümüzde genellikle toplumların kendi içinden yetişen ileri bir kesimin ortalamayı aşarak göç sürecindeki gibi gelişim yönünde bir kırılma yaratması çok olağan bir yaşam deneyimi olmaması sebebiyle ülkeler göçe bu kadar tolerans göstermektedirler. Dünyanın bütün ülkelerinde ve toplumlarında göç eden binlerce kişiden bazıları elbette olumsuz yaşam deneyimlerini, travmatik yaşantılarını ve dissosiyatif reaksiyonlarını geçmişinde ya da o anda yaşadığı yerde bırakarak hem kendi hem de insanlık tarihinin gelişimi adına büyük adımlar atacaklardır. İnsanlık tarihinin bütün zamanlarında büyük ve dramatik göçler sonrasında ortaya çıkan kültürel kopmalar; ileriye yönelik adım atmak isteyen bireylerin önünü açarak yeni bir toplumda yeni bir normalliğin, yeni bir insan profilinin ve yeni bir fonksiyonel aile yapılanmasının varlanışını imkanlı kılabilirler.[2-6]

PSİKOKOMÜNAL DİSSOSİYASYON: KİTLESEL KONTROL VE YÖNETİLME YAŞANTISI

Bireyler, topluluklar ve toplumlar hatta dünya, insanlığın travmatik ve dissosiyojenik tarihinden günümüze olan uzamda içerisinde yaşanan baskıcı sistem tarafından inkar odaklı bir *"psikokomünal dissosiyasyon"* yaratılarak hem kontrol edilmekte hem de yönetilmektedir. Gerçeklik inkarları ise, belirli oranlarda psikotoplumsal dissosiyasyonun varlanışlarını imkanlı kılmaktadır.[2-5] Ancak bütünün deneyimlenmesi odaklı toplumsal dissosiyasyon aslında bir ütopya hatta bir distopyadır. Ütopyalar realize olduğunda veya fark edildiğinde bir distopyaya dönüşür. Hatta daha gerçekçi bir yaklaşımla bütün ütopyalar aslında bir distopyadır. Toplum, topluluğa göre ütopiktir ve dominatik sistemler tarafından kontrol edilebilir bir yönelimde özellikle yaratılmıştır. Çünkü toplumu oluşturan bütün bireylerin aynı zaman diliminde ve aynı *"dış ya da iç özne"* üzerinde dissosiye olma ihtimalleri yoktur. Bütün bu bilgiseller ışığında Öztürk, toplumsal dissosiyasyon yaşantıları için *"Psikokomünal Dissosiyasyon"* kavramını tanımladıktan sonra hem *"Dissosiyatif Yansıtımlı Kimlik Geçişi Kuramı"*nı inşa etmiş hem de *"Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı"*nı yaratımsal ve çözümsel bir eksende yapılandırmıştır. Topluluklar bir araya gelerek toplumu oluşturmaktadır ve bu topluluklardaki tek tek yaşanan komünal dissosiyasyonların bütünü *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* olarak deneyimlenmektedir. Diğer bir ifadeyle psikotoplumsal dissosiyasyon komünal dissosiyasyonların bir bütünüdür. Çünkü bireylerden ve topluluklardan meydana gelen toplumun yekpare olduğu anlayışı tamamen gerçek dışıdır. Tıpkı ana-akım bir düşüncenin ya da dominant sistemin alt grubu olan fikirler veya eylemler gibi aynı toplum içerisindeki topluluklar da kendi dissosiyasyonlarını deneyimlerler. Distopik kurgular ve distopik kültürler hangi nedenle olursa olsun dissosiyatif yaşantıların önünde bir set ya da bariyer kurmaktan çok uzaktadır hatta onlar insanları itaate ve boyun eğme modalitelerine zorlayan dissosiyojen ajanlardır. Baskıcı sistemler; toplum, topluluklar ve bireyler için dissosiye edici dominatik kültürler ile itaate zorlayıcı modaliteler üretirler. Buna tamamen karşı olan radikal ya da sistem ve kültür karşıtı toplum, topluluk ve bireyler bu dissosiyojen doğalı dominatik kültürü ve itaate zorlayıcı modaliteleri tamamıyla reddederler. Ancak daha ılımlı olan toplum, topluluk ve bireyler bir karşıt alt kültür odağında birleşebilirler. Belirli zaman aşımlarında gelişim odaklı alt kültürler yaygınlaşabilir ve bir norma dönüşebilir. Topluluklar, özne ile direkt ya da indirekt olarak daha ilişkili ve daha vitaldir. Toplumlar ise özne ile direkt ilişki açısından daha teğet ve daha sanal bir yönelimdedir. Öztürk, topluluklar içerisinde ve toplumların iç kümelerinde deneyimlenen *"komünal dissosiyasyon"* dinamiklerinin psikojen bir zeminde gerçekleşmesi ve fonksiyon görmesi nedeniyle onları *"psikokomünal dissosiyasyon"* olarak tanımlamıştır. Komünal dissosiyasyon, psikokomünal dissosiyasyon ve psikotoplumsal dissosiyasyon birbiriyle fonksiyon geçişleri ve yakın ilişki dinamikleri olan *"kitle dissosiyasyonu (kitlesel dissosiyasyon)"* fenomenleridir. Öztürk, psikolojik: klinik dissosiyasyondan komünal dissosiyasyona, komünal dissosiyasyondan psikokomünal dissosiyasyona bir yayılım döngüsü olduğunu önemle bildirmektedir ki *"maksimal toplumsal dissosiyasyon"* ya da *"holistik dissosiyatif yapı"* ise, psikotoplumsal dissosiyasyonun ta kendisidir!..[2,4,5,32]

Komünal yani topluluğa ait olan ile toplumsal yani topluma ait olan arasında maksimal önem arz eden bir ayrım vardır. Öyle ki bu ayrım yani topluluk ve toplum arasındaki başkalık, sosyoloji ve sosyal psikoloji paradigmaları yöneliminde uzun zamandır irdelenen temel bir farklılıktır. Toplum ve topluluk kavramları Alman Sosyolog Tonnies'in sosyolojik sisteminin merkezinde yer almaktadır. Topluluk grup varlığının doğal ve organik formlarına, toplum ise bilinçli ortak amaç tarafından bir

arada tutulan yapay gruba atıfta bulunur. Topluluk, insanın çevresiyle olan organik ilişkisinden, bireyler ve gruplar arasında kaçınılmaz olarak gelişen doğal hatta istemsiz bağlardan doğarken; toplum ise bilinçli seçim ve amacın ürünü olan bu gönüllü bağlardan doğan bir yapılaşımdır. Daha öz bir ifadeyle Tönnies'e göre topluluk doğanın bir ürünüyken, toplum ise yapay bir oluşumdur.[100] Tönnies'in bu yaklaşımı topluluk ve toplum ayrımı, Fransız sosyolog Durkheim'ın *"mekanik dayanışma"* ve *"organik dayanışma"*sı ile benzerlik gösterir. Her ikisi de geleneksel toplumdan modern topluma dönüşümü gösterme odaklı fonksiyon gören fenomenlerdir. Tönnies, topluluk ve toplumu iki farklı bileşim grubu olarak görür ve geleneksel kırsal toplumun modern sanayi toplumuna dönüşmesinin neden olduğu sosyal ilişkilerdeki değişiklikleri ve bu etkileşimsel kitlelerin bir araya gelme şeklini topluluktan topluma transformasyon süreci biçiminde derinlemesine açıklar.[101] Bir toplumun tamamen tek parça bir kültüre, psikeye, travmaya ve dissosiyasyona sahip olduğunun önerilmesi konusuna ılımlı yaklaşmak gerekir. Zira topluluklardan oluşan toplum, psikososyolojik geçişlerin deneyimlendiği büyük ve görünürde ideal bir kümedir, topluluklar ise organik iletişimlerin kurulması ve mutlak gerçekliğin idraki adına daha vital nitelikteki yapılanmalardır.

Bireysel ve toplumsal inkarlar, minimal oranlarda birbirine dışsal eksende deneyimlenmekteyken maksimal oranlarda ise birbirine içsel eksende deneyimlenmektedir. Psikotravmatoloji ekseninde, *"bireysel inkarlar"* ile *"toplumsal inkarlar"* birbirlerine identiktirler. Bu doğrultuda Öztürk tarafından tanımlanan *"psikokomünal dissosiyasyon: psychocommunal dissociation"* idrak edilmeden bireysel dissosiyasyon tam olarak algılanamaz. İnsanda sosyal olan her şey aslında psikojenik bir varlanıştır ve bu psikojenik varlanış, bireyin iç dünyasından ilişkisel dünyasına kadar olan bütünü kendi kapsamına alır. Psikotarihte *"sosyal yapı"* olarak adlandırılan kavram, büyük toplulukların grup fantezisi içerisinde belirli rolleri bulunan küçük temsil gruplarına ayrılmasıdır. Bu temsil grupları, savunma mekanizmaları ve çocuk yetiştirme stillerinde ortaklaşan bireylerden oluşmaktadır. Grup fantezileri, toplumsal şiddet yaratmak yöneliminde kendi içlerinde hiyerarşi oluşumunu zorunlu kılmaktadır. Bu temsil grupları, daha büyük grubun bütün üyeleri için ortak olan ancak grubun geri kalanının inkâr edip onlara yansıtmak istedikleri *"çelişkili"* ya da *"tereddütlü"* duygularını dışa vururlar. İnsanlık tarihindeki temsil gruplarına tapınaklar, kiliseler, sinagoglar ve camiler örnek olarak verilebilmektedir. İbadethaneler *"bağlılık"* grup fantezilerini temsil eden sosyal kurumlar olarak kabul edilir. Ayrıca psikotarihsel perspektifte ordu, devlet, kapitalizm ve devrim de bu sosyal kurumlar içerisinde yer almaktadır. Ordu *"doğum"* grup fantezisinin, devlet *"bakım"* fantezisinin, devrim ise çağ dışı yanlış çocuk yetiştirme stillerinin *"sonlanışı"*nın hatta bir *"gelişim"* fantezisinin temsilidir.[2,5,6,102,103]

Öztürk'e göre gelişim odaklı ve ruhsal açıdan entegre bireylerden oluşan ailelerin ortalamaya oranı arttığında toplumda yeni bir insan ve aile tipinin varlık göstermesi olanaklı kılınır. Aile, kuşaklararası gelişimde bilginin, tecrübenin, merhametin, adaletin, sadakatin, geleneğin ve travmatik yaşantılarla baş edebilme stratejilerinin ebeveynden çocuğa aktarıldığı toplumun hem en önemli hem de en değerli psikojen ajanıdır. Yeniden vurgulanmak istendiği üzere bu aktarımda pozitif donatılar kadar negatif donatılar da yer alabilmektedir ki kuşaklararası değişim, *"kuşaklararası gelişim"* ve *"kuşaklararası fosilleşim"* olmak üzere birbirlerine dışsal iki zıt yönde varlanışını sürdürmektedir. Toplumsal ağın en değerli ve en önemli ajanı olan bu ailelerin bütünsel hareketi, bir ülkeyi bilimin, sanatın ve insani değerlerin ön planda olduğu bir yörüngeye taşıyabileceği gibi o ülkeyi bir öfke ve intikam sarmalında hatta savaşların kapsama alanında kuşatıcı travmatik ve dissosiyojenik yaşam deneyimleriyle de karşı karşıya bırakabilmektedir. Bu yönelimde kitlesel psikopatolojiler, *"kuşaklararası gelişim"* ile negatif, *"kuşaklararası travma geçişi"* ve *"kuşaklararası psikopatoloji aktarımı"* olmak üzere iki bileşenden meydana gelen *"kuşaklararası fosilleşim"* ile ise pozitif bir ilişki dinamiği halinde psikotoksikojen varoluşlarına devam etmektedir. Kuşaklararası fosilleşim, geçmişten günümüze olan devir aşımlarında kadın ve çocuklara değer vermeyen inkar odaklı ve mutlak gerçekliği reddedip kendi hezeyanlı varlanışlarıyla avunan çoğu ülke ve toplumun nihayetinde tarih sayfalarından silinmesini sağlamıştır ve sağlamaya da devam etmektedir.[2,5]

DİSSOSİYATİF YANSITIMLI KİMLİK GEÇİŞİ KURAMI

KİMLİK GEÇİŞİ, KİMLİK NÜFUZU VE KİMLİK YAYILIMI

Öztürk, tarafından tanımlanan *"kimlik geçişi"* ve *"kimlik nüfuzu"* kavramları, *"psikokotoplumsal dissosiyasyon"* yöneliminde bireysel ve toplumsal olmak üzere iki kategoride ele alınmaktadır. Bir kişinin kendisini bir başka kişide yitirmesi ya da kaybetmesi, *"bireysel kimlik geçişi"*, bir insanın kendisini herhangi bir grup ya da toplumda yitirmesi veya kaybetmesi ise, *"toplumsal kimlik geçişi"* olarak kavramlaştırılmıştır. Kimlik geçişleri, travmatik yaşantılar ve psikotoplumsal baskı aracılığıyla *"kimlik yitimi"* fenomenine dönüşerek opresif sistemlerin majör oranda bireylerin kim-

liğine nüfuz etmesi süreciyle sonuçlanır ki bu süreç ise, *"bireysel kimlik nüfuzu"* ve *"toplumsal kimlik nüfuzu"* olarak iki ayrı kısımda tanımlanır. Bireysel kimlik nüfuzu ve toplumsal kimlik nüfuzlarıyla, hem aktüel yaşamda asimetrik ve manipülasyon odaklı iletişimlerde ya da kontrol temelli yaşam formlarında hem de baskı karşısında oluşan ve başlangıç aşamasında uyumsal yönelimde şekillenen itaatkar yaşam formlarında oldukça sık bir yoğunlukta karşılaşılmaktadır.[2-6]

Öztürk'ün önemle vurguladığı üzere dissosiyasyon, baskıcı postmodern toplumlarda birbirine dışsal hem uyumsal hem de psikopatojen yönelimleri bulunan reaksiyonlar ya da fenomenler olarak işlev görmektedir. Baskı karşısında boyun eğen ve bir kimlik bölünmesi yaşantılayan itaatkar kimlikler, boyun eğmeyen kimliklerin bir kısmını da etkileyerek ya da onlara nüfuz ederek kimlik yayılımına neden olmaktadırlar. *"Kimlik yayılımı",* bireylerin psikotoplumsal baskı karşısında kimliklerinin, itaat edici modaliteler yöneliminde birbirlerine identik hale gelmesidir. Boyun eğen ya da eğmekte olan bireylerin dissosiyojen yönelimi, dominant liderlerin ya da diğer kişilerin onlara bir kimlik geçişi yapmalarını imkanlı kılmaktadır ve toplum belirli bir zamandizinselde kitleler halinde hareket eden hem özneliğini hem de özerkliğini kaybetmiş, robotlaşmış, bireysel hayat pusulalarını yitirmiş ve dijital iletişim ağlarıyla yönetilen birbiriyle identik ya da eşlenik ancak realiteden uzak sahte kimlikler haline dönüşmekte, bireysel ve toplumsal gelişimde kırılmalar yaşanmasına neden olmakta ve tarih adeta donarak aynı zamana fikse kalıp sabitlenmektedir.[1-5]

Kompleks, devinimli ve çelişkili mesajlarla dolu bir dünyada dissosiyasyon, bireylere ya da topluluklara hayatta kalmaları ve uyumları açısından oldukça önemli katkılar sunmakta ve travmatik olaylarla baş etme stratejileri sağlamaktadır. Bu doğrultuda ve bu koşullar altında uyumsal dissosiyasyonun, toplum içinde dengeli ve diğer insanlarla ruhsal açıdan sağlıklı bir şekilde bağ kurabilen fonksiyonel bir kendilik geliştirmek için uygun bir yol olduğu söylenebilir. Ancak bu yalnızca altta yatan ve bilgiyi süzgeçten geçiren, kişisel bir psikolojik süreç ve ortalama bir yetkinlikle mümkün olacaktır. Dış dünyadan gelen duyusal bilgileri işleyen ve beyinde yer alan bu birinci süzgeçlerin yanı sıra ikinci bir dissosiyatif süzgeç de duyusal, duygusal ve düşünce içerikli bilgileri işleyerek kişinin bilincinde sadece yönetilebilir bir bilgi seçkisinin varlanış göstermesine olanak tanımaktadır. Fakat böylesi bir denge, iç ve dış kaynaklı tehditler ve geçici dissosiyatif krizlere neden olan uyaran bombardımanları tarafından tehlike altında kalabilmektedir.[2-5,16,34]

İnsanlık tarihinde dissosiyatif reaksiyonlar ve yaşantılar, çoğu toplumların hem yönetilme biçimlerinde hem de aile dinamiklerinde ve çocuk yetiştirme stillerinde majör bir rol üstlenmiş olup günümüzde de bu majör rolünü sürdürmeye devam etmektedir. Kişinin dissosiyatif bir kriz esnasında sergilediği davranışlar, aynı kişinin gelecekteki bir baskı durumunda itaat ya da itaatsizlik şeklindeki verebileceği olası reaksiyonu da göstermektedir. Bu olası reaksiyon, kişinin yaşamı boyunca maruz kaldığı ortalama uyaran düzeyine göre değişebilmektedir. Psikotoplumsal açıdan dissosiyatif reaksiyonların şiddeti, içinde yaşanan baskıcı sisteme karşı yöneltilen itaatsizlik ve başkaldırma eylemleriyle pozitif yönde bir korelasyonu imkanlı kılarak fonksiyon görmektedir. Dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarında alter kişilikler arasındaki kontrol mücadelesi ya da rekabeti ise, baskıya karşı duyulan itaatsizlik arzusunu göstermektedir. Travma ile ilişkili bütün psikiyatrik hastalıklarda kendine zarar verme davranışları ve intihar girişimleri varlanış gösterebilmektedir. Kendisini travmatik durumun nesnesi haline getiren öteki istismarcı insanların ya da baskıcı sistemlerin yaptığını bu süreçte kendi kendisini nesne haline getirerek aslında kendi kendisine uygulamaktadır.[2-5,34]

KİMLİK ERİMESİ, KİMLİK ATROFİSİ VE KİMLİK GEÇİŞLERİ: POSTMODERN TOPLUMLARDA BASKININ DİSSOSİYOJEN YANSIMALARI

Postmodern toplumlarda yoğun ve sistemli bir baskının neden olduğu travmatizasyon karşısında yaşanan hem bireysel hem de psikotoplumsal dissosiyasyon esnasında ya da hemen sonrasında bireyler, Öztürk tarafından tanımlanan *"kimlik erimesi"* sürecine girerler. Kimlik erimesi, baskı karşısında itaat etme yönelimiyle dissosiyojen reaksiyon veren bireyin kendi kimliğine yabancılaşması, kimliğinden uzaklaşması, hatta onu daraltmasıdır. Öztürk'e göre, *"kimlik daralması"* ya da *"kimlik atrofisi"* yaşayan bireyler; hem bireysel hem de toplumsal boyutta kahraman olduklarına inandıkları ya da sandıkları veya kahraman olduklarına ikna edildikleri görünürde ya da sözde kurtarıcıların peşinden iradesizce ilerlemek isterler ki bu yoğun seviyedeki iradesizce ilerleme isteği, kimlik erimesi ve kimlik daralması yaşayan bireylerde hem dominant liderlerin ya da sözde kurtarıcıların kendilerine bir kimlik nüfuzu yapmalarını imkanlı kılar hem de dominant liderler ve bu kitleler arasında bireysel ve toplumsal düzeylerde kimlik geçişleri deneyimlenmesini sağlar. Kimlik erimesi; istismarcı lider ve kişiler karşısında kişilerin kendi kimliklerinin kontrolünü küçük ve basit çıkarlar için ya da simbiyotik iletişiminin negatif doğası gereği onlara vererek, öz kimliğini daraltması yani atrofiye uğratması ve bu istismarcı kişilerin kurbanları ola-

rak çekinik ve kontrol edilebilir arkaik bir yapıya dönüşmesi sürecidir. Geleneksel toplumlardaki kimliğin değişmez, dirençli ve durağan niteliği, postmodern toplumlarda devingen ve etkileşimsel bir yönelimdedir. Görece sınırları korunmakla birlikte günümüzde kimlik daha esnek, kırılgan ve prekar bir hale gelmiştir. Gelinen bu prekar hal ise, hem kimlik nüfuzlarının hem de kimlik geçişlerinin yoğun ve dissosiye edici bir şekilde psikotoplumsal zeminde ya da yönelimde yaşantılanmasına neden olmaktadır.[2-5]

"Dissosiyatif Yansıtımlı Kimlik Geçişi Kuramı", Öztürk tarafından yapılandırılarak *"gerçekliğin inkarı"* ve *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* süreçlerinin holistik dinamiklerini açıklamak üzerinde odaklaştırılmıştır. İnsanlık tarihinde hem sosyal yapılar hem de bu sosyal yapıların içerisindeki yöneticiler yani liderler de psikosınıfların oluşumunun temel birer parçalarıdırlar.[2,4,5] Lloyd deMause'a göre bu eksende liderler, grup fantezilerinin olağandışı projektif identifikasyonlarının taşıyıcısı konumundaki esas kişiliklerdir.[102] Tıpkı dominant liderlerin birden paranoidleşerek nefret nesnesi haline getirdiği karşı ülke liderlerinin ve halkının içine düştüğü talihsiz durum aynı ülkede yaşayan toplumların kendi içerisinde de deneyimlenir. Öztürk, toplumsal ya da ikili etkileşimlerde bireylerin kendilerinde varlanışı bulunan bir benzerliğin düşmanlığa evrilmesiyle deneyimlenen nefret ve öfke duygularının hatta kurtulunmak istenen parça veya parçaların karşı tarafa aktarılmasıyla fonksiyon gören "*dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişini"*, topluluk ya da toplum içerisindeki ve topluluklar ya da toplumlar arasındaki hostil iletişimin dinamiklerinin ve soykırımların ana savunma sistemi olarak tanımlar. Bu süreçte dissosiye edilmek istenen ve arzu edilmeyen kendinde olan parça karşıya aktarılır, bu aktarma ya da yansıtma sürecinde karşıdaki *"birey"* veya "*kitle:topluluk/toplum"* zorla özünden farklılaştırılmaya zorlanır ki *"Sen sadece benim gördüğüm, görmek istediğim hatta görünmeni istediğim şeysin!"* içbilişsel çarpıtması yönelimde karşıdaki kişinin veya grubun hangi savunmaları kullanacağı idrak ve predikte edilerek bir kriz çıkartılır hatta hem *"birbirine dışsal"* bir *"dissosiyatif kaos"* yaratılarak hem de karşıdaki birey veya kitle, bu krizden sorumlu tutularak adeta bir nefret nesnesine dönüştürülür. Öztürk, soykırımların, katliamların ve grup fantezilerinin projektif identifikasyondan daha çok ve daha farklı bir yönelimde *"dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi"* aracılığı ile gerçekleştiğini ifade eder ki "*dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi"*, kişinin kendi kimliğinin özvarlanışındaki reddettiği parçalarının bir başkasının kimliğine zorla empoze edilmesi arzusunun bir *"gerçeklik içbilişsel çarpıtması"* ekseninde eyleme dönüşmesi olarak tanımlar. Topluluk ve toplumlar da tıpkı bireyler gibi kendi bütünsel özvarlanışındaki reddettiği parçalarının başka topluluk ve toplumların kimliklerine yine zorla empoze edilmesi arzusunu bir *"kitlesel gerçekliğin içbilişsel çarpıtması"* ekseninde eyleme dönüştürürler. Dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi süreçleri, travma inkarları esnasında ya da sonrasında hem bireysel hem de kolektif bağlamda deneyimlenmektedir ki zaten kolektif veya toplumsal olarak deneyimlenen her yaşantı psikojen bir varlanıştır. Öztürk'e göre bir gerçeklik inkarında bireyler ve toplumlar travmatize edilir ki opresörleri veya istismarcıları tarafından adeta kurban edilen birey ve toplumlar bu gerçeklik inkarında objeleştirildiği için bir karton gibi kesilebilir ya da bir vazo gibi yüksekten atılabilir. Öztürk, psikotoplumsal dissosiyasyonların klinik dissosiyasyonları yarattığı kadar klinik dissosiyasyonların da holistik bir yapılanma ile psikotoplumsal dissosiyasyonları yarattığını önemle ifade eder ki aslında psikotoplumsal dissosiyasyon ile klinik dissosiyasyon birbirine eşleniktir. Bu bağlamda travmatize edilerek kontrol edilip yönetilen dissosiye özne de hem objeleştirildiği hem de varlığını bir obje olarak gördüğü için adeta kendi kendisini bir karton gibi kesebilir ya da bir vazo gibi yüksekten atabilir. *"Gerçekliğin inkarı"*, egonun *"sentetik fonksiyonlarını"* vurduğundan dolayı opresör geştalti kavrayamaz ve karşı tarafta yarattığı acıyı kolaylıkla tolere edebilir. Gerçekliğin inkarı, büyük oranda psikotoplumsal baskılar, şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri ve çocukluk çağı travmaları ile beslenir. Bireyler ve toplumlarda *"rehberlik reddi"* ve *"gelişim karşıtlığı"* yaşantılarının devam ettiği anlarda gerçekliğin inkarı şiddetlenir. Gerçeklik inkarları şiddetlendiğinde bireyler istismarcı bir kimliğe geçiş yaparlar, savaş yanlısı olurlar ve diğer insanları travmatize hatta dissosiye ederler. Öztürk'e göre yeniden vurgulanmak istendiği üzere, gerçeklik kalabalıkta ve yalnızlıkta kaybolur ki asıl realite deneyimleri ancak ve ancak *"eşdeş ikili iletişimler"* aracılığı ile yaşanır. Bu doğrultuda kalabalıkta olmak ve yalnız kalmak gerçekliğin inkar derecesini belirli ölçüde artırmaktadır. Gerçekliğin inkarı, aslında gerçeklikten kaçmak hatta gerçekliği yok farzetmektir ki bu açıdan bütünüyle bir dissosiyatif reaksiyondur. Klinik perspektifte ise, gerçekliği inkar edemeyen dissosiyatif vakalar için intihar, kaçınılmaz ve talihsiz bir son olarak devreye girmektedir. Öztürk, travma vakalarındaki inkarın kendine zarar verme davranışlarına ve intihar girişimlerine ket vurduğunun altını önemle çizmektedir.[2,5]

OBJELEŞTİRME KAPANI: KÖLELEŞTİRME FENOMENİ

Opresörler gibi dominant sevgili ya da eşler de bütün psikopatojen enerjisini partnerini uşaklaştırmak yani nesneleştirmek hatta onu mutlak gerçeklikten uzaklaştırmak için

kullanır. Bu dominant birey, bilinçli veya yarı bilinçli bir şekilde bazen emirleriyle bazense çaresizliğinin yansıtımlarıyla karakterize olan hem çifte mesajları hem de çifte tutumları ile karşı tarafın zihnini bulanıklaştırır hatta onu kendine öylesine esir eder ki artık boyun eğen için kendisi adına adeta şartlı bir ödüle dönüşen dominant partnerin yüzündeki bir gülümsemeyi görebilmek adına varolan kimliğinden ve değerlerinden vazgeçme sabotajında itaat edici modalitelerle eyleme geçmek kaçınılmaz bir dayatıma dönüşmüştür. Öztürk, postmodern toplumlardaki maksimal oranda bekar, minimal oranda ise evli genç yetişkin kadınların, genç yetişkin erkeklere uyguladığı bu duygusal istismar etme sürecini, *"objeleştirme kapanı"* ya da *"köleleştirme fenomeni"* olarak tanımlamaktadır. Ancak postmodern toplumlarda bu fenomen, erkeklerden kadınlara olan yönelimde daha az görülmektedir. Objeleştirme kapanı, genellikle ilişkilerde ilk 3-5 yıllık sürelerde yaşantılanır ancak daha uzun süreli olanlarına da nadiren rastlanmaktadır.

Günümüzde travmatik özgeçmişi bulunan borderline kişilik komponentli genç kadın bireylerin bir kısmı, kendi istismarcılarının identik ikizlerine dönüşerek geçmişindeki bu istismarcıları gibi aktüel hayatta özellikle siber uzamda partner bulma platformlarında adeta kurban avına çıkmaktadırlar. Bu kişiler genellikle kuralsızlıkları, dengesizlikleri, aşkınlıkları ve çoklu bağımlılıkları ön planda olan, yalan odaklı saklı hayatlar ve çoklu partner yönelimli ilişkiler yaşayan ancak toplumsal ve felsefi hiçbir hayat perspektifi bulunmayan hedonist bireyler ve primitif varlanışlardır. Bu dominant genç yetişkin kadınlar, ebeveynleri -özellikle babaları- tarafından şımartılarak ve maddi temelli olarak ödüllendirilerek yetiştirildikleri için sağlıklı ya da optimal duygusal ilişki kurmaktan oldukça uzaktırlar. Siber uzamda tanıştığı ve büyük oranda kendisinden alt düzeyde varsaydığı kişi ya da kişileri genellikle daha kolay kontrol edebilmek için kendi evlerine her türlü etik ve ahlaki olmayan ikna edebilme stratejilerini kullanarak hapsederler, onları nesneye dönüştürmek ve pusulalarından saptırmak için hem duygusal baskı uygularlar hem de çelişkili doğalı yüksek beklentilerini karşılamalarını ve kompleksli psikopatojen kişiliklerini tolere etmelerini beklerler. Tanışma yıldönümlerinin ve doğum günlerinin unutulması, ilettikleri sipariş listelerindeki bazı malzemelerin alınmasının atlanılması ve verdiği basit emirlerin yerine getirilmemesi onlar adına *"yayılımcı kriz girdapları"* için pusuda özlemle ve hasta bir ruhla beklenilen görünürde esas nedenlerdir.

Köleleştirme fenomeninin simbiyotik aktörleri olan genç yetişkin kadınlar, partnerlerini dijital iletişim ağları aracılığıyla günün her anında eyleme vurdukları gereksiz *"ileti bombardımanı"* ile ambale ederler hatta onları diğer bütün sosyal çevrelerinden koparark sadece kendisinin yörüngesinde ve güdümünde verdiği emirleri çaresizce bekleyip yerine getiren psikopatojenik bağımlı bir uyduya çevirirler. Her yayılımcı kriz girdabında partnerlerinin daha da iradelerini kırarak onları objeleştirirler ve sevildiklerine inandırırlar. Partnerlerinin mesleki olarak yükselmesini, maddi açıdan ilerlemesini ve kendilerinin yanına ya da önüne gelmelerini hem istemezler hem de her gelişim ihtimalini en sinsi bir bilinçle engellerler. Objeleştirme kapanının ana amacı, partnerinin bireysel ve mesleki gelişimini sabote ederek, her boyutta kendisinin gerisinde bırakarak hatta kendisinin bütün özel işlerine delege ederek onun hem kendi kontrolünden çıkmasına engel olmak hem de maddi ve manevi açıdan sömürmektir. Köleleştirme fenomeninin dominant genç kadınları, büyük oranla kontrol edebileceklerine inandıkları ve tekrar tekrar sadist yöntemlerle test ettikleri genç yetişkin erkeklerin iradesini teslim aldıktan sonra onlara genellikle kısa süreli deneyimlenmesi muhtemel olan evlilik dayatmasını eyleme dönüştürürler.

Olağandışı hayat stillerinden dolayı sosyal çevreleri tarafından kabul görmeyen bu genç yetişkin kadınlar, fiziksel ve psikolojik yetersizliklerini partnerlerini kontrol edip yöneterek gidermeye çalışırlar. Genellikle beden dismorfik bozukluk eğilimleri bulunduğu için partnerlerinin kendilerini her an özel olduğunu hissettirmekle görevli sayarlar hatta aynı anda ama gizli bir şekilde kendilerince inandırıcı doğalı hikayeler uydurarak özel olduklarını hissettikleri başka partnerlere ve daha sabotatif marjinal yaşamlara yönelirler. İlerleyen yaşlarında yaşlı görünmekten çok ürktükleri için gerekli gereksiz estetik müdahalelerin müdavimi olurlar ve kendisinden çok daha genç partnerler bulurlar. Objeleştirme kapanının mağdurları, genellikle ebeveynlerinden doğru bir rehberlik alamayan hatta özellikle babasının duygusal ihmaline maruz kalan, kontrolcü bir annenin füzyonel ve psikopatojen bir yansıması yöneliminde çelişkili doğalı dominant partnerlerinin kontrolünde yaşamaya alışan dissosiye ve düşük entelektüel düzeyli genç yetişkin erkek bireyler oldukları için bir *"gerçeklik inkarı körlüğünde"* içine hapsoldukları bu sistemli psikopatojen köleleştirme sürecinin uzun yıllar farkına varamazlar. Ancak aldatıldığını yakalama ya da fark etme, borderline kişilik komponentli dominant genç yetişkin kadın partnerinin dayatmasıyla alkol ya da madde bağımlısı olma, kendini gerçekleştirememe, potansiyellerini kullanamama, hayatının rotasını kaybetme, depresyonu deneyimleme, bir sansasyona karışma ve işten atılma gibi kriz yaşantıları ile kontrol kapanını idrak edip bu köleleş-

tirme fenomeninden kurtulma çabasına girebilirler. Köleleştirme fenomeninde kendi hem cinsel karmaşasından hem de yetersizliklerinden kaçan çaresiz erkek kurban, travmatik yaşantılarını inkar ederek ve bir içbilişsel gerçeklik çarpıtması ekseninde totemik olduğunu varsaydığı dominant bir feminen ögenin kontrolüne girerek kendi kötü ruh ikizini yani öteki yarısını cezalandırmaktadır hatta bütünsel bir yönelimde deneyimlediği olumsuz yaşam olaylarının kuşatıcı dissosiyojen etkilerinden kurtulamadığı için kendisini sabote: *"öz sabotaj"* etmektedir.

İNKAR TRAVMASI

"Travma inkarları", olumsuz yaşam olaylarından uzaklaştırıcı bir yaşam deneyimi olarak dissosiyatif savunmalara bireysel veya toplumsal ya da hem bireysel hem de toplumsal bir yönelimde hapsolmaktır. Travma inkarları başlangıçta tıpkı dissosiyatif reaksiyonlar ve dissosiyatif savunmalar gibi uyuma hizmet eder ancak zamanla hem bireysel hem de toplumsal bir psikopatolojiye dönüşür. Uzun fazlı travma inkarları, bireylerin ve toplumların anamnezindeki travmatik yaşantılarının işlenmesine yani metabolize ve nötralize edilmesine engel olduğu anda bir *"inkar travması"* olarak deneyimlenmeye başlar. Hatırlamak bir andır ancak inkar sonsuz bir yarındır. Öztürk, olumsuz bir yaşam deneyiminin yok farzedilmesinin yarattığı travmayı, *"inkar travması: denial trauma"* olarak tanımlamıştır. İnkar travması, bireyler ve toplumlar üzerinde çözülmeler yaratır ki inkar travması yaşayan bu bireyler ve toplumlar, assosiyatif yani entegratif bağlar ve matür psikolojik savunmalar yerine dissosiyatif yani bölücü psikolojik savunmalar kullanırlar. Öztürk'e göre inkar, *"psikojen: bireysel inkar"* ve *"sosyojen: toplumsal inkar"* olmak üzere iki bileşenlidir ve insanlık tarihinde en çok kullanılan savunma sistemidir. Hipotetik inkar ise, *"ihtimal"* yöneliminde bir gerçekliğin istemli ve geçici reddi karşısında daha esas, daha orijinal ve daha işlevsel başka bir gerçekliği hem kavrayabilmek hem kurgulayabilmek hem de tanımlayabilmektir. Hipotetik inkar fenomeni, modern teorisyenler tarafından maksimal oranlarda kullanılan yaratıcı bir psikojen deneyimdir. Günümüz insanını ve toplumunu anlayabilmek, hipotetik inkar fenomenini yaşantılamadan imkansızdır. Öztürk, hipotetik inkar deneyimlerinin daha otantik bir gerçekliğe ulaşabilme özlemi ve niyetiyle yaratıcı bir eksende sistematik olarak yapılandırılması gerekliliğini öncül bir önemle vurgular.[2-5]

Travma inkarları öz sabotajlar yoluyla kişilerin ve toplumların uyumsal gerçeği değerlendirebilme yeteneklerini kesintiye uğratarak gelişim karşıtı hatta savaş ve şiddet yanlısı bir yapılanma odağında onları çağın gerisinde bırakır hatta kitlesel olarak ortadan kalkmalarını ya da disfonksiyonel bir kitle halinde tarih sahnesinden silinmelerini olanaklı kılar. *"Dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişleri"*, inkar travmalarının ham maddesi olarak yeni bir psikotoplumsal form bulur. İnkar travması olan her öge, kendisiyle hem diğerini hem de toplumu bir hatta aynı görür ve onlarla füzyone ve devinimli bir psikopatolojik ilişki kurmaya başlar. İnkar travmaları yaşayan kişi adına diğer bireyler ve içinde yaşadığı toplum dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişleri aracılığı ile adeta kendisinin kötü yanına ya da kötü identik ruh ikizine dönüşür. İnkar travmaları, bireylerin hem öteki bireylerle hem de toplumla füzyone bir iletişim kurmasını sağlar. Dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişleri aracılığıyla füzyone iletişimler kuran bireyler hem kendilerini hem de öteki özneleri ve toplumu sabote ederler. Çünkü inkar travmasını deneyimleyen birey adına öteki özneler ve toplum, bilinçdışında aslında kendi uzantısıdır hatta kendisinin bir kopyasıdır ve kişi onlara perseküte olarak, öfke ve nefretini aktararak inkar travmasının mazohistik kuşatmasında ve öz sabotajında kendisine işkence yapmayı ardışık bir zamansalda ya da tekrarlı tarihselinde sürdürmektedir. Öztürk'e göre her farklı durumu bir eşitlik ekseninde algılayamayan bireyler ve toplumlar primitif varlanışlarını ortaklaştıkları hatta kaderleri yaptıkları *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* deneyimlerinin yönettiği bir *"inkar travması"*nda sürdürmeye devam ederler.

Travmatik yaşantılar karşısında gerekli savunmaları kullanamayan ya da travmatik yaşantıları metabolize ve nötralize edemeyen bireylerin majör bir oranı, inkar travmasını deneyimler ve bunu kuşaklararası bir geçişle kendi *"tarihsel kaderleri"* yapar. İnkar travmaları, kuşaklararası travma geçişinin ve kuşaklararası psikopatoloji aktarımının ana unsurudur. İnkar travmaları, hem empati kesintili yanlış çocuk yetiştirme stillerinin mimarları hem de bütün şiddet döngülerinin ve savaşların temel etken ajanlarıdır. Öztürk'ün tanımladığı inkar travması, bir *"öz sabotaj"* olarak bireyin bütün dissosiyojen eyleme vuruşlarının ana motivatörüdür. Öz sabotaj, hem bireylerin kendisini hem de diğer bireyleri ve toplumu kapsaması açısından self sabotajdan farklılaşım gösterir. Çünkü bireyler hem kendi gözünden hem de toplumun gözünden kendisini algılayarak kendileşmektedirler. Öztürk'e göre kendileşmek, travmatik yaşantılarla kırılan psikojen varlığımızı eskisinden daha iyi ve daha gelişmiş bir hale getirerek hayatın üstesinden gelme, orijinalliğimizi koruyabilme, optimal mesafemizi sağlayabilme ve potansiyellerimizi var edebilme çabalarımızın yaratımsal bir bütünüdür. İnsanlık tarihinde esas olan kendileşmektir, kendileşemeyen her insan tarih sahnesinde bir tekrarı deneyimler ve kopyaya dönüşür hatta yok olmaya mahkum olur. Kendileşemeyen bireyler psikotok-

sikleşerek füzyone iletişimler ve ilişkiler kurarlar hatta bu iletişimleri zamanla saygı, sınır ve mahremiyetin kalmadığı çok eksenli çıkar odaklı ancak duygusal alana yönelik patojen ilgi ihtiyacının arttığı karşılıklılıksız iletimlere dönüşür. Füzyone iletişimler kümülatif yığışım göstererek *"öfke yayılımlı"* füzyone dissosiyatif toplumları yaratır ki bir gerçeklik çarpıtmasında *"istismarcılarına hayran"* olma fantezilerinin gerçeğe dönüşümlerini deneyimleyen bu füzyone toplumlar, maksimal tavırlı dominant liderlerle yönetilme özlemlerini kendisini doğrulayan bir kehanetin totemik eylemine vururlar.[2-5]

Psikotarihsel açıdan liderler grup içinde sadece ebeveyn rolü oynamakla kalmayıp, grup fantezisinin işlevsel olduğu evrelerin gerektirdiği savunma rollerini de oynarlar, grup şiddeti inkâr edildiğinde ise, içinde varlandığı toplum adına sert bir "*baba*" kimliğine bürünürler. Liderler her zaman grubun dissosiye edilmiş aşağılanmışlık duygularının taşıyıcılarıdır ki grubun bu kitlesel aşağılık duygularını kolaylıkla öfke ve nefret kusan bir *"duygusal vampire"* veya *"entegratif canavara"* yani *"sosyal altere"* dönüştürebilirler. Psikotarihsel açıdan kişisel açmazlar kadar kitlesel açmazların, katliamların, soykırımların ve savaşların altında yatan esas psikojenik dinamik de budur! Vandalist kitlelerin savaş yanlısı, fosilleşmiş, dönüştürülemeyen ve arıtılamayan tehlikeli düşünce, duygu ve davranışları ile psikotoplumsal açıdan mücadele etmek oldukça güçtür. Öztürk, bu vandalist kitlelerin tehlikeli anti-hümanist saldırgan kitleye ve onların eylemlerine "*karanlık atık: dark waste hareketi*" adını vermiştir. *"Fosilleşimsel bilinç birliği"* odaklı dark waste hareketini benimseyen kitleler, karanlık çağlardaki şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerini savunduğundan ve uyguladığından dolayı günümüzde dünyanın her yerindeki bireysel ve toplumsal şiddet yaşantılarının adeta en önemli mimarlarıdırlar. Gelişim ve değişim karşıtı olup, karanlık çağların ilkel fikir ve düşüncelerini günümüz toplumuna bir atık gibi sızdırırlar ve genişleyerek hem bireylere hem de toplumlara zarar verirler. Yaşadıkları topluma uyum sağlayamazlar, şiddet içerikli primitif ve regresif yanlış çocuk yetiştirme stillerini savunurlar, travma odaklı bilimsel çalışmalara ve çocukluk çağı travmalarını önleme politikalarına muhaliftirler ki karanlık çağlardan kuşaklararası bir geçişle üzerlerine sızmış ve o toplumun büyük ölçüde terk ettiği bu ilkel ve çağ dışı kalmış atık fikir, duygu ve davranış kalıplarıyla prekarca yaşarlar. Öfke, nefret ve şiddet eğilimlerini, öylesine denk geldikleri minimal oranda: gerçek ya da maksimal oranda hayali: gerçek dışı bir düşmanlık yarattıkları ve bunu yansıttıkları diğer kişilere, topluluklara ve toplumlara sözlü ya da fiziksel olarak haksızca ve acımasızca bir *"toplumsal dissosiyasyon"* kuşatmasında yöneltirler.[2,6,77,78,104] Bu doğrultuda aşağıda toplumsal dissosiyasyon, kolektif dissosiyasyon, sosyal dissosiyasyon ve komünal dissosiyasyon ile psikokomünal dissosiyasyon ve psikotoplumsal dissosiyasyon fenomenleri *"dissoanaliz kuramı"* ve *"inkar travması"* çerçevesinden yeni bir entegratif bakışla değerlendirilecektir.

TOPLUMSAL, KOLEKTİF, SOSYAL VE KOMÜNAL DİSSOSİYASYONDAN PSİKOKOMÜNAL DİSSOSİYASYON VE PSİKOTOPLUMSAL DİSSOSİYASYONA

Öztürk'e göre insanlık tarihindeki bazı insanlar ve bazı toplumlar ya da uluslar, psikotoplumsal varlanışlarında kendi kendilerine iyileşmek ve gelişmek veya gerilemek hatta yok olmak zorundadırlar. *"Gelişim reddi"* ve *"rehberlik reddi"* bulunan her birey ve her kitle eninde sonunda tarih sayfalarından silinir. Çağ dışı ve postmodern toplumlarda füzyone iletişimler, *"psikotoksikojen ajanlar"* yöneliminde fonksiyon görmekte olup uyumsuz ve toksik düşünce, duygu ve davranış stillerinin varlanışlarını olanaklı kılmaktadır. *"Psikojen uyum direnci"* ile *"sosyojen uyum direnci"* olan bireyler ve toplumlar, bir psikososyal sabotaj kuşatmasında kendilerine "*tekil kapanlar", "ikili kapanlar", "üçlü kapanlar"* ya da *"çoklu kapanlar"* icat ederek bir *"psikokomünal dissosiyasyon"* girdabının içerisine adeta hapsolurlar. Ülkemizin ilk psikotarihçisi ve dissoanalisti olan Öztürk, *"kitlesel inkar"* anlamında tanımladığı *"psychocommunal dissociation: psikokomünal dissosiyasyon";* bir komünal, toplumsal, sosyal ya da kolektif dissosiyasyon değildir. Psikokomünal dissosiyasyon, komünal, toplumsal, sosyal ve kolektif dissosiyasyonu kapsar ancak sadece bu fenomenlerin toplamından ibaret değildir hatta onların toplamından daha farklı ve daha çoktur. Psikokomünal dissosiyasyon bu dört dissosiyasyon türünün bir arada: eşzamanlı görülmesiyle birlikte onlardan farklılaşarak hatta onlardan orijinalleşerek yeni bir *"holistik dissosiyasyon fenomeni"* olarak ortaya çıkar. Psikokomünal dissosiyasyon, bireysel travma inkarları olan kitlelerin bir araya gelmesiyle yarattıkları bireyden topluma genişleyen yok farz etme süreçlerinin kuşatıcı psikopatojen etkilerinin aşırı baskı veya aşırı özgürlük karşısında bir *"kitlesel bilinç tutulması"* ekseninde hareket kazanan itaat ve eyleme vurma gitgellerinin sabotatif devinimleridir. Psikotravmatolojik ve psikotarihsel açıdan psikokomünal dissosiyasyon, *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* kavramıyla da kullanılmaktadır. Ancak yeniden belirtilmek istendiği üzere psikotoplumsal dissosiyasyon, psikokomünal dissosiyasyonun zirve noktası olup içinde yaşanılan *"kitlede: toplulukta/toplumda deneyimlenen maksimal dissosiyasyon yaşantısı"* odağında Öztürk tarafından kavramlaştırıl-

mıştır. Öztürk'e göre *"psychocommunal dissociation: psikokomünal dissosiyasyon"* daha öz bir ifadeyle, bireylerin ve kitlelerin kendilerini çoklu iletişimlerden ve çoklu realitelerden soyutlaması şeklinde tanımlanmıştır. Psikokomünal dissosiyasyonda bireylerin ya da toplumların tek realiteye radikal bir motivasyonla odaklanması süreci yaşantılanmaktadır.[1-6] Psikokomünal dissosiyasyon, toplumdan soyutlanma, uzaklaşma ve uzaklaşma ile ayrıksı bir hal alma anlamında kullanılan "*societatal dissociation: toplumsal dissosiyasyon"* ile aynı şey değildir.[105-108] Psikokomünal dissosiyasyon, yalnızlaşma ve toplumdan izole olma ya da bütünden çözülme anlamında kullanılan *"social dissociation: sosyal dissosiyasyon"* ile de aynı şey değildir.[109-111] Psikokomünal dissosiyasyon, *"kitlesel çözülme"* anlamında kullanılan *"kolektif dissosiyasyon: collective dissociation"* ile yine aynı şey değildir.

Kimi bireysel çatışmalar sadece kişinin ruhsallığıyla ilgili bir olgu olmaktan ziyade aynı zamanda toplumsal bir bağlama da gönderme yapar. Dissosiyatif süreçlerin tek tek bireylerde oluşmasına benzer bir şekilde bu bireylerin meydana getirdiği toplumlarda da kolektif bir şekilde ortaya çıkabileceği söylenebilir.[45] Bu gibi durumlarda farklı bireylerin paylaştığı intrapsişik dissosiyasyon, *"kolektif dissosiyasyon"* hâlini alır. Örneğin Güney Afrika gibi eski sömürge ülkelerinde Afrika kökenli bireylerin iki dünyayı aynı anda deneyimlediğini söylemek mümkündür.[112] "beyaz Batı dünyasına" doğru bir yönelme "*ben aslında ikinci sınıf bir insanım"* mesajını tasdik eden deneyimlerle bağdaştırılabilirken "geleneksel Afrika dünyasına" doğru bir yönelim de *"ben olduğum gibi iyiyim"* mesajını onaylayan deneyimlerle bağdaştırılabilmektedir. Bu bireylerin dissosiyatif filtreleri çatışma içindeki bu bilgi setlerini ayırarak bir tür *"çifte bilinç"* ya da *"çift bilinç"* yaratmaktadır.[32] Çatışma içindeki bu ideolojilerin uyuşmazlığı göz önünde bulundurulduğunda bu maladaptif çifte bilinç hâli, farklı koşullar altında ve farklı şekillerde tezahür etmesi mümkün olan bölünmüş bir kolektif kimliğe dönüşmektedir.[113] Bu bağlamda yazdığı makalesinde Afrikalı bir avukat şu cümleleri kurmaktadır:[32] *"Sabah uyandığımda her ne kadar avukat olarak çalışsam da yüz yıllardır ülkemdeki kadınların ortak kimliği olarak ev işlerini yapan, boyun eğen ve çocukların okula gitme koşuşturmacasını üstlenen maskem hep yüzümde! İşe gittiğim anlarda ise beyaz müvekkillerime "siyahi bir kadın" olarak daha düşük bir seviyede bulunmadığımı, aksine dişli ve iyi bir avukat olduğumu ifade eden bir maske takmam gerekiyor."* Yazarlar bu siyahi kadının deneyimini bütün Afrikalı siyahi kadınların yaşantıladığı farklı fragmanlardan oluşan kimliklere gönderme yapan bir kadınlık deneyimi şeklinde yorumlamışlardır: *"Geleneksel Afrikalı Kadın", "Çalışan Afrikalı Kadın" ya da "Beyazlar Karşısındaki Siyahi Afrikalı Kadın"* gibi mitlerle o toplumu oluşturan bütün bireylerin paylaştığı dissosiye bir kimlik silsilesi…"

"*Psikokomünal: psychocommunal"* kavramı daha küçük bir kitleye gönderme yapıyorken -mesela boşanmayı bir ülkede veya ilgili bölgede yaşayan insanların grup normlarıyla açıklamak- "*psikososyal: psychosocial"* ise daha ziyade birlikte yaşayan insan topluluklarının tamamını ifade etmektedir -mesela şiddetin psikososyal dinamikleri-, yani bir davranışın dinamiklerini bütünüyle bu insan topluluğundan hareketle açıklamaktır.[2,4] Bu bağlamda genelsel bir ifadeyle psikokomünal kavramı görünürde daha küçük bir kitleye gönderme yapıyorken psikososyal kavramı ise daha ziyade birlikte yaşayan insan topluluklarının tamamını ifade etmektedir.[2,4,114] Bu doğrultuda *"psikososyal"* kavramı aslında *"sosyal"* kavramından çok daha kapsamlıyken *"komünal"* kavramından ise görünürde daha kapsamlıdır. Psikokomünal kavramı ise psikojen doğası açısından, sosyal ve psikososyal kavramlarından daha kapsamlıdır. Çünkü bireyler gerçek iletişim ve etkileşimleri, toplumlardan öte topluluklar içerisinde deneyimlemektedirler. Öztürk, maksimal oranda deneyimlenebilme ihtimali görece az olan *"toplumsal dissosiyasyon: komünal dissosiyasyon"* fenomeninin bir sonraki boyutu adına *"psikokomünal dissosiyasyon"* fenomenini hem önermiştir hem de kavramlaştırmıştır ki bu fenomen *"komünal dissosiyasyon"* ile *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* arasındaki bir sınırda konumlanmaktadır hatta temel olarak toplumsal dissosiyasyon sadece ve sadece psikokomünal dissosiyasyon kavramı altında daha etkin bir şekilde açıklanabilmektedir. Bir insan topluluğunun majör oranı toplumsal dissosiyasyonu deneyimleyebilir ki bu oran o insan topluluğunun tamamını içerisine alamayacağı için bu yaşantıyı açıklamak üzere psikokomünal dissosiyasyon kavramı kullanılması temel bir şart halini almıştır. Psikokomünal dissosiyasyonun gerçekliği karşısında sosyal dissosiyasyon ise hem tam bir distopya hem de tam bir ütopyadır. Psikokomünal dissosiyasyonu deneyimleyen kitleler, travmatize varoluşlarını değiştirmek adına bilinçli bir yardım almayı ve travmatik yaşantılar karşısında savaşmayı reddederler hatta *"maksimal tavırlı"* ve *"baskı odaklı"* dominant liderlerle yönetilmeyi yoğun bir şekilde arzularlar. Bu kitleler aynı zamanda yeniden belirtilmek istendiği üzere, kuşaklararası travma geçişleri ve kuşaklararası psikopatoloji aktarımlarını *"tarihsel kaderleri"* yaparlar. *"Gelişim reddi"* ve *"rehberlik reddi"* bulunan birey ve toplumlar yardım almazlar, destek kabul etmezler, ilerlemezler ve çocuklarına iyi niyetle davranmazlar. Travmatik yaşantılar, şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri ve baskı ile beslenerek "*psikotoksik: zehirli iletişim*

dinamiklerini" ortaya çıkarır. Baskı ve şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile görünürde katlanılan travmalar adeta tarihsel bir kadere dönüşür. Tahammül edilen ve kuşaklararası olarak devreden travmatik yaşantılar ise maksimal tavırlı ve savaş yanlısı dominant liderlerin varlanışlarının ana kaynağı olarak fonksiyon görür. Şiddet odaklı yanlış çocuk yetiştirme stillerini benimseyip uygulayan ebeveynler, hem travmatize ettikleri kendi öz evlatları tarafından tıpkı kendi anne ve babalarından olduğu gibi şiddet görürler hem de dominant liderlerine kendilerine nasıl davranmaları gerektiği konusunda psikotarihsel ipuçlarını vererek toplumsal dissosiyasyonu deneyimlerler ve baskı karşısında itaat edici bir modaliteyle bu maksimal tavırlı liderlerin iradesizce kontrolüne girerler. Psikotoplumsal dissosiyasyon bütün kitlesel dissosiyasyonları kendi içerisinde barındıran maksimal bir fenomendir. Psikotoplumsal dissosiyasyonla dünyanın bütün toplumları dominant liderler tarafından yönetilmektedir.[2,5,6]

SOSYAL ALTER: BAĞIMSIZLIK KAZANAN TOPLUMSAL KİŞİLİK VE KİTLESEL EMPATİ KESİNTİSİ

Bir bilim ikonu ve psikotarih duayeni olan Lloyd deMause'un tanımladığı *"sosyal alter"* kavramı, travma ve toplumsal dissosiyasyon arasındaki kuvvetli bağlantıyı oldukça net bir şekilde ortaya koymaktadır. Sosyal alter kavramına göre, bireylerin travmatik geçmişleri nedeniyle dissosiye ettikleri duygular o bireylerin kişiliği içerisinde adeta dissosiye olmuş; *"saklanmış"* ancak toplumla etkileşimli bir sosyal alter oluşturmaktadır. Kişilerin sosyal alterleri grup ya da kitle ortamlarında birleşmekte ve bu bireylerden bağımsız ya da ayrıksı davranmakta, onları peşinden sürüklemekte hatta onları yöneten kuşatıcı bir toplumsal kişiliğe dönüşmektedir. Sosyal alterlerin birleşmesiyle meydana gelen kitlelerin *"günah keçisi yaratma"* ve *"kurban etme"* süreçlerinde, istismarcı bireylerin negatif olarak *"iç tarihine"* gömdüğü kendi travmatik çocukluğunun yığışımlı öfkeleri, bir bilinçdışı yok etme çabası yöneliminde *"kötü"* diye algılanan bütün travmatize çocuklara hatta onların annelerine yansıtılır. Sosyal alterlerin içlerine hapsolan öfke ve karşı tarafa aktarılan şiddet; alay ve dışlamadan başlayarak onları belli belirsiz nedenlerle sivil hayatta linç etmekten, savaşlarda bu kötü olarak algılanan travmatize ve dissosiye çocukları anneleriyle birlikte (onu korumayan ya da istismar eden kendi anne imajının yansıtılması) kitleler halinde öldürülmelerine ya da kurban etmelerine kadar yayılım gösterir. Sosyal alterlerdeki, ayrı ve karmaşık ancak bütünleşmiş davranış repertuarları farklı kolajlarla varlanış göstererek toplumsal alanda tekrarlı olarak egemenlik kazanmaktadır. Sosyal alterler ve dissosiyatif kimlik bozukluğundaki alter kişilikler arasındaki temel farklılık, sosyal alterlerin grup danışıklığı ile sürdürülen yakın zamandaki eylemlerin inkarını amnezi ile değiştirmesi ve bu eylemlere olan duygusal bağını yok farz etmesidir. Bu nedenle, kişi kendi sosyal alterinin eylemlerine ve duygularına eşbilinçli olmasına rağmen, onunla duygusal yaşamının geri kalanı arasındaki bağlantılarının farkında değildir; diğer bir deyişle kişi hiçbir zaman kendi kafasında ya da kalbindeki bir şey için değil, neredeyse her zaman tesadüfen ortaya çıkan bir düşmana karşı savaşmaya gitmektedir. Bu toplumsal dissosiyasyon sürecinde günah keçilerinin kurban edilmek için adeta gönüllü olmasıyla identik grup ruhunun, sanrısal grup fantezileriyle birleşmesi neticesinde sosyal alterler varlanış gösterir. Grup transının verdiği belirli bir mahmurluğa rağmen, duygusal olarak günlük yaşamdan daha hayati gibi gözüken bir yaşamdır bu geçiş yapılan yaşam! Grup genellikle *"alkış"* olarak adlandırılan transı bozucu bir *"el çırpma"* ile sona erdiğinde insanlar temel ya da asıl kişiliklerine geri dönerler, kendilerinin hayati kısımları kaybolduğundan muazzam bir duygusal çöküş yaşarlar, bir an için kafaları karışır ve grubun sona ermesiyle ilgili yoğun yas tutarlar. Bu toplumsal dissosiyatif deneyim, dissosiyatif kimlik bozukluğu vakalarının genelde alter kişilik *"hakimiyetinde"* ya da kontrolünde oldukları zaman gerçek duyguları ile daha bağlantıda olduğunu hissetmeleriyle benzerdir. Sosyal alterlerimizin evi olan milletler, kişisel olmayan bir tarih olarak görünmektedirler, çünkü toplumsal olaylar "gerçekte" var olsalar da herhangi bir bireyin niyetleri veya duygularının bir sonucu olarak görünmemektedirler. Sosyal alter, toplum ile benlik arasındaki duygusal bağlara amnezik olduğundan -milletler kendilerine özgü bir şekilde işler gibi gözükür- bireyler yaptıkları şeyin sorumluluğunu reddedebilir ve kitlesel olaylar tamamen nedensiz bir şekilde ortaya çıkabilir.[77,78,102,103]

Günümüzün postmodern toplumunda grup şiddetinin inkarı, psikojenik ve teknolojik değişimler üzerinde majör bir ajan olarak fonksiyon görmektedir. Toplum ya da topluluk içerisinde aynı savunma mekanizmalarını paylaşan ve benzer fantezi grup şiddetini: aynı grup fantezileri döngüsünde ortaya çıkan şiddet olaylarını içeren belirli hiyerarşik düzende konumlanan bireyler, yaşadıkları toplumda *"görevlendirilmiş ya da delege edilmiş grupları"* oluşturmaktadır. Toplumda önemli bir misyona sahip sayıca az olan delege grupları, diğer büyük grubun tüm üyeleri için ortaklaşan temel değerler hakkında tutarsız değerlendirmeler yaparak o büyük grupta *"dissosiyojen kaos"* oluşturarak parçalamak isterler. Bu süreçte delege grupları, büyük gruba yönelik *"ikircikli duygularını"* yansıtmaktadırlar. Delege gruplar, çocukluklarında ebeveynleri tarafından sık sık

karşılaştıkları ambivalan tutumu, yetişkinliklerinde yaşadıkları toplumda bulunan büyük gruplara yansıtmaktadırlar ki aslında bu dissopsikopatojen süreçte kendi anne-babalarına olan bu ambivalan ya da ikircikli tutumları prekar bir nötralize edebilme çabasının başarısız yöneliminde karşı özneler topluluğuna aktarılmaktadır. Bu süreçte kitle içerisindeki delege gruplar tarafından grup şiddeti inkar edilmektedir çünkü aslında toplumsal bir şiddetin ortaya çıkmasından ziyade yanlış çocuk yetiştirme stillerinin yaşantılandığı disfonksiyonel aileler ön plandadır. Çocukluk döneminde anne ve babaları tarafından travmatize edilen bireyler, yetişkin olduklarında bulundukları toplum içerisinde *"grup şiddetini"* inkar edip, diğer gruplara karşı ikircikli davranarak kendi geçmiş travmalarını diğer gruplara yaşatmaktadır. Grup fantezilerinin hangi aşamasında bulunulursa bulunsun; katı ve anlayışsız bir tutum gösteren babalar, çocuğunu terk edeceğini söyleyerek onun üzerinde kontrol kurmaya çalışan *"görünürde merhametli anneler",* aile içerisindeki otorite zayıfladığında kendini gösteren asi çocuklar ve onların paranoid kardeşleri, *"grup şiddeti"* inkarının temel projektif yansımalarını oluşturmaktadır.[1-6,77]

Bilim tarihinin en değerli teorisyeni olan Lloyd deMause, insanlığın psikojenik değişimlerini ve bu değişimler sonrasında varlık kazanan psikosınıflar arasındaki etkileşimden ortaya çıkan tarihsel grup fantezilerine de oldukça öncül ve önemli bir yer vermiştir. Her yeni nesil, tarih sahnesine hem yeni bir psikosınıfı hem de yeni bir *"ebeveynlik modunu"* ve yeni bir *"çocuk yetiştirme stilini"* getirmekte hatta yapılandırmaktadır. Bir toplumda psikosınıflar aynı çocuk yetiştirme stiline sahip olan kişilerden oluşmakla birlikte farklı grup savunmalarını da kendi içerisinde barındırmaktadır ki bu grup savunmaları genellikle diğer psikosınıflar tarafından tolere ve nötralize edilemediğinden dolayı içsel ve kitlesel çatışmalara neden olmaktadır. Bu içsel ve kitlesel çatışmalar, büyüme paniği yaşayan gruplarda toplumsal travmalar olarak savaşlara evrilerek sanatta, bilimde ve çocuk yetiştirme stillerinde duraklamalara hatta çökmelere yol açar. deMause'a göre bu kitlesel şiddetin kökeninde sosyal alterlerin toplumsal sabotajları sonrasında yeni psikojen modların ve yeni psikosınıfların doğmasına ilişkin grup fantezileri yatmaktadır. Öztürk'e göre ise, bu kitlesel şiddetin kökeninde fosilleşim odaklı eski ve arkaik bir psikotoplumsal bilinç alyansından gelişim odaklı yeni bir psikotoplumsal bilinç alyansına büyük bir özlemle geçme arzusu yatmaktadır. Çünkü gelişim ancak ve ancak fosilleşimin katliamı ile varlık gösterir ki eski ve çağdışı topluluklar kendilerini sabote ederek ve tarih sayfalarından silerek yeni ve modern toplulukların doğuşlarını imkanlı kılarlar. Öztürk'e göre, belirli bir popülasyon içerisindeki psikosınıfın sınırı genişledikçe ya da aşkınlaştıkça yeni büyüme panikleri ile eşlenik savunma mekanizmaları arasındaki *"psikotoplumsal kaoslar"* ve *"dissosiyatif yansıtımlı çatışmalar"* da o kadar şiddetlenecektir. Gelişime hizmet edemeyen disfonksiyonel aileler, toplumsal süreçte bir *"sosyal artık"* olarak çağdışılaşırlar hatta fosilleşerek bu gelişim karşıtı yapılanmaları ve varlanışlarıyla genç nesiller adına bir engel, bir risk faktörü ve bir *"olumsuz yaşam ögesi"* konumuna geçerler. Öztürk, "*şiddet ve istismar odaklı"* disfonksiyonel ailelerin en uç formunu*, "sosyal artık"* olarak adlandırmıştır ki bu sosyal artıklar, yanlış çocuk yetiştirme stillerinden ve gelişim karşıtı doğalarından dolayı travma ile ilişkili psikopatolojilerin kuşaklararası aktarımında başat rolü oynamaktadır.[5,6]

Psikosınıfın psikojenik modu yükseldikçe ve insanlar gelişim odağına kaydıkça *"psikotoplumsal kaoslar"* ve *"dissosiyatif yansıtımlı çatışmalar"*ın, dışa vurulma ihtiyacı azalmaktadır. Uzun soluklu zaman aşımlarında psikotarihsel ebeveynlik modlarının primitif ve çağdışı bir psikopatojen yapıya dönüşmesi ile ilişkili travmatik deneyimlerle karakterize olan toplumsal dissosiyasyon döneminin ardından aynı çocuk yetiştirme stillerini paylaşan yeni nesil bir araya gelerek yeni psikosınıfları oluşturur. Eski psikosınıfların grup fantezilerini rahatsız eden bu yeni psikosınıfların varlanış süreçlerinde *"ayaklanma dönemleri", "zafer dönemleri"* ve *"tepki dönemleri"* olmak üzere üç farklı fazda ve ardışık yönelimde yaşantılanmaktadır. Yıkıcı grup fantezilerinin gelişim karşıtı olan ilkel eski psikosınıf tarafından eyleme vurulduğu *"ayaklanma dönemleri",* bu yeni psikosınıfın genç ve dinamik olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Zafer dönemleri ise yeni psikosınıfın gelişim karşıtı olan ilkel psikosınıf karşısında galip gelerek, grubun amaçlarını domine ettiği zamanlardır. Son dönem: tepki dönemi ise eski psikosınıfın yeni psikosınıfın yaşam stilli ve amaçlarına sınırlar koyduğu dönemdir. Psikosınıfların grup fantezileri ve dinamikleri, politik ve dini hareketlerden majör oranda etkilenmekte olup ekonomik devinimlerden ise minör oranda etkilenmektedir ki bu dissosiyojen yaşantı örüntüleri *"psikotoplumsal dissosiyasyon"*un seyrini oldukça imkanlı kılmaktadır. Geçmişten günümüze olan zamansalda her psikosınıfın ve her topluluğun hatta her toplumun hem psikojenik hem de psikopatolojik ruhsal izleri kuşaklararası bir geçişle bu ögelerin ardışık varoluşlarına aktarılmaktadır.[6,24,102,103,115]

BİLİNÇ SİSTEMLERİ VE DERİN BELLEK

KOLEKTİF BİLİNÇ

Kolektif bilinç, Durkheim'a göre bir toplumdaki insanların sahip oldukları ortak duygu ve kabuller olarak kavramlaş-

tırılmıştır. Kolektif bilinç, toplumun fertlerinin tek bir ruh ve duygu etrafında birleşmelerini sağlayarak bu toplumların varlıklarını ve devamlılıklarını korumada önemli bir fonksiyon görmektedir. Kökenlerimiz, ilgi alanlarımız, uzmanlıklarımız, hobilerimiz ya da hoşlanmadıklarımız ne olursa olsun tek bir bilince: kolektif bilinç sahip olunması temel bir gerekliliktir. Kolektif bilinç hem bireylerin kendi nesilleri hem de gelecek nesiller için psikotoplumsal açıdan daha iyi bir dünya yaratılmasının başat unsurları arasında yer almaktadır.[116] Kaplan'a göre ise kolektif bilinç; herhangi bir grubun üyelerini bir arada tutan temel inançlar ve değerlerden oluşmaktadır. Bireylerin seçim yapmak zorunda kaldıkları herhangi bir durumda halihazırda mevcut olasılıkları belirleme sürecinde kolektif bilinç devreye girmektedir ki bu kolektif bilincin kendine ait bir gücü bulunmaktadır. Bu kendine ait olan güç, toplumun fertlerinin ortak bir ruh ve duyguda bütünleşmeleri ve *"bir olma"* varlanışları ile kendini göstermektedir.[117]

Toplumun içinden doğan ve bu toplumun önemli bir parçası olan kolektif bilinç; aynı zamanda hem bireylerin vitalliğini ya da canlılığını ve ruhsal dayanıklılıklarını arttırmakta hem de toplumsal dinamiklerin sürdürülebilirliğini sağlayabilmektedir. Bu anlamda Durkheim'in belirttiği üzere toplum, hiçbir zaman insanların projekte ettikleri gibi ussal olmayan, mantıksız, tutarsız ve değişim göstermeyen bir varlık değildir. Aksine toplumun adeta enerji kaynağı olan kolektif bilinç, ruhsal hayatın optimal bir şekilde ilerlemesini olanaklı kılan temel yapıtaşlardan birisidir.[116] İlkel: arkaik toplumlarda kolektif bilinç, bireysel bilincin ya da kişiye ait bilincin neredeyse tamamını kapsamaktadır. Bu toplumlarda sosyal zorunluluklar hayatın büyük bir çoğunluğuna adeta hükmeder ve çok nadiren bireyler, gerçekten kendilerini birbirlerinden ayırırlar. Bir diğer ifade ile bireyler, özneliklerinin ve toplumdan ayrı bir kişi olduklarının idrakinde değillerdir. Kişiler arasında belirgin bir iş bölümünün ve sınırları çizilmiş bir farklılığın olduğu sosyoekonomik açıdan daha gelişmiş toplumlarda ise kolektif bilinç, bireysel bilincin minimal kısmını kapsamaktadır. Kolektif bilincin bireysel bilincin ufak bir bölümünü kapsamasına paralel olarak gelişmiş toplumlarda, kişilerin sosyal sorumluluklarını değiştirmek için belirleyebilecekleri ya da tercih edebilecekleri imkanlar ve olanaklar arkaik toplumlara göre daha fazladır ki bu doğrultuda kolektif bilinç, gelişmiş toplumlarda çok daha az fonksiyon görmektedir.[116,117]

SOSYAL BİLİNÇ

"Sosyal bilinç" ya da *"toplumsal farkındalık"* ve *"öz bilinç (self-consciousness)"* fenomenleri, birbirinden ayrılmayan ve ilişkisel fonksiyon geçişleri olan kavramlardır. Bireyler kendilerini toplumsal bir grup ya da dinamik içerisinde değerlendirebilmekte ve bu toplumun ya da grubun içerisinde olmadan varlanışlarını sağlayamamaktadır. *"Öz bilinç"* ve *"sosyal bilinç"* birlikte ve eş zamanlı işlev gören bilimsel kavramlar olarak, realitenin algılanması ve kavranmasında hem kişiye özgü psişik karakteristiklerin hem de topluma özgü değerlerin ve normların optimal harmonizasyonunda temel bir öneme sahiptir. Genelsel anlamda yansıtıcı ya da reaktif yönelimdeki bilinç, *"sosyal bilinç"* olarak kabul edilmektedir, çünkü bireylerin yakın çevresindekilerle ya da diğer kişilerle kurduğu karşılıklı ilişkilerinde filizlenen ya da gelişen duygu, sosyal bağlam olmaksızın ortaya çıkmamaktadır. Sosyal bilinç, selfin ve toplumun ikiz doğan ve birbirinden bağımsız bir şekilde varlanamayan fenomenler olduğu görüşü ile karakterizedir.[118]

Bilinç ile ilgili önemli bilimsel çalışmaları bulunan Cooley, "*Tüm bilinç, tamamen uyanık olunan ve canlılığın korunduğu anlarda aslında sosyal bilincin kendisidir. Çünkü kişilerle ve ilişkilerimizle eşlenik olan duygularımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımız, sosyal bilinç olmadan ortaya çıkamaz."* sözüyle sosyal bilincin, tüm bilinç sistemi üzerindeki kapsayıcılığına vurgu yapmaktadır. Sosyal bilinç, zihnin ya da aklın düşünsel süreciyle yakın bir ilişki göstermesinin yanı sıra duygunun sonucu olan psikolojik fenomenlerle de eşlenik bir kavramdır ki, duygu, sosyal bilinçte son derece önemli bir unsur yöneliminde fonksiyon görmektedir. Toplumdaki rasyonel düşünmeye yatkın bireylerin daha duygusal ve hissel yönelimde kararlar almalarını olanaklı kılan esas faktör, sosyal bilinçtir. Bu doğrultuda önemli olan husus, sosyal bilinç ile karakterize olan duyguların ve duygu temelli düşüncelerin, bireylerin muhakeme kurma kapasitelerinin işlevselliklerini bozmadan optimal bir yönelimde etki göstermesini sağlamaktır.[118]

SPİRİTÜEL BİLİNÇ

Spiritüelizm, soyut akıl yürütmeden ziyade bilinçle eşlenik olan bir fenomendir. Spiritüelizm, "*aşkın/üstün bir boyutun farkındalığı ile ortaya çıkan; self, diğer özneler, doğa, yaşam ve kişinin düşündüğü her şeyle ilgili ifade edilebilir değerlerle karakterize bir varlanış gösterme ve deneyimleme yolu*" şeklinde tanımlanmaktadır.[119] Spiritüelizm üzerine bilimsel çalışmaları ile uluslararası bir akademisyen konumunda olan Emmons, spiritüel zekanın 5 temel karakteristiğini tanımlamıştır. Bunlar; 1: üstünlük/aşkınlık kapasitesi, 2: yüksek spiritüel bilinç durumlarına/anlarına erişebilme yeteneği, 3: aktüel faaliyetlere, olaylara

ve ilişkilere *"kutsal"* bir duyguyla odaklanabilme kabiliyeti, 4: psikolojik açıdan sorun yaratan olayları çözebilme aşamasında spiritüel kaynakları kullanabilme yeteneği ve 5: erdemli davranabilme ya da erdemli olabilme kapasitesidir (örneğin; bağışlayabilmek, minnet duymak, alçakgönüllü olmak ve merhamet göstermek).[120] Bu konuda Mayer ise, Emmons'dan farklı bir yönelimde yüksek seviyedeki zekadan ziyade "bilinç" fenomenine atıf yapmaktadır. Mayer'e göre; meditasyon, derin düşünme ya da yoğun düşünceye dalma gibi bilinci yapılandırma stilleri ile eşlenik olan spiritüel bilinç; birlik, üstünlük/aşkınlık durumları ve istenilen herhangi bir sonuca ulaşılması sürecinde deneyimlenen kaygı ile yakın bir ilişki göstermektedir. Bu doğrultuda spiritüel bilinç;[121]

1. Dünyanın birliğine/bütünlüğüne insanların katılım göstermesi ve bireyin varlanışına ilişkin sınırlarının ötesine geçmesi,

2. Kişilerin iradi ve bilinçli olarak yüksek spiritüel durumlara geçiş yapması,

3. Bireylerin aktüel faaliyetlere, olaylara ve ilişkilere realiteden bağımsız bir yönelimde kutsallık atfetmesi,

4. Bireylerin bilinçlerini optimal bir şekilde yapılandırarak aktüel yaşam dinamiklerindeki olası sorunlar ile karakterize kaygıların önüne geçmesi ve

5. Kişilerin erdemli davranması (örneğin; bağışlamak, şükretmek, alçakgönüllülük ve merhamet göstermek) ile fonksiyon gören bir fenomen olarak tanımlanabilmektedir.

İÇ BİLİNÇ

Bilinç odaklı ilk çalışmaları yapan bilim insanları arasında yer alan Atkinson içsel bilinç ile karakterize fikirlerin ve ifadelerin her bireyin düşünce dünyasını oluşturan en önemli parçaları olduğunu vurgulamaktadır. Atkinson'a göre her dışsal bilinç eylemlerini ve düşüncelerini içeren dinamiklerin arkasında majör ölçüde içsel bilincin bulunduğunu ifade etmektedir ki tüm mental/zihinsel süreçlerimizin %10'unundan daha az bir oranının dışsal bilinç ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. İçsel bilinç, mental/zihinsel aktivitenin sergilendiği ve eyleme dönüştüğü psikolojik bir fenomen olarak tanımlanmaktadır. İçsel bilinç, "*çift bilinç/akıl (dual-mind)*" ve daha fazla sayıda varlanış gösterdiği ifade dilen bilincin -çoklu bilincin- tamamıdır. Bir diğer ifade ile bireyin psişesinde birden fazla bilinç eş zamanlı olarak bulunabilmektedir ki, bu doğrultuda her insan farklı zihinsel eylemleri aynı zamansalda gerçekleştirebilmektedir. Bu eylemlerin eşzamanlı gerçekleştirilmesi de, bireyin içsel bilincinin diğer bilinç türleri üzerinde kapsayıcılığına işaret etmektedir.[122]

Fenomenolojik olarak bilincin zamansallığı ya da zaman içerisindeki dönüşümü, iç bilinci diğer psikolojik kavramlardan ayırt eden temel bir özellik olarak fonksiyon görmektedir. Bilincin zamansallığını yok saymak veya aksini iddia etmek, bu kavramı somutlaştırarak fenomenolojik önemini azaltmaktadır. Bilinç fenomeni ile yakın ilişki dinamikleri bulunan deneyim kavramı, hem bu yaşantıya maruz kalan kişileri hem de eylemi gerçekleştiren bireyleri etkileyerek onların bilinç düzeyleri üzerinde belirleyici bir rol oynayabilmektedir. Bu doğrultuda Husserl, deneyimin içsel zaman bilincinde (inner time-consciousness) gerçekleştiğini ve öznelliğin ya da sübjektivitenin, diğer insanlarla kurulan iletişimlerden ve paylaşımlardan bağımsız bir fenomen olduğunu vurgulamaktadır. Husserl'e göre "*içsel zaman bilinci*", deneyimin bireye özgü dinamiklerle ve karakteristiklerle fark edilmesi anlamına gelmektedir. İçsel zaman bilincinde deneyim, özünde bireyin kendisinin en içteki: psişesindeki yapısı ile eşleniktir. Husserl, içsel bilinç ve içsel zamanlı bilinç kavramlarını eşlenik olarak kullanmakta olup, içsel bilinç fenomeninin mikro yapısına dönük araştırmaları, belirli oranda içsel zaman bilinci üzerinden yürütmektedir. Bilinç üzerine yapılandırdığı bilimsel eserleri ile uluslararası bir akademisyen olarak ön plana çıkan Husserl, "*Bilinç, birliğin ve bütünlüğün kendisidir. Eylem ise, kendi başına hiçbir niteliği ve özelliği olmayan adeta bilincin dinamik akışında varlanışını sürdüren salt bir dalgadan ibarettir."* cümleleriyle bilincin kapsayıcı ve entegratif boyutuna dikkat çekmektedir.[123]

BİLİNCİN DERİN SEVİYELERİ VE YANSIMALARI

"Bilincin derin seviyeleri: deeper levels of consciousness", klinik psikoloji, psikiyatri, sosyoloji ve felsefe kadar dissosiyojen bir temelde psikotravmatolojik olarak da çalışılmaktadır. Aynı zamanda bilinç ve kimliğin travmatik yaşantılarla etkileşimine dair siber dissosiyasyon ve siber psikopatolojilerle ilişkili çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Siber deneyimler günümüzün postmodern dünyasındaki yeni disfonksiyonel, kompleks ve kaotik insan profillerinin ortaya çıkışını imkanlı kılmıştır.[4,36,124-129] İnsanların disfonksiyonel, kompleks ve kaotik psikojen doğası, soyut ve sembolik açıdan daha derin düşünebilmeyi olanaklı kılmaktadır. Özsel doğamızın keşfi, zihnimizin yüzeydeki alanında ortaya çıkan farkındalık göstergelerini kendi irademiz yöneliminde zihnimizin içselindeki alanında arama sanatıdır ki bu özsel keşif, büyük oranda duygu temelli derin düşünme yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Bireylerin sürekli işleyen ve düşünen zihinsel süreçlerinin altında bilinç seviyelerinin daha derin yansımaları bulunmaktadır ki, bu yansımalar; duyumlar, hisler ve duygularla

bağlantılı olması sebebiyle özellikle birçok kronik ve kompleks doğalı psikiyatrik bozukluğun etiyolojik dinamikleri hakkında önemli ipuçları verebilmektedir. Mantıksal ya da ussal zihin varlanışlarımızdaki daha psişik katmanlara doğru ilerledikçe, bilinç fenomeninin niteliği de benzer oranda değişim göstermektedir. Bilinç daha derin seviyelerde, daha his ve duygu temelli bir yönelimde fonksiyon görmektedir. Bilincin derin yansımaları ile eşlenik olan *"duygu bilinci (feeling consciousness)"* kapsamında kişinin; huzur hissini varlanışlı kılma, sezgilerini kullanma, kendisi ile ilgili durumların ve şartların farkında olma, bedensel aidiyeti yaşama, düşüncelerini sakin ve derin ya da içsel bir motivasyonla yapılandırma deneyimleri yer almaktadır. Bu doğrultuda erkeklere oranla kadınların daha derin ve daha duygusal bir bilinç sistemine sahip olduğu düşünülmektedir.[130] Öztürk, dijital iletişim ağlarının insanların bilinç seviyelerinde farklılaşımlar yarattığını ve siber uzamda da çoklu bilinç sistemlerinin varlanmaya devam ettiğini önemle vurgulamaktadır ki bu çoklu bilinç sistemleri, duyguların ve sezgilerin maksimal oranlarda yaşantılanmasını imkanlı kılmaktır.[2,4,131]

DERİN BELLEK VE DERİN BİLİNÇ

Bilinç, gerçek zamanlı ve spontan ya da tasarlanmış zihinsel eylemlerin, normatif ve yapılandırılmış entegratif içsel ve dışsal değerlendirmeler yoluyla hem geçmiş hem de gelecekteki olası durumlara göre içinde yaşanan an odaklı yönelimde optimize edilmesiyle deneyimlenerek kontrol edilebilen çoklu doğalı bir psikojen fenomendir. Öznel ve nesnel harmonisiyle kişiye özgü bir deneyim olan bilincin tekilliği, deneysel açıdan doğrulanabilecek bir fenomen değildir. Bilincin bir *"tekillik yaşantısı"* olmasına ilişkin bütün kısıtlamalar ve eleştiriler karşısında *"çoklu bilinç sistemi: multiple consciousness system"* merkezli *"Psikotoplumsal Bilinç Alyansı Kuramı"*nın inşası bir zorundalık haline gelerek bu konuda yakınsak ve entegratif bir metadoloji ile birlikte *"Derin Bilinç: Deep Consciousness",* kavramını da içeren modern teorik bir yaklaşım önerilmiştir. *"Derin Bellek: Deep Memory"* ve *"Derin Bilinç: Deep Consciousness",* Öztürk tarafından özellikle çoklu bilinç sistemleri ile ilişkili bir yönelimde geliştirilen *"Travma Merkezli Alyans Model Terapi"* yönteminde hem önerilmiş hem de tanımlanmıştır. Travmatik yaşantılarla ilgili anılar, *"derin bellek"* tarafından kaydedilmekte ve saklanmaktadır. Derin bellekte dissosiye edici travmatik yaşantılarla ilgili anılar kadar yoğun suçluluk ve utanca neden olan yanlış çocuk yetiştirme stilleri ile hem mesafe hem de ayar problemlerini imkanlı kılan disfonksiyonel aile dinamikleriyle ilgili anılar da kaydedilmekte ve saklanmaktadır. Derin bellekteki dissosiyojen doğalı bu kümülatif anılar, bilişsel bir çarpıtma yapılmadan ya da bir dönüşüm geçirmeden olduğu gibi korunabilmektedir. Derin bellek, çoklu bellek sistemi hiyerarşisinde en üst seviyede yer alan yapılanmadır. Klinik açıdan tecrübesiz uzmanlar tarafından travma vakalarının zaman zaman çelişkili algılanabilen bilgileri ya da ifadeleri aslında sadece bir *"görünürde çelişkili bilgidir."* Derin bellek ile çalışan ve derin bilinç ile temas kurabilen psikoterapistler travma vakalarının bir direnç olarak karşımıza çıkan *"görünürde çelişkili bilgi"* kadar *"gizleme eğilimlerini"* de kolaylıkla ortadan kaldırabilirler. Özselde hiçbir travmatize bireyin bilgileri çelişkili değildir ki bu görünürde çelişkiyi yaratan tek şey ise, çoklu bilinç sisteminin varlanışıdır. Zaten onlarca bilinç türünün tanımlanması yine çoklu bilinç sisteminin varlanışına işarettir. Hatta insanların tek bilincinin olduğu hipotezi hiçbir bilimsel platformda kesin bir şekilde kanıtlanamamıştır. Maksimal orandaki psikojen ve mental işlevlerin bilinçle ya da bilinç sistemleriyle yakın ilişki dinamikleri ve dissosiyojen fonksiyon geçişleri bulunmaktadır. Bilincin tekliği hipotezi, geçmişten günümüze olan uzamda artık bir ütopyaya dönüşmüştür!.. Belki de bilinç görünürde tekil bir çoğuldur ki bilinç sistemi, kendi parçalarının bütünselinden çok daha fazlasıdır. Bilinç sisteminin delege edilmiş parçaları bu bütünün kontrol edilebilmesi için en öncül gerekliliği oluşturmaktadır. Ancak çoklu bilinç sistemi bölünemez ve parçaları ayrı ayrı ele alınamaz. Çoklu bilinç sistemindeki bütün ögeler bütünden kopma yaşamadan dinamik bir yönelimde birbirine geçişli ve dönüşümlüdür. Çoklu bilinç sistemi, mevcut olan her ögesiyle birlikte yeniden doğan devinimsel bir varlanıştır. Çoklu bilinç sisteminin entegratif hali derin bilinç ile identiktir. Derin bilinç, bireyin çoklu bilinç sisteminin özüdür. Öteki tanımlanmış bilinçlerden farklı olan çoklu bilinç sistemlerinde derin bilinç, saklı, gizil ve en orijinal varlanış olarak mutlak realiteyi idrak edebilmeyi imkanlı kılmaktadır. Derin bilinç, görünürde ya da belirli oranda *"bireşimli bilinç: synthetic consciousness"* olarak bir *"asıl bilinç: authentic/original consciousness"* yöneliminde işleyişine devam eder. Öztürk, toplumsal ve bireysel komponentleriyle holistik bir varlanış gösteren çoklu bilinç sistemlerini, "*bireşimli: psikosentetik bilinç (psychosynthetics consciousness)"* olarak kavramlaştırmıştır. Psikosentetik bilinçler, sahip oldukları fonksiyonel bütünsellerindeki ayrı ayrı parçaların entegre hale getirilmesiyle mobil bir zihinsel denge ekseninde varlanan yeni ve farklı ancak yarımlanmayan bir tümdür ki, artık bu tümdeki ögelerin birbirinden ayrılması travmatik yaşantılar ve kuşatıcı süreğen baskılar deneyimlenmeden imkansızdır.[1-6]

GERÇEKLİĞİ İNKAR EDEN BİREYLER VE TOPLUMLAR BÖLÜNEREK YAŞAR

Dissoanaliz kuramında inkar fenomeni, bir gerçeklik katliamıdır ki gerçeklik fenomenine hissizleşmek, mutlak realiteyi değiştirmek ve onu çarpıtmak sahip olunan bütün düşüncelerdeki ve davranışlardaki hem duygusal hem de yaratımsal psikovital varlanışlardan sonsuza dek vazgeçmek demektir. Travmatik yaşam deneyimlerinin yok farz edilmesinin yarattığı dissosiyojen kuşatmanın, bireyleri mutlak gerçekliğin idrakinden uzaklaştırarak farklı ve çoklu gerçekliklere hapsetmesi, inkar travmasının ta kendisidir!.. İnkar kadar bireyleri ve toplumları hem gerçeklikten, hem bilinçlerinden hem de kendilerinden uzaklaştıran bir şey daha yoktur!.. Hatta inkar, maksimal oranda tekil bilinç deneyimlerinin psikopatojen parçalarının bir dissosiyojen dinamiği ve yansımasıdır. Dissosiyatif yansıtımlı kimlik geçişi, hem inkarın ortaya çıkışında hem de gerçekliğin çoğullaşımında ve başkalaşımında etken bir ajan olarak devreye girer. Travma inkarları, öz sabotajlar aracılığıyla bireylerin ve toplumların uyumsal savunmalarını ve gerçeği değerlendirebilme yeteneklerini kesintiye uğratmakta, savaş ve şiddet yanlısı çağ dışı bir yapılanma odağında onları hapsederek yaşanılan zamanın gerisinde bırakmakta hatta kitlesel bilinç tutulmalarını sağlamakta ya da disfonksiyonel bir *"sosyal artık"* veya "*olumsuz yaşam ögesi"* olarak tarih sahnesinden kademeli bir yönelimde silinmelerini olanaklı kılmaktadır.

Öztürk, *"psikotoplumsal bilinç kesintisi"* ve *"psikotoplumsal empati kesintisi"* teorilerinde kendi tanımladığı *"psikotoksikojen dissosiyasyon"* dinamiklerini çalışmaya ve kuramlarını derinleştirmeye devam etmektedir. Dissoanalitik kurama göre, kitlelerin psikotoplumsal bilinçlerinde ve gerçeklik algılarında ne kadar alyans ya da ittifak varsa kendileri o kadar entegrelerdir. Günümüzdeki *"çoklu dünya algısı"*, *"çoklu kendilik algısı"* ve *"çoklu gerçeklik algısı",* çoklu bilinç sistemlerinin varlanış göstermesini kuvvetle tetiklemektedir. Çoklu bilinç sisteminin *"eşbilinçli holistik varlanışı"* ise tam bir *"orijinal entegrasyon"* yaşantısının kendisidir. Çoklu bilinç sistemleri, gerçekliğin farklı açılardan test edilebilmesini olanaklı kılar ki tekil bilinç, bir *"yanılsamalı bilinçtir"* ve bir *"tek odaklı farkındalık"*tır. Bilincin, realitenin ve zaman algısının hatta kimliğin tekliği hipotezi ise büyük bir yanılsamadır!.. Öztürk'ün dissoanaliz kuramı perspektifinde son kez vurgulanmak istenildiği üzere, artık günümüz toplumunda bireyler, çoklu bilinçleri, çoklu realiteleri, çoklu zaman algıları ve çoklu kimlikleri ile baskıdan ve travmatik yaşam deneyimlerinden uzaklaştırıcı bir yaşam sürmeye, kendi yarattıkları yeni bir *"psikotoplumsal bilinç alyansı"* ekseninde adapte olabilmeyi başarmak üzerelerdir. Bu bağlamda "*psikotoplumsal bilinç alyansı*", bireyler ve toplumlar adına assosiyatif ya da entegre edici düşünce, duygu ve eylemlerin üst düzey bir farkındalık düzeyi ile deneyimlenmesini olanaklı kılar.

"Her insan, her topluluk ve her toplum orijinal bir psikojendir." hipotezinde gelişim odaklı ve psikolojik açıdan yeni bir normal nesil yaratabilmek adına varlanış gösteren ve ruhu olan bütün vital kitlelerin psikotoplumsal bilinç alyanslarının entegratif ve yaratıcı odaklarının kuşaklararası uzamlarındaki mutlak gerçekliğe ulaşabilmeleri için uyumsal bir pozitif dönüşüm geçirmeleri şarttır ki aksi takdirde: *"Gerçekliği inkar eden bireyler ve toplumlar, bölünerek yaşamaya mahkumdurlar!* Bireyler, topluluklar ve toplumlar hatta dünya, insanlığın travmatik ve dissosiyojenik tarihinden günümüze olan geniş bir uzamda içerisinde yaşadıkları güdümsel ve baskıcı sistemler tarafından inkar odaklı bir *"psikokomünal dissosiyasyon"* ya da *"psikotoplumsal dissosiyasyon"* yaratılarak hem kontrol edilmekte hem de yönetilmektedir. Dissoanalitik kuramda gelişim odaklı, empatik ve yaratıcı bireyler ile kitlelerin, psikotoplumsal bilinç alyansını deneyimleyebilmeleri koşuluyla uzun soluklu, orijinal ve sağlıklı bir *"kuşaklararası varlanış"* gösterebilecekleri düşünülmektedir. *"Gülümsemeleri çalınmış travmatize bireylerin"* ve *"hafızaları parçalanmış toplumların"* dissoanalizleri gerçekleştirilemediği sürece hiçbir ulus ya da hiçbir psikojen kitle, kuşatıcı doğalı ve süreğen şiddet odaklı borderline bileşenlerinden kurtulamaz hatta entegratif bir yaşam örgütlenmesine doğru bir yönelim kazanamaz ki bu bağlamda *"Dissoanaliz Kuramı", "psikotoplumsal terapi"*nin ta kendisidir!..

KAYNAKLAR

1. Öztürk E. Trauma based alliance model therapy. Medicine-Science. 2021;10(2):631-50. doi: 10.5455/medscience.2021.03.100.
2. Öztürk E. Kimlik, kronik dissosiyatif reaksiyonlar ve travma ile ilişkili dissosiyatif bozukluklar. Travma ve Dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı. 2. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2020. p.1-33.
3. Öztürk E. Travma merkezli alyans model terapi: dissosiyatif kimlik bozukluğunun psikoterapisi. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.31-8.
4. Öztürk E. Siber toplumlar ve siber hayatlar: dissosiyojen bir ajan olarak dijital iletişim ağları. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.1-13.
5. Öztürk E. Disfonksiyonel aile modellerinden fonksiyonel aile modeline: "doğal ve rehber ebeveynlik stili". Aile Psikopatolojisi. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2021. p.1-39.
6. Öztürk E. Psikotarih, travma ve dissosiyasyon: çocukluk çağı travmaları, savaşlar ve dissosiyasyonun anamnezi. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.1-21.
7. Öztürk E. Dövüş kulübü: çifte kendilikler, çifte yaşamlar. Psike Dergi. 2009;2:75-83.
8. Öztürk E. Psikotarih ruhsal travma ve dissosiyasyon. Celbiş O, editör. Turaz Akademi 2018. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2018. p.92-106.
9. Öztürk E. Dissosiyatif kimlik bozukluğunun psikoterapisi. PsikeDergi. 2009;2:39-47.
10. Öztürk E. Travma ve dissosiyasyon. Travma ve Dissosiyasyon: Dissosiyatif Kimlik Bozukluğunun Psikoterapisi ve Aile Dinamikleri. 1. Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevi; 2017. p.1-45.
11. Goldberger L. The concept and mechanisms of denial: a selective overview. In: Breznitz S, ed. The Denial of Stress. 1st ed. New York: International Universities Press; 1983. p.83-95.
12. Lazarus RS. The costs and benefits of denial. In: Breznitz S, ed. The Denial of Stress. 1st ed. New York: International Universities Press; 1983. p.1-30.
13. Eitinger L. Denial in concentration camps: Some personal observations on the positive and negative functions of denial in extreme life situations. In: Breznitz S, ed. The Denial of Stress. 1st ed. New York: International Universities Press; 1983. p.199-212.
14. Hackett TP, Cassem NH. Development of a quantitative rating scale to assess denial. J Psychosom Res. 1974;18(2):93-100. doi: 10.1016/0022-3999(74)90072-5.
15. Brickman P. Is it real? In: Harvey JH, Ickes W, Kidd RF, eds. New Directions in Attribution Research. 2nd ed. Hillsdale, NJ: Erlbaum; 1978. p.5-34.
16. Şar V, Öztürk E. Functional dissociation of the self: a socio-cognitive approach to trauma and dissociation. J Trauma Dissociation. 2007;8(4):69-89. doi: 10.1300/J229v08n04_05.
17. Öztürk E, Derin G. Psikotravmatoloji. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi. 2020;6(2):181-214. Doi: 10.17932/IAU.AIT.2015.012/ait_v06i2003.
18. Öztürk E, Erdoğan B, Derin G. Psychotraumatology and dissociation: a theoretical and clinical approach. Medicine-Science. 2021;10(1):246-54. doi: 10.5455/medscience.2021.02.041.
19. Janoff-Bulman R, Timko C. Coping with traumatic life events. In: Snyder CR, Ford ER, eds. Coping with Negative Life Events. 1st ed. Boston, MA: Springer; 1987. p.135-59.
20. Derin G. Travma ve göç: bir gözden geçirme. Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi. 2020;5(2):46-55. doi: 10.46628/itbhssj.816859.
21. Yücel D, Öztürk E. Evli çiftlerde çocukluk çağı ruhsal travmaları ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide eş desteğinin aracılık rolü. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi. 2021;6(2):290-307.
22. Şarlak D, Öztürk E. Psikodrama temelli müdahale programları: sistematik bir değerlendirme. Karya Journal of Health Science. 2021;2(1):21-9.
23. Altıntaş M, Şarlak D, Öztürk E, Celbiş O. Evaluation of childhood traumas, depressive symptoms, and dissociative experiences in tinnitus cases. Medeni Med J. 2021;36(4):302-9. doi: 10.4274/MMJ.galenos.2021.89106.
24. Derin G, Öztürk E. Ruhsal travmanın aktarımında psikotarihsel dinamikler. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.22-32.
25. Öztürk E, Erdoğan B. Betrayal trauma, dissociative experiences and dysfunctional family dynamics: Flashbacks, self-harming behaviors and suicide attempts in post-traumatic stress disorder and dissociative disorders. Medicine-Science. 2021;10(4):1550-6. doi: 10.5455/medscience.2021.10.342.
26. Zerubavel E. Denial and silence. The Elephant in the Room: Silence and Denial in Everyday Life. 1st ed. Oxford: Oxford University Press; 2006. p.17-32.
27. Weisenberg M, Schwarzwald J, Waysman M, Solomon Z, Klingman A. Coping of school-age children in the sealed room during scud missile bombardment and postwar stress reactions. J Consult Clin Psychol. 1993;61(3):462-7. doi: 10.1037//0022-006x.61.3.462.
28. Rigamer EF. Psychological management of children in a national crisis. Journal of the American Academy of Child Psychiatry. 1986;25(3):364-9. doi: 10.1016/S0002-7138(09)60258-2.
29. Garrisson WT, McQuiston S. Chronic Illness during Childhood and Adolescence. 1st ed. Newbury Park, CA: Sage; 1989.
30. Bowlby J. Attachment. Attachment and Loss: Separation, Anxiety and Anger. Vol. 2: 1st ed. London: The Hogarth Press and the Institute of Psychoanalysis; 1973. p.1-429.
31. Almqvist K, Broberg AG. Silence and survival: working with strategies of denial in families of traumatized pre-school children. Journal of Child Psychotherapy. 1997;23(3):417-35.
32. Krüger C, Sokudela BF, Motlana LM, Mataboge CK, Dikobe AM. Dissociation-a preliminary contextual model. South African Journal of Psychiatry. 2007;13(1):13-21. doi: 10.4102/sajpsychiatry.v13i1.6.
33. Öztürk E, Şar V. "Apparently normal" family: a contemporary agent of transgenerational trauma and dissociation. J Trauma Practice. 2006;4(3-4):287-303.
34. Öztürk E, Erdoğan B. Dissociogenic components of oppression and obedience in regards to psychotraumatology and psychohistory. Medicine-Science. 2021;10(3):1059-68. doi: 10.5455/medscience.2021.06.221.
35. Gilligan C. In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development. 2nd ed. Cambridge: Harvard University Press; 1993.
36. Öztürk E, Çalıcı C. Modern toplumda kimlik,"siber dissosiyasyon" ve "siber alter": teorik ve klinik bir yaklaşım. Öztürk E, editör. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.39-47.
37. Beahrs JO. Unity and Multiplicity: Multilevel Consciousness of Self in Hypnosis, Psychiatric Disorder, and Mental Health. 1st ed. New York: Brunner/Mazel; 1982.
38. Drennan G. Cultural psychiatry. In: Robertson B, Allwood C, Gagiano C, eds. Textbook of Psychiatry for Southern Africa. 1st ed. Cape Town: Oxford University Press; 2001. p.397-406.
39. Öztürk E, Çalıcı C. Psikotarih, antropoloji ve kültürel psikopatoloji: çocukluk çağı travmalarından akıl hastalığına psikopatolojinin tarihsel ve kültürel seyri. Öztürk E, editör. Psikotarih. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.33-41.
40. Dorahy MJ, Paterson MC. Trauma and dissociation in Northern Ireland. Journal of Trauma Practice. 2006;4(3-4):221-43. doi: 10.1300/J189v04n03_03.
41. Dell PF. Dissociative phenomenology of dissociative identity disorder. J Nerv Ment Dis. 2002;190(1):10-5. doi: 10.1097/00005053-200201000-00003.
42. Şar V. The many faces of dissociation: opportunities for innovative research in psychiatry. Clin Psychopharmacol Neurosci. 2014;12(3):171-9. doi: 10.9758/cpn.2014.12.3.171.
43. Farrelly S, Rudegeair T, Rickard S. Trauma and Dissociation in Aotearoa (New Zealand) the Psyche of a Society. Journal of Trauma Practice. 2006;4(3-4):203-20. doi: 10.1300/J189v04n03_02.
44. King M. The Penguin History of New Zealand. 1st ed. NZ, Auckland: Penguin Books Ltd.; 2003.

45. Churchill CJ. Collective dissociation in mass society. Humanity & Society. 2004;28(4):384-402. doi: 10.1177/016059760402800403.
46. Kirmayer LJ. Pacing the void: social and cultural dimensions of dissociation. In: Spiegel D, ed. Dissociation: Culture, Mind and Body. 1st ed. Washington: American Psychiatric Press; 1994. p.91-122.
47. Şar V, Ünal SN, Öztürk E. Frontal and occipital perfusion changes in dissociative identity disorder. Psychiatry Res. 2007;156(3):217-23. doi: 10.1016/j.pscychresns.2006.12.017.
48. Şar V, Ünal SN, Kızıltan E, Kundakci T, Öztürk E. HMPAO SPECT study of regional cerebral blood flow in dissociative identity disorder. Journal of Trauma & Dissociation. 2001;2(2):5-25. doi: 10.1300/J229v02n02_02.
49. Şar V, Öztürk E. What is trauma and dissociation? Journal of Trauma Practice. 2006;4(1-2):7-20. doi: 10.1300/J189v04n01_02.
50. Öztürk E, Şar V. Somatization as a predictor of suicidal ideation in dissociative disorders. Psychiatry Clin Neurosci. 2008;62(6):662-8. doi: 10.1111/j.1440-1819.2008.01865.x.
51. Boddy J. Spirits and selves in Northern Sudan: the cultural therapeutics of possession and trance. American Ethnologist. 1988;15(1):4-27.
52. Lambek M. From disease to discourse: remarks on the conceptualization of trance and spirit possession. In: Ward CA ed. Altered States of Consciousness and Mental Health: A Cross-Cultural Perspective. 1st ed. London: Sage; 1989. p.36-61.
53. Peters LC, Price-Williams D. A phenomenological overview of trance. Transcultural Psychiatric Research Review. 1983;20(1):5-39.
54. Spiegel D. The treatment accorded those who treat patients with multiple personality disorder. J Nerv Ment Dis. 1988;176:535-6.
55. Öztürk E, Şar V. The trauma-self and its resistances in psychotherapy. J Psychol Clin Psychiatry. 2016;6(6):1-7. doi: 10.15406/jpcpy.2016.06.00386.
56. Öztürk E, Şar V. Formation and functions of alter personalities in dissociative identity disorder: a theoretical and clinical elaboration. J Psychol Clin Psychiatry. 2016;6(6):1-7. doi: 10.15406/jpcpy.2016.06.00385.
57. Şar V, Türk T, Öztürk E. Fear of happiness among college students: The role of gender, childhood psychological trauma, and dissociation. Indian J Psychiatry. 2019;61(4):389-94. doi: 10.4103/psychiatry.IndianJPsychiatry_52_17.
58. Şar V, Öztürk E. Trastorno de identidad disociativo: diagnóstico, comorbilidad, diagnóstico diferencial y tratamiento. Revista Iberoamericana de Psicotraumatología y Disociación. 2012;3(2):1-21.
59. Şar V, Taycan O, Bolat N, Özmen M, Duran A, Öztürk E, et al. Childhood trauma and dissociation in schizophrenia. Psychopathology. 2010;43(1):33-40. doi: 10.1159/000255961.
60. Somer E, Cardeña E, Catelan RF, Soffer-Dudek N. Reality shifting: psychological features of an emergent online daydreaming culture. Current Psychology. 2021:1-13.
61. Snyder CR. Handbook of Hope: Theory, Measures, and Applications. 1st ed. San Diego: Academic Press; 2000.
62. Blumenthal-Barby JS, Ubel PA. In defense of "denial": difficulty knowing when beliefs are unrealistic and whether unrealistic beliefs are bad. Am J Bioeth. 2018;18(9):4-15. doi: 10.1080/15265161.2018.1498934.
63. Kadlac A. The virtue of hope. Ethical Theory and Moral Practice. 2015;18(2):337-54. doi: 10.1007/s10677-014-9521-0.
64. Steiner J. The border between the paranoid-schizoid and the depressive positions in the borderline patient. Br J Med Psychol. 1979;52(4):385-91. doi: 10.1111/j.2044-8341.1979.tb02539.x.
65. Ditto P. Passion, reason, and necessity: a quantity of processing view of motivated reasoning. In: Bayne T, Fernandez J, eds. Delusion and Self-Deception: Affective and Motivational Influences on Belief Formation. 1st ed. New York: Psychology Press; 2009. p.23.
66. Friedrichs J. Useful lies: the twisted rationality of denial. Philosophical Psychology. 2014;27(2):212-34. doi: 10.1080/09515089.2012.724354.
67. Bardon A. Denial, bias and self-deception. The Truth about Denial: Bias and Self-Deception in Science, Politics, and Religion. 1st ed. New York: Oxford University Press; 2019. p.13-83.
68. Oreskes N, Conway E. Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming. 1st ed. New York: Bloomsbury Press; 2010.
69. Murphy SC, von Hippel W, Dubbs SL, Angilletta MJ Jr, Wilson RS, Trivers R, et al. The role of overconfidence in romantic desirability and competition. Pers Soc Psychol Bull. 2015;41(8):1036-52. doi: 10.1177/0146167215588754.
70. McKay RT, Dennett DC. The evolution of misbelief. Behav Brain Sci. 2009;32(6):493-510; discussion 510-61. doi: 10.1017/S0140525X09990975.
71. Wilson T. Adaptive unconscious. Strangers to Ourselves: Discovering the Adaptive Unconscious. 1st ed. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press; 2002. p.154.
72. Bayne T. Delusion and self-deception. Bayne T, Fernandez J. Delusion and Self-Deception: Affective and Motivational Influences on Belief Formation. 1st ed. New York: Psychology Press; 2009. p.13.
73. Burton R. Being certain. On Being Certain: Believing You Are Right Even When You're Not. New York: St. Martin's Griffin; 2008. p.15-8.
74. Kahn-Harris K. Denialism: what drives people to reject the truth. The Guardian. 2018;3:8.
75. Cutler C. Subcultures and Counter Cultures. 2nd ed. New York: Stony Brook University Press; 2006. doi: 10.1016/B0-08-044854-2/01312-2.
76. Hebdige D. Subculture. 1st ed. London: Routledge; 2013.
77. deMause L. The psychogenic theory of history. The Journal of Psychohistory. 1997;25(2):112-83.
78. deMause L. The history of child abuse. Journal of Psychohistory. 1998;25:216-36.
79. Anglin DM, Polanco-Roman L, Lui F. Ethnic variation in whether dissociation mediates the relation between traumatic life events and attenuated positive psychotic symptoms. J Trauma Dissociation. 2015;16(1):68-85. doi: 10.1080/15299732.2014.953283.
80. Baita S. Coping with childhood trauma and dissociation in Argentina. Journal of Trauma Practice. 2006;4(1-2):35-53. doi: 10.1300/J189v04n01_04.
81. Chaturvedi SK, Desai G, Shaligram D. Dissociative disorders in a psychiatric institute in India--a selected review and patterns over a decade. Int J Soc Psychiatry. 2010;56(5):533-9. doi: 10.1177/0020764009347335.
82. Laria AJ, Lewis-Fernändez R. The professional fragmentation of experience in the study of dissociation, somatization, and culture. Journal of Trauma & Dissociation. 2008;2(3):17-46. doi: 10.1300/J229v02n03_03.
83. van Duijl M, Nijenhuis E, Komproe IH, Gernaat HB, de Jong JT. Dissociative symptoms and reported trauma among patients with spirit possession and matched healthy controls in Uganda. Cult Med Psychiatry. 2010;34(2):380-400. doi: 10.1007/s11013-010-9171-1.
84. Krüger C. Culture, trauma and dissociation: A broadening perspective for our field. J Trauma Dissociation. 2020;21(1):1-13. doi: 10.1080/15299732.2020.1675134.
85. Dorahy MJ, Brand BL, Sar V, Krüger C, Stavropoulos P, Martínez-Taboas A, et al. Dissociative identity disorder: an empirical overview. Aust N Z J Psychiatry. 2014;48(5):402-17. doi: 10.1177/0004867414527523.
86. Auerbach CF, Mirvis S, Stern S, Schwartz J. Structural dissociation and its resolution among Holocaust survivors: a qualitative research study. J Trauma Dissociation. 2009;10(4):385-404. doi: 10.1080/15299730903143691.
87. Finklestein M, Solomon Z. Cumulative trauma, PTSD and dissociation among Ethiopian refugees in Israel. J Trauma Dissociation. 2009;10(1):38-56. doi: 10.1080/15299730802485151.
88. Douglas AN. Racial and ethnic differences in dissociation: an examination of the dissociative experiences scale in a nonclinical population. J Trauma Dissociation. 2009;10(1):24-37. doi: 10.1080/15299730802488452.
89. Nieuwoudt S, Dickie KE, Coetsee C, Engelbrecht L, Terblanche E. RETRACTED ARTICLE: Age- and education-related effects on cognitive functioning in Colored South African women. Neuropsychol Dev Cogn B Aging Neuropsychol Cogn. 2020;27(3):321-7. doi: 10.1080/13825585.2019.1598538. Retraction in: Neuropsychol Dev Cogn B Aging Neuropsychol Cogn. 2019:1.

90. Asongu SA, Kodila-Tedika O. Intelligence and slave exports from Africa. Journal of Interdisciplinary Economics. 2020;32(2):145-59. doi: 10.1177/0260107919829963.
91. Isaacs L, Daniels N. UCT distances itself from study on slavery, intelligence. Cape Times. Cape Town, South Africa: Independent Media. 2019.
92. Fanon F, Philcox R, Appiah A. Black Skin, White Masks. 1st ed. New York, NY: Grove Press; 2008.
93. Biko S, Malan R. The Essential Steve Biko. 1st ed. Cape Town, South Africa: D. Philip Publishers; 1997.
94. Gaines AD. Ethnopsychiatry: The Cultural Construction of Professional and Folk Psychiatries. 1st ed. Albany: State University of New York Press; 1992.
95. Nobles WW. Shattered consciousness, fractured identity: Black psychology and the restoration of the African psyche. Journal of Black Psychology. 2013;39(3):232-42. doi: 10.1177/0095798413478075.
96. Werbner P. Mothers and daughters in historical perspective: home, identity and double consciousness in British Pakistanis' migration and return. Journal of Historical Sociology. 2013;26(1):41-61. doi: 10.1111/johs.12011.
97. Mensah WY. "Marginal men" with double consciousness: the experiences of sub-Saharan African professors teaching at a predominantly White university in the Midwest of the United States of America [Doctoral dissertation]. Ohio: Ohio University; 2008. Erişim tarihi: 29.12.2021 Erişim linki: https://www.semanticscholar.org/paper/%E2%80%9CMarginal-Men%E2%80%9D-and-Double-Consciousness%3A-The-of-at-Mensah/cc002c70c01f4247cd056e6132059ab9a0c55a95
98. Brannon TN, Markus HR, Taylor VJ. "Two souls, two thoughts," two self-schemas: Double consciousness can have positive academic consequences for African Americans. Journal of Personality and Social Psychology. 2015;108(4):586-609. doi: 10.1037/a0038992.
99. Okech AP, Harrington R. The relationships among Black consciousness, self-esteem, and academic self-efficacy in African American men. J Psychol. 2002;136(2):214-24. doi: 10.1080/00223980209604151.
100. Stoetzle M. The conflict of community and society. In: Tönnies F, ed. Beginning Classical Social Theory. 1st ed. Manchester: Manchester University Press; 2020. p.118-38.
101. Luo X. Community to society: research on Tönnies's modernity thoughts. The Frontiers of Society, Science and Technology. 2020;3(5):14-8. doi: 10.25236/FSST.2021.030504.
102. deMause L. Historical group-fantasies. J Psychohist. 1979;7(1):1-70.
103. deMause L. What is psychohistory? The Journal of Psychohistory. 1981;9(2):179-84.
104. Sakarya D, Güneş C, Öztürk E, Şar V. 'Vampirism' in a case of dissociative identity disorder and post-traumatic stress disorder. Psychother Psychosom. 2012;81(5):322-3. doi: 10.1159/000335930.
105. Addam K, Naous H, Matraji S, Takkoush J, Mezher B. The perilous impact of addiction to e-communication on solidarity, interaction and traditions in the Lebanese society. National Journal of Multidisciplinary Research and Development. 2018;3(3):7-14. doi: 10.22271/njmrd.2018.v3.i3.2.
106. Panossian V. The Sublime Subject of Literary Analysis: A Žižekian Reading of DH Lawrence. International Journal of Žižek Studies. 2018;12(3):1-18.
107. Sutherland PT. Cultural Constructions of Trauma and the Therapeutic Interventions of Caribbean Healing Traditions [Doctoral dissertation]. Canada: University of Toronto; 2017. Erişim tarihi: 29.12.2021 Erişim linki: https://tspace.library.utoronto.ca/bitstream/1807/98806/3/Sutherland_Patsy_T_201711_PhD_thesis.pdf
108. Harrington R. Childless. Psychoanalytic Dialogues. 2019;29(1):35-50. doi: 10.1080/10481885.2018.1560868.
109. Ailon G. 'No one to trust': the cultural embedding of atomism in financial markets. Br J Sociol. 2019;70(3):927-47. doi: 10.1111/1468-4446.12382.
110. Usman M, Rehman A, Bakhtawar N, Bhatti ABH. Prognosis of PTSD in treated vs. non-treated groups. Journal of Pakistan Psychiatric Society. 2015;12(1):39-42.
111. Pavón-Cuéllar D. Lacan and social psychology. Social and Personality Psychology Compass. 2013;7(5):261-74. doi: 10.1111/spc3.12025.
112. Van der Merwe A, Swartz L. Living in two narratives: psychic splitting in South African survivors of chronic trauma. South African Journal of Psychology. 2015;45(3):361-73. doi: 10.1177/0081246315574826.
113. Yair G. Israeli existential anxiety: cultural trauma and the constitution of national character. Social Identities. 2014;20(4-5):346-62. doi: 10.1080/13504630.2014.1002390.
114. Waseem J, Muneer R, Hoor-Ul-Ain S, Tariq R, Minhas A. Psychosocial determinants of divorce and their effects on women in Pakistan: a national review. International Journal of Human Rights in Healthcare. 2020;13(4):299-315. doi: 10.1108/ijhrh-09-2018-0059.
115. Derin G, Öztürk E. Psikotarih temelli çocuk yetiştirme stillerinin kuşaklararası travma geçişi açısından incelenmesi. Celbiş O, editör. Turaz Akademi 2018. 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2018. p.16-29.
116. Durkheim E, ed. Fields KE, çeviri editörü. The Elementary Forms of Religious Life. 1st ed. New York: The Free Pess; 1995. p.238.
117. Kaplan MM. Reconstruction of American-Jewish Life. Judaism As A Civilization Toward A Reconstruction of American-Jewish Life. 1st ed. New York: Thomas Yoseloff Press; 1934. p.318.
118. Cooley CH. Social consciousness. American Journal of Sociology. 1907;12(5):675-94.
119. Elkins DN, Hedstrom LJ, Hughes LL, Leaf JA, Saunders C. Toward a humanistic-phenomenological spirituality: Definition, description, and measurement. Journal of humanistic Psychology. 1988;28(4):5-18. doi: 10.1177/0022167888284002.
120. Emmons RA. Spirituality and intelligence: Problems and prospects. The International Journal for the Psychology of Religion. 2000;10(1):57-64. doi: 10.1207/S15327582IJPR1001_6.
121. Mayer JD. Spiritual intelligence or spiritual consciousness? The international Journal for the Psychology of Religion. 2000;10(1):47-56. doi: 10.1207/S15327582IJPR1001_5.
122. Atkinson WW. The planes of consciousness. In: Atkinson WW, ed. The Inner Consciousness: A Course of Lessons on the Inner Planes of the Mind, Intuition, Instinct, Automatic Mentation and Other Wonderful Phases of Mental Phenomnea. 1st ed. Chicago: Advanced Thought Publishg; 1908. p.13-20.
123. Zahavi D. Inner (time-) consciousness. In: Lohmar D, Yamaguchi I, eds. On Time-New Contributions to the Husserlian Phenomenology of Time. 1st ed. Dordrecht: Springer; 2010. p.319-9.
124. Erdoğan B, Öztürk E. Siber psikopatolojiler. Öztürk E, editör. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.25-32.
125. Şar V, Akyüz G, Öztürk E, Alioğlu F. Dissociative depression among women in the community. J Trauma Dissociation. 2013;14(4):423-38. doi: 10.1080/15299732.2012.753654.
126. Akcan G, Öztürk E. Dissosiyatif temel belirtiler ve temel psikoterapötik yaklaşımlar. Öztürk E, editör. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.20-30.
127. Şarlak D, Öztürk E. Dissosiyatif bozuklukların epidemiyolojisi. Öztürk E, editör. Ruhsal Travma ve Dissosiyasyon. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2018. p.14-9.
128. Derin G, Öztürk E. Yapay zeka psikolojisi ve sanal gerçeklik uygulamaları. Öztürk E, editör. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.41-7.
129. Çalıcı C, Öztürk E. Siber kültürün temel bileşenleri ve kuşaklararası dinamikleri. Öztürk E, editör. Siber Psikoloji. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2020. p.55-62.
130. Lindhard T. Surfing the deeper levels of consciousness, emotions, and mental health. Journal of Consciousness Exploration & Research. 2020;11(2).
131. Öztürk E, Erdoğan B. On the psychodigital components of cyber traumatization and dissociation: A psychosocial depiction of cyber societies as dissociogenic. Medicine-Science. 2022;11(1):422-8.